

DIFERENCAT GJINORE DHE PJESËMARRJA QYTETARE

E KOMUNITETEVE VENDORE
NË INFORMIMIN MJEDISOR

DIFERENCAT GJINORE DHE PJESËMARRJA QYTETARE E KOMUNITETEVE VENDORE NË INFORMIMIN MJEDISOR

në kuadër të projektit:

**Krijimi i Sistemit të Menaxhimit dhe të Monitorimit të Informacionit Mjedisor në
Shqipëri në përputhje me Raportimin Global**

Tiranë 2017

UN
DP

Empowered lives.
Resilient nations.

Autor/e

Monika Kocaqi

Editimi

Mihallaq Qirjo

Ky raport është përgatitur në kuadër të projektit: **“Krijimi i Sistemit të Menaxhimit dhe të Monitorimit të Informacionit Mjedisor në Shqipëri në përputhje me Raportimin Global”, mbështetur nga PNUD në Shqipëri dhe zbatuar nga REC Shqipëri.**

Pikëpamjet dhe mendimet e shprehura në këtë raport nuk pasqyrojnë domosdoshmërisht ato të Programit të Kombeve të Bashkuara për Zhvillim (PNUD) apo dhe të REC Shqipëri.

Tiranë, 2017

TABELA E PËRMBAJTJES

PËRMBLEDHJE	5
1. HYRJE	8
2. NJË VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM I KORNIZËS NDËRKOMBËTARE KUADËR PËR ÇËSHTJET GJINORE DHE MJEDISIN	11
2.1. KONVENTAT E RIO-s	
2.2. KONVENTA E VIENËS PËR MBROJTJEN E SHITESËS SË OZONIT	
2.3. PROTOKOLLI I MONTREALIT PËR SUBSTANCAT OZON-HOLLUESE	
2.4. DEKLARTA E PEKINIT DHE PLATFORMA PËR VEPRIM (DPPV)	
2.5. AXHENDA E RE URBANE	
2.6. OBJEKTIVAT AICHI PËR BIODIVERSITETIN	
2.7. OBJEKTIVAT E ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM (OZHQ)	
3. LEGJISLACIONI KOMBËTAR DHE POLITIKAT PËR ÇËSHTJET GJINORE DHE MJEDISIN	24
3.1. KORNIZA INSTITUCIONALE PËR ZHVILLIMIN E QËNDRUESHËM NË SHQIPËRI	
3.2. STRATEGJITË KOMBËTARE BAZË	
4. DIMENSIONET GJINORE TË NDIKIMEVE TË NDRYSHME NGA NDRYSHIMET KLIMATIKE	40
4.1. PESË TREGUESIT E NDRYSHIMIT TË KLIMËS DHE NDIKIMI I TYRE TEK GRATË	
4.2. DISKUTIM I RËNDËSISHËM NË TË ARDHMEN: MESHKUJT, MASKILINITETI DHE NDRYSHIMET KLIMATIKE	
4.3. GJINIA DHE NDIKIMI I NDRYSHIMEVE KLIMATIKE NË SHQIPËRI	
4.4. PËRSHKRIM I SHKURTËR I KARAKTERISTIKAVE MJEDISORE NË SHQIPËRI (NË FOKUS: TIRANA DHE KOLONJA)	49
5. NXITJA E PJESËMARRJES SË BARABARTË TË GRAVE DHE BURRAVE NË PLANIFIKIMIN, ZBATIMIN DHE MONITORIMIN E ÇËSHTJEVE TË NDRYSHME MJEDISORE	54
6. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME	60
7. SHTOJCAT	67

SHKURTIME

KPA	Kuadri Politik për Advokimin
KKBSHB	Konventa e Kombeve të Bashkuara për Shumëllojshmërinë Biologjike
CERN	Rrjeti Rajonal për Klimën dhe Mjedisin
SNM	Strategjia Ndërsektoriale e Mjedisit
CITES	Konventa për Tregtinë Ndërkombëtare të Llojeve të Rrezikuara të Florës dhe Faunës së Egër
CMS	Konventa për Ruajtjen e Llojeve Migratore
KVP	Konferenca e Vendeve Palë
VNM	Vlerësimi i Ndikimit në Mjedisin
FAO	Organizata për Bujqësinë dhe Ushqimin
GEF	Fondi Global për Mjedisin
RGB	Rishikimi Global i Biodiversitetit
MZI	Menaxhimi i Zonave të Integruara
GPNPK	Grupi Ndërmintor i Punës për Ndryshimet Klimatike
KPK	Komunikimi i Parë Kombëtar
INDC	Kontributi Kombëtar i Pikësnyuar
INSTAT	Instituti Shqiptar i Statistikave
IPCC	Paneli Ndërqeveritar për Ndryshimet Klimatike
SMIBU	Strategjia e Menaxhimit të Integruar të Burimeve Ujore
MEA	Marrëveshje Shumëpalëshe për Mjedisin
MCA	Analizë Shumë-kriterëshe
MMj	Ministria e Mjedisit
MTI	Ministria e Transportit dhe Infrastrukturës
PKMK	Programi Mbështetës për Komunikimin Kombëtar
PKVEE	Plani Kombëtar i Veprimit për Eficiencën e Energjisë
OJF	Organizatë Jofitimprurëse
SKZHI	Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim
REC	Qendra Rajonale e Mjedisit për Evropën Qendrore dhe Lindore
KDK	Komunikimi i Dytë Kombëtar
VNT	Vlerësimi i Nevojave Teknologjike
KTK	Komunikimi e Tretë Kombëtar
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillimin
UNEP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Mjedisin
UNFCCC	Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike

PËRMBLEDHJE

Ky raport është përgatitur në kuadër të projektit: "Krijimi i Sistemit të Menaxhimit dhe të Monitorimit të Informacionit Mjedisor në Shqipëri në përputhje me Raportimin Global", i zbatuar nga PNUD Shqipëri, në bashkëpunim me Ministrinë e Mjedisit. Qëllimi përfundimtar i projektit është zhvillimi i kapaciteteve kombëtare në Shqipëri për të lidhur sistemin kombëtar të menaxhimit dhe monitorimit të informacionit mjedisor me prioritetet globale të monitorimit dhe raportimit mjedisor, duke përfshirë pajtueshmërinë me detyrimet e raportimit në kuadër të Marrëveshjeve Shumëpalëshe për Mjedisin (MShM).

Raporti synon të paraqesë një rishikim të përgjithshëm të politikave kombëtare gjinore dhe të angazhimeve në lidhje me tre MShM, duke nxjerrë në pah rolin e grave dhe të burrave në një vendimmarrje më të mirëinformuar lidhur me mjedisin në familje dhe në komunitet. Rekomandimet e dhëna synojnë të theksojnë rëndësinë e të kuptuarit se si rolet e burrave dhe të grave dhe marrëdhëniet gjinore ndryshojnë dhe mund të plotësojnë njëra-tjetrën kur përballen me ndryshimet klimatike, shkretëtirëzimin e tokës dhe biodiversitetin. Nevoja për të siguruar planifikimin e pjesëmarrjes, metodat e zbatimit dhe të monitorimit, të përshtatshme për të nxitur gratë dhe burrat që të përfshihen në procese të ndryshme, del në pah në pjesë të ndryshme të këtij raporti dhe përmes rekomandimeve specifike.

Struktura e raportit

Raporti përmban gjashtë kapituj. Në kapitullin e parë, paraqitet një përshkrim i shkurtër i gjendjes në lidhje me çështjet mjedisore në Shqipëri, si dhe pikëpamjet e përgjithshme ndërkombëtare për mungesën e lidhjes së përkatësisë gjinore me biodiversitetin, shkretëtirëzimin dhe ndikimin e ndryshimeve klimatike. Korniza ndërkombëtare për çështjet gjinore dhe mjedisin përshkruhet si pjesë e kapitullit të dytë të këtij raporti, pasuar nga përshkrimi i legjislacionit kombëtar dhe i politikave mbi çështjet gjinore dhe mjedisin, si pjesë e kapitullit të tretë. Në këtë kapitull janë paraqitur edhe analizat gjinore të disa dokumenteve specifike të politikave, si: Draft Strategjia Ndërsektoriale për Mjedisin (DSNM), Strategjia Kombëtare për Biodiversitetin dhe Plani i Veprimit (SKBPV), Plani Kombëtar i Veprimit për Shkretëtirëzimin e Tokave dhe Strategjia Kombëtare e Ajrit. Informacioni shtesë mbi legjislacionin specifik mjedisor të miratuar në Shqipëri është paraqitur si pjesë e shtojcave të këtij raporti. Kapitulli i katërt paraqet një pikëpamje më të gjerë të përvojës ndërkombëtare në lidhje me dimensionet gjinore në ndikimin e ndryshimeve klimatike. Pjesë e këtij kapitulli janë edhe gjetjet kryesore dhe sugjerimet / rekomandimet e përvojës ndërkombëtare për çështje të ndryshme, përfshirë edhe diskutimin për burrat, maskilinitetin dhe ndikimin e ndryshimeve klimatike. Pjesa e fundit e kapitullit të katërt përmban informacion mbi çështjet gjinore dhe ndikimin e ndryshimeve klimatike në Shqipëri, si dhe progresin e bërë dhe çështjet e paraqitura në Komunikimin e Tretë Kombëtar (KTK). Kapitulli i pestë i raportit

është përqëndruar në nxitjen e pjesëmarrjes së barabartë të grave dhe burrave në planifikimin, zbatimin dhe monitorimin e çështjeve të ndryshme mjedisore. Përvoja ndërkombëtare e paraqitur në këtë kapitull pasohet nga të dhëna specifike ose sugjerime se si mund të zbatohen në kontekstin shqiptar. Përfundimet kryesore nga të gjitha këto kapituj, së bashku me rekomandimet specifike që do të shqyrtohen gjatë hapave të ardhshëm të zbatimit të projektit, janë paraqitur në kapitullin 6 të këtij raporti.

Metodologjia e raportit

Metodologjia e përdorur gjatë përgatitjes së raportit bazohet kryesisht në shqyrtimin e raporteve ekzistuese, hulumtimeve, strategjive, kuadrit ligjor dhe politikave të ndryshme që lidhen me mjedisin. Disa materiale të rëndësishme (sidomos strategjitë kombëtare dhe planet e veprimit) janë analizuar nga perspektiva gjinore dhe janë paraqitur udhëzimet kryesore për mënyrën e integritit të çështjet gjinore gjatë zbatimit të tyre për çdo dokument të analizuar. Konkluzionet dhe rekomandimet bazohen kryesisht në përvojën ekzistuese ndërkombëtare, por, gjithashtu, dhe në informacionet e mbledhura nga intervista të ndryshme ose nga anketat e pyetësorëve të shpërndara në institucione të ndryshme, veçanërisht në Bashkitë e Tiranës dhe të Kolonjës.

Konkluzionet e përgjithshme, të shtjelluara më tej në këtë raport, janë:

- Prania dhe qasja e Shqipërisë në konventa të ndryshme ndërkombëtare ose në marrëveshjet shumëpalëshe për mjedisin ka qenë shumë e kufizuar para viteve '90. Por pas viteve '90, gjendja ka ndryshuar dhe Shqipëria ka ratifikuar një numër marrëveshjesh ndërkombëtare mjedisore, duke përfshirë, por jo vetëm: Ndotja e Ajrit,

Biodiversiteti, Ndryshimet Klimatike, Protokollin e Kiotos për Ndryshimet Klimatike, Shkretëtirëzimi, Llojet e Rrezikuara, Mbetjet e rrezikshme, Deti, Mbrojtja e Shtresës së Ozonit, Kënetat, Ujërat Detarë, etj.

- Shqipëria ka miratuar një përmbledhje të mirë legjislative për mjedisin dhe zhvillimin e qëndrueshëm. Për shkak se integrimi në Bashkimin Evropian është objektivi kryesor strategjik dhe politik i vendit, legjislacioni kombëtar zhvillohet në përputhje me Acquis. Kjo kornizë është shumë e rëndësishme për të siguruar që ligjet e reja në Shqipëri janë në përputhje me parimet e Zhvillimit të Qëndrueshëm. Të gjitha ligjet e reja të miratuara në Shqipëri, veçanërisht ato në vitet e fundit, janë të nxitura nga parimet e Direktivave përkatëse të BE-së.
- Shqipëria vitet e fundit ka prezantuar legjislacionin e ri dhe ka përmirësuar kapacitetin për të adresuar sfidat mjedisore megjithatë, zbatimi kërkon më shumë përmirësime dhe rritje të kapaciteteve. Gjithashtu ka boshllëqe midis SKZHI-së dhe Programit Buxhetor Afatmesëm dhe ndërmjet Programit Afatmesëm të Shpenzimeve dhe buxhetit vjetor.
- Përveç kuadrit ligjor kombëtar, janë hartuar dhe miratuar shumë strategji të rëndësishme kombëtare, të cilat adresojnë çështjen e mjedisit. Por, në shumë raste, gjuha që përdoret veçanërisht në përshkrimin narrativ të këtyre strategjive pothuajse nuk përfshin aspak atë të çështjeve gjinore. Ky është një shqetësim i madh sepse, kur gratë dhe vajzat si dhe grupet e tjera të shoqërisë janë të fshehura (ose thjesht nënkuptohen) në një dokument politik, është më e lehtë t'i "harrosh" gjatë zbatimit të këtyre politikave. Pa zotërim të aseteve të

tilla si toka, pylltaria dhe kullotat, etj, gratë nuk mund të kenë qasje në kredi, zgjerime dhe shërbime teknologjike - gjë që ndikon në aftësinë e tyre për të mbështetur familjet e tyre dhe menaxhimin e burimeve të tjera natyrore që krijojnë themelin për një sistem prodhimi të qëndrueshëm, si dhe thellon përjashtimin e tyre nga pjesëmarrja në projektet e zhvillimit, punën / shërbimet e zgjerimit dhe proceset e krijimit të politikave.

- Shqetësimi për gjuhën e përdorur dhe pasojat që mund të ketë gjatë zbatimit të strategjive të ndryshme kombëtare, do të ketë ndikim më tej dhe do të jetë një tregues në sistemin / proceset e monitorimit dhe vlerësimit, si dhe në sistemin e raportimit që përdoret ose do të përdoret. Nëse nuk do t'i kushtohet një vëmendje e veçantë pasqyrimit të qartë dhe ndjekjes së perspektivës gjinore në dokumente të ndryshme politike, në të ardhmen do të ballafaqohemi me shumë vështirësi, gjatë zbatimit të tyre, si dhe në përgatitjen e raporteve specifike në përputhje me kërkesat kombëtare / ndërkombëtare (ku treguesit gjinorë dhe matja e ndikimit gjinor konsiderohen me të vërtetë të rëndësishëm).
- Integrimi gjinor në politikat mjedisore është një çështje për gratë dhe burrat. Prandaj, strategjia për të nxitur pjesëmarrjen e tyre të barabartë adreson burrat dhe i bën ata - së bashku me gratë - përgjegjës për një qasje gjinore në punën mjedisore. Gjithashtu, fokusi në çështjet gjinore duhet të ekzistojë jo vetëm në një nivel abstrakt dhe global, por duhet të zhvillohet brenda një konteksti specifik vendor, duke marrë parasysh elementët e tjerë të diferencimit social [të tilla si mosha, (pa) aftësitë, përkatësia etnike etj.]

Ndërsa disa nga rekomandimet kryesore janë përpunuar më tej në këtë raport, ato përfshijnë:

- Treguesit për ndryshimin e klimës dhe ndikimin e tyre mbi gratë duhet të merren parasysh gjatë hartimit të politikave të ndryshme për mjedisin dhe ndryshimet klimatike.
- Njohja dhe kuptimi i çështjes dhe vlefshmëria e kontributeve të grave në Zhvillimin e Qëndrueshëm është shumë e rëndësishme.
- Pjesëmarrja e plotë e grave në të gjitha nivelet, veçanërisht në vendimmarrje, duhet të promovohet në mënyra të ndryshme.
- Mbështetja teknike dhe financiare për gratë është shumë e rëndësishme: programet dhe politikat e burimeve natyrore duhet të lidhen me nismat ekonomike dhe çrrënjosjen e varfërisë, ndërsa duhet të përdoret një qasje e ndërsjellë dhe e qëndrueshme brenda vendit.
- Përmirësimi i qasjes së grave në informata, proceset e menaxhimit, trajnimet dhe sistemet ligjore është gjithashtu shumë e rëndësishme.
- Përfshirja e grave dhe burrave në proceset pjesëmarrëse në nivel lokal nuk është një koncept i ri për kontekstin shqiptar; ka shumë nisma të ndërmarra deri më tani sidomos në përfshirjen e grave në proceset e planifikimit dhe vendimmarrjes. Këto përvoja duhet të orientojnë përpjekjet e mëtejshme për ta bërë zërin e gruas më të fortë në planifikimin, zbatimin dhe monitorimin e çështjeve të ndryshme mjedisore.

1. HYRJE

Projekti “Krijimi i Sistemit të Menaxhimit dhe të Monitorimit të Informacionit Mjedisor në Shqipëri në përputhje me Raportimin Global”, synon të forcojë kapacitetin e institucioneve përgjegjëse në Shqipëri për monitorimin e mjedisit dhe menaxhimin e informacionit, duke krijuar një Sistem Operacional të Menaxhimit të Informacionit Mjedisor (SMIM) me fokus biodiversitetin, ndryshimet klimatike dhe degradimin e tokës. Sistemi i monitorimit të mjedisit duhet të integrohet në të gjitha institucionet përkatëse qeveritare dhe duhet të përdorë standardet ndërkombëtare të monitorimit për zhvillimin e treguesve, grumbullimin e të dhënave, analizat dhe hartimin e politikave. Një sistem i tillë do të krijohet duke përdorur kapacitetet ekzistuese teknike dhe institucionale në Shqipëri, për të lidhur përpjekjet e menaxhimit dhe monitorimit të saj me prioritetet globale të monitorimit dhe raportimit. Investimi në të gjitha këto drejtime, si dhe në ngritjen e kapaciteteve dhe aktivitetet për rritjen e ndërgjegjësimit, do të sjellë një nga rezultatet e pritura, që lidhet me përmirësimin e raportimit të konventave të Rios. Ndërkohë, kjo ndërhyrje do të vendosë bazat për Zhvillimin e Qëndrueshëm përmes një politike mjedisore më të informuar.

Që nga fillimi i vitit 1990, Shqipëria është bërë pjesë e tre Konventave të Rio-s dhe ka vazhduar të marrë pjesë në marrëveshje të ndryshme ndërkombëtare për mbrojtjen e mjedisit. Axhenda kombëtare e zhvillimit të Shqipërisë merr plotësisht parasysh faktin se zhvillimi i tij do të vazhdojë vetëm duke marrë në konsideratë në mënyrën e duhur, proceset dhe trendet globale. Parimet e konventave, si dhe

të politikës mjedisore të Bashkimit Evropian, janë krijuar si fusha prioritare në strategji të ndryshme kombëtare dhe legjislativi është përmirësuar duke u përpjekur të adresojë kërkesat ndërkombëtare. Por, detyrimet e raportimit sipas rregullave ekzistuese mjedisore janë kufizuar nga standardet e cilësisë së mjedisit pa përfshirë asnjë informacion mbi efektet dhe efektivitetin e politikave. Mungesa e mekanizmave për mbikëqyrjen e politikave dhe mbështetjen e informacionit pengon bashkëpunimin ndërsektorial përgjatë tërë procesit të politikave. Procesi i vetëvlerësimit të kapaciteteve kombëtare (PVKK) i kryer nga Shqipëria në vitin 2006, theksoi se për shkak të shumë problemeve që ekzistojnë në sistemet e grumbullimit dhe menaxhimit të informacionit, qeveria ka kapacitete të kufizuara për të përmbushur detyrimet e saj, gjë që rezultoi në një zonë elektorale jo të informuar, njohuri të pakta rreth problemeve ekzistuese dhe shtrirja e tyre nga vendimmarrësit, gjë që rezultoi në një praktikë të dobët planifikimi.

Përveç kësaj, në Raportin e Komunikimit të Komisionit Evropian për Shqipërinë të 2016-ës, (Komunikimi mbi Politikën e Zgjerimit të BE 2016) çështja e statistikave dhe raportimit në lidhje me mjedisin dhe energjinë është paraqitur si në vijim: “... Statistikat e mjedisit dhe energjisë janë në përputhje me Acquis të BE-së në një masë shumë të kufizuar. Bilanci i energjisë është përmirësuar. Statistikat afatshkurtra janë prodhuar si të dhëna vëllimi vetëm për energjinë elektrike. Të dhënat mbi shkarkimet në ajër janë prodhuar pjesërisht në përputhje me standardet e BE. Të dhënat e taksave të lidhura me mjedisin sipas aktivitetit ekonomik janë pjesërisht në përputhje

me standardet e BE dhe po zhvillohen në kuadër të llogarive mjedisore. Të dhënat për shpenzimet mjedisore ende nuk jepen për shkak të mungesës së informacionit ...". Ndërsa në të njëjtin raport, kapitulli 27, përmenden rekomandime specifike në lidhje me mjedisin dhe ndryshimet klimatike, si në vijim: "... Shqipëria ka një nivel të përgatitur në fushat e mjedisit dhe ndryshimeve klimatike. Ka njëfarë progresi në shtrirje dhe zbatim. U bënë përpjekje për të integruar konsideratat për ndryshimet klimatike në politikat e tjera sektoriale. Megjithatë, kontrolli industrial dhe monitorimi i shkarkimeve, cilësia e ujit dhe menaxhimi i mbetjeve mbeten ende të dobëta. Burimet dhe investimet mbeten të kufizuara. Në vitin e ardhshëm, vendi në veçanti duhet : (i) të përmirësojë kuadrin ligjor dhe politik në lidhje me mjedisin dhe ndryshimet klimatike, veçanërisht duke miratuar strategjitë përkatëse sektoriale; (ii) të forcojë cilësinë e monitorimit të mjedisit duke rritur kapacitetet administrative dhe financiare, numrin e stacioneve matëse, cilësinë e të dhënave dhe frekuencën, transparencën dhe qasjen publike në të dhëna; (iii) avancimin e financimit të investimeve të mëdha, konsolidimin e fluksit infrastrukturor kombëtar / planit të investimeve dhe reflektimin e prioritetëve në buxhetin afatmesëm 2017-2019; (iv) të krijojë një planifikim sistematik strategjik për ndryshimet klimatike dhe të ndjekë zbatimin e Marrëveshjes së Klimës së Parisit ..."

Çështjet gjinore dhe mjedisi

Shkenca e mjedisit dhe "lëvizja ndërkombëtare mjedisore" janë konsideruar kryesisht si fushë e burrave. Në të vërtetë, ndërkohë që strukturat mbizotëruese dhe më të dukshme të shkencës dhe ambientalizmit dominohen nga burrat, kryesisht nga kombet më të pasura, gratë nëpër botë, dhe së bashku me to shumë burra dhe fëmijë, nuk janë përfshirë në punë si lëvizjet mjedisore bazë. Ndërsa janë po të njëjtët njerëz të pakët që i konsiderojnë pjesët e peizazhit të gjallë si pronë private dhe shtetërore në të

gjithë botën, gratë, shumë burra dhe fëmijë gjithashtu kanë qenë të zënë me ruajtjen dhe zhvillimin e vendeve të tyre në planet përmes menaxhimit ditor të peisazhit të gjallë.

Rolet e shumta të grave si ai prodhues, riprodhues dhe konsumator, u kanë kërkuar grave të zhvillojnë dhe ruajnë aftësitë e tyre integruese për t'u marrë me sistemet komplekse të familjes, komunitetit dhe peizazhit dhe shpesh i kanë sjellë ato në konflikt me shkencat e specializuara që përqendrohen vetëm në një nga këto fusha. Konflikti ndodh për ndarjen e fushave të dijes, ndarjes së njohurive dhe të veprimit, si dhe të njohurive formale dhe joformale.

Ndërsa gratë në mbarë botën janë pjesë të sistemeve të ndryshme politike dhe ekonomike të përfshira disi në aktivitetet tregtare, janë përgjegjëse për sigurimin ose menaxhimin e nevojave bazë të jetës së përditshme (ushqim, ujë, lëndë djegëse dhe veshje) dhe janë përgjegjëse për kujdesin shëndetësor, pastrimin dhe kujdesin për fëmijët në shtëpi dhe në nivel komuniteti. Kjo përgjegjësi i vë gratë në pozitë kundërshtuese nga kërcënimeve ndaj shëndetit, jetës dhe burimeve jetësore të ekzistencës, pavarësisht nga stimujt ekonomikë, duke i parë çështjet mjedisore nga perspektiva e familjes dhe e shëndetit personal dhe familjar.

Përfshirja në rritje e grave po rrit ndjenjën e veprimit dhe fuqizimit. Si rezultat, ka perceptime të reja të roleve të grave. Vizionet e grave për të drejtën, rolet dhe përgjegjësitë e tyre kanë ndryshuar. Gjithnjë e më shumë, zërat e grave dëgjohen më shumë përmes pjesëmarrjes së tyre në grupe dhe organizata.

Cila është marrëdhënia e grave me mjedisin? A është ndryshe nga ajo e burrave? Këto ishin pyetjet fillestare të Bina Agarwal në dokumentin e saj "Debati i çështjeve gjinore dhe mjedisit, mësim nga India". Ajo sugjeron dhe argumenton se gratë, sidomos në vendet e varfëra rurale, janë viktima të degradimit të mjedisit në mënyra gjinore mjaft specifike.

Nga ana tjetër, ata kanë qenë agjentë aktivë në lëvizjet e mbrojtjes dhe rigjenerimit të mjedisit, shpesh duke u sjellë atyre një perspektivë specifike gjinore, të cilat duhet të informojnë pikëpamjen tonë për alternativat. Gratë si viktima dhe gratë si aktore, janë sfond themelor i termit të “ambientalizmit feminist” ose ashtu si disa njerëz e quajnë ekofeminizëm.

Ndikimet negative prej humbjes së biodiversitetit, shkretëtirëzimi dhe ndikimet e ndryshimeve klimatike janë thellësisht të lidhura me çështjet gjinore dhe, anasjelltas, ndërhyrjet e qëndrueshmërisë, përgjigjet dhe zgjidhjet duhet të marrin në konsideratë çështjet gjinore, nëse se ato përmbushin plotësisht objektivat për të cilat janë themeluar.

Përvoja e mësipërme ndërkombëtare, si dhe gjetjet nga sondazhet kryesore ose praktikant më të mira ndërkombëtare, kanë shërbyer si udhëzime kryesore gjatë kryerjes së analizave për gjendjen në Shqipëri dhe përfshirjen e grave dhe burrave në çështjet mjedisore (nga marrja e informacionit për pjesëmarrjen në vendimmarrje, siç është paraqitur në kapitujt vijues të këtij raporti.

2. NJË VËSHTRIM I PËRGJITHSHËM I KORNIZËS NDËRKOMBËTARE KUADËR PËR ÇËSHTJET GJINORE DHE MJEDISIN

... "Klima e tokës po ndryshon me ritëm të paprecedentë në historinë njerëzore dhe do të vazhdojë ta bëjë këtë në të ardhmen. Ndikimet dhe rreziqet që e shoqërojnë këtë janë globale, gjeografikisht të ndryshme dhe gjithnjë e më shumë po ndjehen në një sërë sistemesh dhe sektorësh thelbësorë për jetesën dhe mirëqenien e njerëzve. Sa më të ashpra dhe më të gjera të jenë ndikimet e ndryshimeve klimatike, aq më e madhe do të jetë humbja e llojeve dhe aq më i madh do të jetë përkeqësimi i tokave të thata dhe rreziku i shkretëtirëzimit dhe degradimit të tokës në mbarë botën. Këto ndikime jo vetëm që kërcënojnë përpjekjet globale për të arritur Objektivat e Zhvillimit të Mijëvjeçarit dhe Zhvillimin e Qëndrueshëm, por për shumë komunitete të rrezikuara, veçanërisht vendet më pak të zhvilluara (LDCs) dhe ishuj shtetet e vogla në zhvillim (SIDS), këto ndikime kërcënojnë mbijetesën e tyre ...

Konventa e Rios, Aksioni për Integrim

Marrëveshjet Shumëpalëshe për Mjedisin (MShM) luajnë një rol kritik në kuadrin e përgjithshëm të ligjeve dhe konventave mjedisore. MShM-të përbëjnë bazën ligjore ndërkombëtare mbi përpjekjet globale për të adresuar çështje të veçanta mjedisore, duke plotësuar legjislacionin kombëtar dhe marrëveshjet dypalëshe ose rajonale.

Prania dhe aderimi i Shqipërisë në konventa të ndryshme ndërkombëtare ose në marrëveshjet shumëpalëshe për mjedisin ka qenë shumë të kontrolluara dhe të kufizuara para viteve '90. Megjithatë, pas viteve '90, situata ka ndryshuar dhe Shqipëria është bërë pjesë dhe ka ratifikuar një numër marrëveshjesh ndërkombëtare

mjedisore, duke përfshirë: Ndotjen e Ajrit, Biodiversitetin, Ndryshimin e Klimës, Protokollin e Kiotos, Desertifikimin, Speciet e Rrezikuara, Mbetjet e rrezikshme, Detin, Mbrojtjen e Shtresës së Ozonit, Kënetat, Ujërat Ndërkufitare, etj. Disa prej këtyre konventave kryesore dhe MShM-të do të përshkruhen më poshtë, por një listë e plotë e këtyre dokumenteve i bashkëngjitet këtij raporti si Shtojca 1.

2.1. KONVENTAT E RIO-S

Konventa për Shumëllojshmërinë Biologjike (KShB), Konventa e Kombeve të Bashkuara për Luftimin e Shkretëtirëzimit (UNCCD), dhe Konventa Kuadër e Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike (UNFCCC) - adresojnë nevojën për përshtatje ndaj ndryshimeve klimatike përmes aktiviteteve të tyre. Konventat e Rio-s ofrojnë një sërë mjetesh, shërbimesh dhe ekspertize që ndihmojnë vendet dhe komunitetet e pambrojtura për të mundur përshtatje efektive dhe arritjen e Zhvillimit të Qëndrueshëm. Duke mundur ndarjen e njohurive, forcimin e kapaciteteve teknike dhe institucionale dhe lehtësimin e qasjes në mbështetjen financiare dhe teknologjike, Konventat e Rio-s mbështesin Partitë në ndërmarrjen e ciklit të plotë të përshtatjes: nga vlerësimi i ndikimeve, rreziqeve dhe dobësive, planifikimit dhe zbatimit të veprimeve të përshtatjes, monitorimin dhe vlerësimin. Një qasje e koordinuar që i përgjigjet ndryshimeve klimatike mund të sigurojë që aktivitetet përshtatëse të kenë përfitime të shumta, duke përfshirë luftën kundër shkretëtirëzimit dhe parandalimin e humbjes së biodiversitetit, duke katalizuar progresin në arritjen e qëllimeve të

Zhvillimit të Qëndrueshëm. Ndërgjegjësimi në rritje për çështjet gjinore në kontekstin e qëndrueshmërisë shton një mundësi të re për të forcuar më tej bashkëpunimin midis tre Konventave të Rio-s. Për këtë arsye, kjo është një kohë interesante dhe emocionuese për të treja konventat, sepse ndërgjegjësimi gjinor është i lartë në kontekstin në të cilin funksionojnë konventat. Ndikimi i humbjes së biodiversitetit, shkretëtirëzimi dhe ndikimet e ndryshimeve klimatike janë thellësisht të lidhura me çështjet gjinore dhe anasjelltas, ndërhyrjet e qëndrueshmërisë, përgjigjet dhe zgjidhjet duhet të marrin në konsideratë çështjet gjinore për të përmbushur plotësisht objektivat për të cilat janë themeluar. Ky ndryshim i rëndësishëm dhe i vazhdueshëm i paradigmes për integrimin gjinor po reflektohet gjithnjë e më shumë në mandatet përkatëse që palët u kanë dhënë tri konventave. Vendimi i CBD mbi aksesin dhe ndarjen e përfitimeve ka një referencë të qartë për konsideratat gjinore në nivelin e politikave dhe më gjerë; Korniza e Politikave të Avokimit të UNCCD-së (APF) mbi gjininë dhe vendimi përkatës i konferencës së saj të dhjetë të Palëve u bë një instrument udhëzues për zbatimin e konventës gjinore; dhe rezultatet e Konferencës së Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike të vitit 2011 në Durban përmbajnë rreth 16 citate për gjininë në të gjithë drejtimit kryesorë. Integrimi i çështjeve gjinore gjinisë në veprimet kundër humbjes së biodiversitetit, ndikimeve të ndryshimeve klimatike dhe shkretëtirëzimit do të maksimizojë rezultatet e ndërhyrjeve, përpjekjeve dhe burimeve të shpenzuara dhe shpresojmë se do të çojë në politikë-bërje me ndjeshmëri gjinore me rezultate optimale . Disa detaje që lidhen me aspektet gjinore të secilit prej Konventave Rio janë paraqitur më poshtë.

2.1.1. KONVENTA E SHUMËLLOJTMËRISË BIOLOGJIKE (KSHB)

Shqipëria është pjesë e kësaj Konvente që nga 10.11.1996. Duke konsideruar rolin dhe njohuritë e rëndësishme që gratë kanë në

lidhje me burimet e biodiversitetit, përdorimin dhe mbrojtjen e tyre, duke qënë se rëndësia e biodiversitetit ndryshon sipas gjinisë, gjithashtu, varet nga lehtësia e qasjes ndaj burimeve të biodiversitetit dhe shërbimeve të ekosistemit. Ekosistemet e shëndetshme ndikojnë përditshmërinë e shumë grave duke i kufizuar qasjen e tyre në edukim dhe alterantiva të tjera të jetesës. Gratë janë vecanërisht të pavarura në biodiversitet për jetesën e tyre, dhe në disa raste për mbijetesë . Shkalla aktuale e rënies së biodiversitetit është e rëndë. Aq e rëndë sa njerëzimi po përkeqëson ndikimet e dëmshme të ndryshimeve klimatike dhe si pasojë ekziston rreziku i nxitjes së konflikteve mbi burimet e kufizuara natyrore dhe rritjes së nivelit të varfërisë. Për të adresuar humbjen e biodiversitetit, grumbullimi i njohurive të biodiversitetit të ndara nga gjinia dhe biodiversitetit gjinor me bazë përvetësimin dhe përdorimin e njohurive është mjaft i rëndësishëm. Sa i përket Konventës së Shumëllojshmërisë Biologjike (KDB), Partitë theksojnë rëndësinë e barazisë gjinore vecanërisht në paragrafin e 13-të të Konventës. Parathënia e tekstit të të KDB e njeh rolin jetësor që gratë kanë në ruajtjen dhe përdorimin e qëndrueshëm të biodiversitetit dhe pranon nevojën për pjesëmarrje të plotë të grave në zbatimin e konventës...Gjithashtu njohja e rolit jetësor që gratë luajnë në mbrojtjen dhe përdorimin e qëndrueshëm të shumëllojshmërisë biologjike dhe pranimi i nevojës për pjesëmarrje të plotë të grave në të gjitha nivelet e plotikë-bërjes dhe zbatimit të ruajtjes së shumëllojshmërisë biologjike . Plani Gjinor për Veprim nën Konventën e Shumëllojshmërisë Biologjike është referenca kryesore për të gjithë aktorët në lidhje me përfshirjen e gjinisë në punën e tyre të mbrojtjes së shumëllojshmërisë biologjike. Rëndësia e rolit të grave në ruajtjen, menaxhimin e biodiversitetit dhe shpërndarjen e përfitimeve që vijnë prej tyre nuk mund të nënvlerësohet. Gratë luajnë rol të rëndësishëm në menaxhimin e biodiversitetit vendor për të plotësuar nevojat për ushqim dhe shëndetësi. Në shumë vende, ato gjithashtu luajnë një

rol vendimtar në menaxhimin bujqësor dhe janë mbrojtëset dhe menaxheret kryesore të farave. Për më tepër, ato janë përgjegjëse për kontrollin, zhvillimin dhe transmetimin e njohurive të rëndësishme tradicionale. Ndërkohë që burrat gjithnjë e më shumë po tërhiqen drejt punës së paguar larg tokave dhe burimeve të tyre, roli i grave në bujqësi dhe në menaxhimin e burimeve biologjike të familjes dhe komunitetit, si dhe në mbrojtjen e njohurive tradicionale po rritet. Republika e Shqipërisë ka nënshkruar gjithashtu dy Protokollin e Konventave të Shumëllojshmërisë Biologjike: (a) Protokollin e Nagoya-s mbi Qasjen në Burimet Gjenetike dhe Shpërndarjen e Barabartë dhe të Drejtë të Përfitimeve përmes Ligjit nr. 113/2012, 22.11.2012 dhe (b) Protokollin Shtesë të Nagoya-Kuala Lumpur mbi Përgjegjësinë dhe Korrigjimin e Protokollit të Kartagjenës për Biosigurinë, në respektim me Ligjin nr. 112/2013, prej 22.11.2012 .

2.1.2. KONVENTA E KOMBEVE TË BASHKUARA PËR TË LUFTUAR SHKRETËTIRËZIMIN (KKBLSH)

Shqipëria është pjesë e kësaj Konvente pas miratimit të Ligjit nr. 8556, datë 22.12.1999 "Për aderimin e Republikës së Shqipërisë në Konventën e OKB-së" Për të luftuar shkretëtirëzimin në vendet që kanë kaluar thatësira të mëdha dhe / ose shkretëtirëzim, veçanërisht në Afrikë "(botuar në Fletoren Zyrtare 37, datë 25.2. 2000, faqe 1471). Gratë në zonat rurale, sidomos në tokat e thata të botës në zhvillim, japin kontribute të rëndësishme për komunitetet e tyre, veçanërisht përmes proceseve bujqësore dhe rurale, duke përfshirë mbarëshkrimin e kafshëve si pronare të fermave të vogla, punëtore dhe sipërmarrëse. Rolet e tyre ndryshojnë sipas rajoneve, por në të gjitha rajonet gratë ndeshen me kufizime specifike gjinore që ulin rendimentin e tyre dhe kufizojnë kontributet e tyre potenciale në prodhimin bujqësor, rritjen ekonomike dhe mirëqenien e familjeve, bashkësive dhe vendeve të tyre. Përveç kësaj, shkretëtirëzimi, degradimi i tokës

dhe thatësira kanë një ndikim negativ tek gratë dhe fëmijët . UNCCD-ja, në prologun e saj, thekson "Rolin e rëndësishëm që luajnë gratë në rajonet e prekura nga shkretëtirëzimi dhe / ose thatësira, veçanërisht në zonat rurale të vendeve në zhvillim dhe rëndësia e sigurimit të pjesëmarrjes së plotë të burrave dhe grave në të gjitha nivelet në programet për të luftuar shkretëtirëzimin dhe zbutjen e efekteve të thatësirës". Neni 5, paragrafi (d) i Konventës u bën thirrje Partive të vendit të prekur të Konventës që të angazhohen për "të promovuar ndërgjegjësimin dhe të lehtësojnë pjesëmarrjen e popullatave lokale, veçanërisht grave dhe të rinjve, me mbështetjen e organizatave joqeveritare, në përpjekjet për Luftën e shkretëtirëzimit dhe zbutjen e efekteve të thatësirës". Për më tepër, sipas nenit 10, paragrafi 2 (f) të konventës, qeverisja e zhvillimit, zbatimit dhe shqyrtimit të programeve kombëtare të veprimit për të luftuar shkretëtirëzimin duhet të bazohet në proceset vendimmarrëse që burrat dhe gratë miratojnë në nivel lokal. Paragrafët 1 (a) dhe 3 të nenit 19 kërkojnë nxitjen e rritjes së kapaciteteve në bashkëpunim me aktorë të ndryshëm të zhvillimit për të siguruar pjesëmarrjen e plotë të njerëzve lokalë, veçanërisht grave dhe të rinjve, në zbatimin e konventës. Një element qendror për zbatimin e konventës në nivel kombëtar është krijimi dhe zbatimi i partneriteteve midis autoriteteve kombëtare dhe vendore dhe përfaqësuesve të shoqërisë civile dhe çdo institucioni tjetër që mbështet komunitetet lokale. Një përgjegjësi kryesore e këtyre partneriteteve është krijimi i proceseve që çojnë në zbatimin e prioritetëve të përcaktuara në programet kombëtare të veprimit për të luftuar shkretëtirëzimin dhe përafrimin e tyre me objektivat e bazuara në parimet e planifikimit të vazhdueshëm dhe përfshirjen aktive të popujve me tokë të thatë, duke përfshirë gratë. Në këtë drejtim, gratë duhet të njihen plotësisht si grup i palëve të interesuara dhe kontributet e tyre duhet të merren parasysh.

2.1.3. KONVENTA KUADËR E KOMBEVE TË BASHKUARA PËR NDRYSHIMET KLIMATIKE (KKKBNK)

Shqipëria ka ratifikuar Konventën Kornizë të Kombeve të Bashkuara për Ndryshimet Klimatike në 3 mars 1994. Objektivi përfundimtar i KKKBNK, siç thuhet në nenin 2 të tij, është stabilizimi i përqendrimeve të gazrave serë "në atmosferë në një nivel që do të parandalonte ndërhyrjet e rrezikshme antropogjene në sistemin e klimës". Ai vazhdon të pohojë se "një nivel i tillë duhet të arrihet brenda një kohe të mjaftueshme për të lejuar që ekosistemet të përshtaten natyrshëm me ndryshimet klimatike, për të siguruar që prodhimi i ushqimit të mos kërcënohet dhe të mundësojë zhvillimin ekonomik në mënyrë të qëndrueshme". Është e njohur se një strategji e ndjeshme gjinore është një kusht për përmbushjen e sfidës së Zhvillimit të Qëndrueshëm. Kjo është po aq e vërtetë për ndryshimet klimatike, si për trajtimin e ndikimeve të ndryshimeve klimatike (përshtatjes) dhe për zvogëlimin e shkarkimeve (zbutjes). Është e padiskutueshme që ndikimet e ndryshimeve klimatike, të tilla si thatësitrat, përmytjet dhe ngjarjet e tjera ekstreme të motit, ndikojnë më të varfërit dhe gratë përbëjnë një pjesë veçanërisht të cënueshme të atij grupi.

Një pjesë joproporcionale e më të varfërve në vendet në zhvillim është shumë e varur nga burimet natyrore vendase, dhe si pasojë është mjaft e ndjeshme ndaj ndikimeve të ndryshimeve klimatike. Ndryshimi i klimës shpesh ndikon në bazën e mjeteve të jetesës, siç janë ushqimi dhe furnizimi me ujë dhe energji, për të cilat gratë janë përgjegjëse. Përdorimi i burimeve të energjisë ekologjike do të zvogëlojë shkarkimet e gazrave serë dhe do të sigurojë qasje më të mirë dhe më të sigurtë në energji. Përdorimi i sistemeve efikase të energjisë në nivel të ekonomisë familjare (p.sh sobat e gatimit diellore dhe furrat) mund të zvogëlojnë shkarkimet dhe shfrytëzojnë potencialin e grave si aktorë për masat zbutëse.

Sipas Organizatës Botërore të Shëndetësisë, ekspozimi ndaj ndotjes së ajrit të brendshëm është përgjegjës për gati dy milionë vdekje, kryesisht të grave dhe fëmijëve, nga kanceri, infeksionet respiratore dhe sëmundjet e mushkërive. Një numër i madh i llojeve të projekteve të Mekanizmit të Zhvillimit të Pastër të Protokollit të Kiotos (MZHP), veçanërisht ato që synojnë të rrisin efikasitetin e energjisë dhe t'i bëjnë teknologjitë e energjisë së rinovueshme të disponueshme dhe të përballueshme për ekonominë familjare, jo vetëm që kontribuojnë në Zhvillimin e Qëndrueshëm por gjithashtu kanë ndikime gjinore pozitive në tokë. Në zonat rurale, qasja mbështetëse për burimet e ripërtërishme të energjisë dhe pajisjet efikase shtëpiake përmes MZHP-së përkthehet në mbështetje të grave rurale, si në aspektin e shëndetit dhe cilësisë së jetës. Gratë nuk duhet të konsiderohen vetëm si viktime të ndryshimeve klimatike, pasi ato kanë njohuri të forta që mund të përdoren si në qasjet lehtësuese ashtu edhe në përshtatjen. Pavarësisht nga njohuritë e tyre, gratë kanë tendencë të jenë pak të përfaqësuara në vendimmarrjen kombëtare dhe vendore në lidhje me ndryshimet klimatike, duke përfshirë shpërndarjen e burimeve. Kjo do të thotë se aftësia e tyre për të kontribuar dhe zbatuar zgjidhjet dhe ekspertizën e tyre është shumë e kufizuar. Gjithashtu kjo nënkupton që politikat e ndryshimit të klimës duhet të jenë gjithnjë e më të bazuara në çështjet gjinore.

Palët e KKKBNK kanë kuptuar rëndësinë e përfshirjes së grave dhe burave në mënyrë të barabartë në proceset e KKKBNK dhe në zhvillimin dhe zbatimin e politikave kombëtare të klimës që janë përgjegjëse për çështjet gjinore, duke krijuar një agjendë të caktuar sipas Konventës që trajton çështjet gjinore dhe ndryshimeve klimatike duke përfshirë tekstin gjithëpërfshirës në Marrëveshjen e Parisit. Marrëveshja e Parisit është një marrëveshje e ndryshimeve klimatike që ofron një kornizë të gjerë për zvogëlimin e ngrohjes globale nëpërmjet bashkëpunimit ndërkombëtar, përshtatjes ndaj ndryshimeve mjedisore që

tashmë priten dhe adresimit të humbjeve të pritshme nga popujt dhe njerëzit e prekshëm . Prodhuar nga Konferenca e Parë e Palëve (COP21) në Konventën Kuadër të OKB-së për Ndryshimet Klimatike, Marrëveshja e Parisit është përshëndetur si një arritje historike në trajtimin e ndryshimeve klimatike. Gjuha e marrëveshjes u negociua nga përfaqësuesit e 195 vendeve dhe u miratua me konsensus më 12 dhjetor 2015. Ai u hap për nënshkrim më 22 prill 2016 (Dita e Tokës) në një ceremoni në Nju Jork. Që nga prilli 2017, 195 anëtarë të KKKBNK Kanë nënshkruar traktatin, 143 prej të cilave e kanë ratifikuar atë. Marrëveshja ka hyrë në fuqi më 4 nëntor 2016. Shqipëria e ka nënshkruar këtë marrëveshje më 22 prill 2016 dhe ka depozituar instrumentet e ratifikimit më 21 shtator 2016.

Tre synimet themelore të Marrëveshjes së Parisit janë: (a) të kufizojë rritjen e temperaturës mesatare globale deri në 2°C mbi nivelet paraindustriale dhe të vazhdojnë përpjekjet për ta kufizuar këtë në 1.5 ° C; (B) të rrisë aftësinë për t'u përshtatur me ndikimet e ndryshimeve klimatike dhe të nxisë elasticitetin e klimës dhe zhvillimin e shkarkimeve të ulëta të gazeve serrë, pa kërcënuar prodhimin e ushqimit; dhe (c) të krijojë mjete financiare për të arritur këto qëllime . Ajo bën thirrje për barazi gjinore dhe fuqizimin e grave, dhe dispozitat e saj mbi përshtatjen dhe përpjekjet për ndërtimin e kapaciteteve u bëjnë thirrje shteteve anëtare të miratojnë qasje të përgjegjshme gjinore.

Sipas Marrëveshjes së Parisit (1 / CP.21) Palët pranojnë se ndryshimi i klimës është një shqetësim i përbashkët i njerëzimit: "Palët kur ndërmarrin veprime për të adresuar ndryshimet klimatike, duhet të respektojnë, promovojnë dhe marrin parasysh detyrimet respektive për të drejtat e njeriut, shëndetin, të drejtat e popujve indigjenë, komunitetet lokale, emigrantët, fëmijët, personat me aftësi të kufizuara dhe njerëzit në situata të pambrojtura dhe të drejtën për zhvillim, si dhe barazinë gjinore, fuqizimin e gruas dhe barazinë ndër breza ."

Duke njohur nevojën që gratë dhe burrat kanë për t'u përfaqësuar në mënyrë të barabartë në të gjitha aspektet e procesit të Konventës dhe veprimet klimatike për t'u përgjigjur nevojave, përvojave, prioritetëve dhe kapaciteteve të ndryshme të grave dhe burrave, palët janë fokusuar në dy qëllime sipas artikujve të caktuar të agjendës mbi gjininë dhe ndryshimin e klimës: (i) Përmirësimi i balancës gjinore dhe rritja e pjesëmarrjes së grave në të gjitha proceset e KKKBNK, duke përfshirë delegacionet dhe organet e konstituara sipas Konventës dhe Protokollit të Kiotos; Dhe (ii) rritja e ndërgjegjësimit dhe mbështetjes për zhvillimin dhe zbatimin efektiv të politikës për klimën dhe përgjegjësisë gjinore në nivel rajonal, kombëtar dhe vendor. .

Ndryshimi i klimës nuk është neutral ndaj gjinisë. Segmentet e varfra dhe të marginalizuara në shumë shoqëri (gra, të moshuar, emigrantë, grupe etj.) janë më të prekshme. Ndryshimi i klimës ndikon në mënyrë të ndryshme tek burrat dhe gratë, kryesisht për shkak të kompetencave të tyre relative të gjinisë, rolet dhe përgjegjësitë në familje dhe nivel komuniteti. Gratë priren të jenë tepër të ngarkuara me punë shtëpiake dhe duke u kujdesur për fëmijët, të sëmurët dhe të moshuarit. Për më tepër, normat kulturore dhe fetare për rolet përkatëse gjinore ndonjëherë i kufizojnë aftësitë e grave për të marrë vendime të shpejta në situata fatkeqësish dhe në disa raste përgjegjësitë e tyre në kujdesin për fëmijët mund të pengojnë lëvizjen e tyre në raste urgjente. Pabarazitë në mundësitë ekonomike dhe qasja në burimet prodhuese i bën gratë më të ndjeshme ndaj ndryshimeve klimatike, sepse ato shpesh janë më të varfra, arsimohen më pak dhe nuk përfshihen në proceset vendimmarrëse politike të komunitetit dhe të familjes që ndikojnë në jetën e tyre. Gratë jo gjithmonë gëzojnë të njëjtën të drejtë të tokës si burrat, një burim thelbësor për zbutjen e varfërisë, sigurinë ushqimore dhe zhvillimin rural. Varfëria, së bashku me marginalizimin socio-ekonomik dhe politik, në mënyrë kumulative, i vë gratë në një pozitë

të pafavorshme në përbalimin e ndikimeve të klimës në ndryshim. Nga ana tjetër, gratë janë agjente të fuqishme të ndryshimit dhe vazhdojnë të japin kontribute të mëdha dhe të rëndësishme në Zhvillimin e Qëndrueshëm, pavarësisht nga barrierat ekzistuese strukturore dhe socio-kulturore. Nuk mund të ketë zhvillim të vërtetë të qëndrueshëm njerëzor pa barazinë gjinore .

2.2. KONVENTA E VIENËS PËR MBROJTJEN E SHITESËS SË OZONIT

Shqipëria ka ratifikuar “Konventën e Vjenës për Mbrojtjen e Shtresës së Ozonit” dhe “Protokollin e Montrealit mbi Substancat që Depërtojnë Shtresën e Ozonit” në tetor 1999. Konventa e Vjenës shpesh quhet një konventë kornizë, sepse ajo shërbeu si një kornizë për përpjekjet për të mbrojtur shtresën e ozonit të globit. Në vitin 2009, Konventa e Vjenës u bë Konventa e parë e çdo lloji që ka arritur ratifikimin universal. Objektivat e Konventës ishin që palët të nxisin bashkëpunimin me anë të vëzhgimeve sistematike, hulumtimeve dhe shkëmbimit të informacionit mbi efektet e aktiviteteve njerëzore në shtresën e ozonit dhe të miratojnë masa legjislative ose administrative kundër aktiviteteve që mund të kenë efekte negative në shtresën e ozonit.

2.3. PROTOKOLLI I MONTREALIT PËR SUBSTANCAT OZON-HOLLUESE

Ky protokoll u hartua për të zvogëluar prodhimin dhe konsumin e lëndëve që dëmtojnë ozonin, në mënyrë që të zvogëlojë sasinë e tyre në atmosferë, dhe në këtë mënyrë të mbrojë shtresën e brishtë të ozonit. Protokollin e Montrealit përfshin një dispozitë unike rregulluese që u mundëson Palëve të Protokollit të reagojnë shpejt ndaj informacionit të ri shkencor dhe të bien dakord për të përsheptuar zvogëlimet e kërkua të kimikateve tashmë të trajtuara nga

Protokollin. Këto rregullime janë automatikisht të zbatueshme për të gjitha vendet që kanë ratifikuar Protokollin. Palët në Protokollin e Montrealit kanë ndryshuar Protokollin për të mundësuar, ndër të tjera, kontrollin e kimikateve të reja dhe krijimin e një mekanizmi financiar për t’u mundësuar vendeve në zhvillim që të pajtohen. .

2.4. DEKLARTA E PEKINIT DHE PLATFORMA PËR VEPRIM (DPPV)

Platforma për Veprim bëri angazhime gjithëpërfshirëse nën 12 fusha kritike shqetësuese: Gratë dhe Mjedisi është një nga këto fusha. Kjo Platformë thekson tre objektiva strategjike për veprim shtetëror në fushën e mjedisit. Këto objektiva përfshijnë: (i) përfshirjen e grave aktivisht në vendimmarrjen mjedisore në të gjitha nivelet; (ii) integrimin e shqetësimeve të tyre dhe të perspektivave në politikat dhe programet; dhe (iii) përcaktimin e mënyrave për të vlerësuar ndikimin e zhvillimit dhe të politikave mjedisore për gratë . Platforma për Veprim imagjinon një botë ku çdo grua dhe vajzë mund të ushtrojë liritë dhe zgjedhjet e saj dhe të kuptojë të gjitha të drejtat e saj, të tilla si të jetojnë pa dhunë, të shkojnë në shkollë, të marrin pjesë në vendime dhe të fitojnë pagesë të barabartë për punë të barabartë. Qeniet njerëzore janë në qendër të shqetësimit për Zhvillimin e Qëndrueshëm. Ata kanë të drejtë për një jetë të shëndetshme dhe produktive në harmoni me natyrën. Gratë kanë një rol thelbësor për të luajtur në zhvillimin e modeleve të konsumit dhe të prodhimit të qëndrueshëm dhe ekologjikisht të shëndoshë dhe qasjet në menaxhimin e burimeve natyrore. Ndërgjegjësimi për zhdukjen e burimeve, degradimi i sistemeve natyrore dhe rreziqet e substancave ndotëse është rritur ndjeshëm gjatë dhjetëvjeçarit të fundit. Këto kushte përkeqësuese po shkatërrojnë ekosistemet e brishta dhe zhvendosin komunitetet, veçanërisht gratë, nga aktivitetet prodhuese dhe janë një kërcënim në rritje

për një mjedis të sigurt dhe të shëndetshëm. Varfëria dhe degradimi i mjedisit janë të ndërlidhura ngushtë. Ndërsa varfëria rezulton në lloje të caktuara të stresit mjedisor, shkaku kryesor i përkeqësimit të vazhdueshëm të mjedisit global është modeli i paqëndrueshëm i konsumit dhe prodhimit, veçanërisht në vendet e industrializuara, gjë që është një çështje me interes të madh, duke rënduar varfërinë dhe pabarazitë. Përmes menaxhimit dhe përdorimit të burimeve natyrore, gratë ofrojnë ushqim për familjet dhe komunitetet e tyre. Si konsumatore dhe prodhuese, kujdestare të familjeve të tyre dhe edukatore, gratë luajnë një rol të rëndësishëm në promovimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm nëpërmjet shqetësimit të tyre për cilësinë dhe qëndrueshmërinë e jetës për brezat e tanishëm dhe të ardhshëm. Qeveritë kanë shprehur angazhimin e tyre për të krijuar një paradigme të re të zhvillimit që integron qëndrueshmërinë mjedisore me barazinë gjinore dhe drejtësinë brenda dhe midis brezave. Gratë ende mungojnë në të gjitha nivelet e formulimit të politikave dhe në vendimmarrjen e menaxhimit të burimeve natyrore dhe mjedisit, ruajtjen, mbrojtjen dhe rehabilitimin, dhe përvojat dhe aftësitë e tyre në avokimin dhe monitorimin e menaxhimit të duhur të burimeve natyrore shpesh mbeten të marginalizuara në hartimin e politikave dhe në organet vendimmarrëse, si dhe në institucionet arsimore dhe agjencitë e lidhura me mjedisin në nivel drejtues. Gratë janë rrallë të trajnuara si menaxhere profesioniste të burimeve natyrore me kapacitete të krijimit të politikave, siç janë planifikuesit e përdorimit të tokës, bujqësit, pylltarët, shkencëtarët dhe avokuesit mjedisorë. Edhe në rastet kur gratë trajnohen si menaxhere profesioniste të burimeve natyrore, ato shpesh janë të nënpërfaqësuar në institucionet shtetërore me kapacitete të hartimit të politikave në nivel kombëtar, rajonal dhe ndërkombëtar. Shpesh gratë nuk janë pjesëmarrëse të barabarta në menaxhimin e institucioneve financiare dhe të korporatave, vendimmarrja e të cilave ndikon më shumë në cilësinë e mjedisit. Për më tepër, ka dobësi institucionale në bashkërendimin

midis organizatave joqeveritare të grave dhe institucioneve kombëtare që merren me çështjet e mjedisit, përkundër rritjes dhe dukshmërisë së shpejtë të organizatave joqeveritare të grave që punojnë në këto çështje në të gjitha nivelet. .

2.5. AXHENDA E RE URBANE

Axhenda e Re Urbane (ARU) është një udhërrëfyes për ndërtimin e qyteteve që mund të shërbejnë si motorë të prosperitetit dhe qendrave të mirëqenies kulturore dhe sociale duke mbrojtur mjedisin. Axhenda gjithashtu jep udhëzime për arritjen e Qëllimeve të Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe siguron mbështetje për veprimet që adresojnë ndryshimet klimatike. Dokumenti i rezultateve të orientuara drejt veprimit, i njohur si Axhenda e Re Urbane, e ruajtur tani në “Deklaratën e Qytetet e Qëndrueshme dhe Vendbanimet Njerëzore për të gjithë”, duhet të shihet si një zgjatje e Axhendës së 2030-ës për Zhvillim të Qëndrueshëm, të dakorduar nga 193 Shtetet Anëtare Të Kombeve të Bashkuara në shtator 2015 . Në Axhendën e Re Urbane, udhëheqësit janë zotuar të:

- Të ofrojnë shërbime bazë për të gjithë qytetarët. Këto shërbime përfshijnë: qasje në strehim, ujë të pijshëm të sigurt dhe kanalizime, ushqim të shëndetshëm kujdes shëndetësor dhe planifikim familjar, arsimim, kulturë dhe qasje në teknologjitë e komunikimit.
- Të sigurohet që të gjithë qytetarët të kenë qasje në mundësi të barabarta dhe të mos përballen me diskriminim. Gjithkush ka të drejtë të përfitojë nga ajo që ofrojnë qytetet e tyre. Axhenda e Re Urbane u bën thirrje autoriteteve të qytetit të marrin në konsideratë nevojat e grave, të rinjve dhe fëmijëve, personave me aftësi të kufizuara, grupeve të marginalizuara, personave të moshuar, njerëzve indigjenë, dhe grupeve të tjera.

- Nxitja e masave të mbështesin qytetet më të pastra. Trajtimi i ndotjes së ajrit në qytete është i mirë si për shëndetin e njerëzve dhe për planetin. Në Axhendë, liderët janë zotuar të rrisin përdorimin e tyre të energjisë së rinovueshme, të sigurojnë transportin publik më të mirë dhe më të gjelbër dhe të menaxhojnë në mënyrë të qëndrueshme burimet e tyre natyrore.
- Forcimi i elasticitetit në qytete për të zvogëluar rrezikun dhe ndikimin e katastrofave. Shumë qytete kanë ndjerë ndikimin e fatkeqësive natyrore dhe udhëheqësit tani janë zotuar të zbatojnë masat zbutëse dhe përshtatëse për të minimizuar këto ndikime. Disa nga këto masa përfshijnë: planifikimin më të mirë urban, infrastrukturën cilësore dhe përmirësimin e reagimit vendor.
- Të merren masa për të adresuar ndryshimet klimatike duke zvogëluar shkarkimet e gazeve serë. Udhëheqësit janë zotuar të përfshijnë jo vetëm qeveritë vendore, por dhe të gjithë aktorët e shoqërisë për të ndërmarrë veprime për klimën duke marrë parasysh Marrëveshjen e Parisit për ndryshimet klimatike, e cila kërkon të kufizojë rritjen e temperaturës globale në më pak se 2 gradë Celsius. Qytete të qëndrueshme që ulin shkarkimet prej energjisë dhe krijojnë elasticitet mund të luajnë një rol udhëheqës.
- Të respektojnë plotësisht të drejtat e refugjatëve, emigrantëve dhe personave të zhvendosur brenda vendit pavarësisht nga statusi i tyre i migrimit. Udhëheqësit kanë pranuar se migrimi paraqet sfida, por gjithashtu sjell një kontribut të rëndësishëm në jetën urbane. Për këtë arsye, ata janë zotuar të vendosin masa që ndihmojnë migrantët, refugjatët dhe IDP-të të japin kontribute pozitive për shoqëritë.
- Përmirësimi i lidhjes dhe mbështetja e nismave inovative dhe të gjelbra. Kjo përfshin vendosjen e partneriteteve me bizneset dhe shoqërinë civile për të gjetur zgjidhje të qëndrueshme për sfidat urbane.
- Nxitja e hapësirave publike të sigurta, të arritshme dhe të gjelbërta. Ndërveprimi njerëzor duhet të lehtësohet nga planifikimi urban, prandaj Axhenda bën thirrje për një rritje të hapësirave publike siç janë trotualet, korsitë e bicikletave, kopshtet, sheshet dhe parqet. Dizajni urban i qëndrueshëm luan një rol kyç në sigurimin e qëndrueshmërisë dhe prosperitetit të një qyteti. .

Shqipëria mori pjesë në konferencën e qyteteve Habitat III në Quit, Ekuador, në tetor 2016 dhe organizoi një aktivitetet: Shqipëria 2030. Vizioni i Shqipërisë 2030 ishte një platformë origjinale që synonte forcimin e aftësive natyrore për një rritje të qëndrueshme me barazi dhe prosperitet në një nivel kombëtar dhe vendor. Qëllimi ishte të siguronte qytetet e së nesërme me një strukturë hapësinore fleksibël që mund të mbështesë dhe të përshtatë qëndrueshmërinë e ardhshme ekonomike, sociale dhe mjedisore. Përmes kësaj ngjarjeje, përfaqësuesit shqiptarë synonin të merrnin një perspektivë të ndryshme nga pjesëmarrësit në mënyrën e planifikimit dhe të zgjerimit të mundësive për përmirësimin e këtij procesi përmes bashkëpunimeve të reja. Duke e konsideruar territorin si një të vetëm dhe shoqërinë që jeton në të në mënyrë të barabartë përgjegjëse për Zhvillimin e Qëndrueshëm global, çdo vend, pa marrë parasysh se sa i vogël është, mund të bëjë dallimin në arritjen e objektivave të Axhendës së Re Urbane. .

Të gjithë aktorët e qyteteve dhe të të gjitha vendbanimeve njerëzore duhet të angazhohen në zbatimin e kësaj axhende për zhvillim të qëndrueshëm urban, në mbarë botën. ARU reflekton ambicjen historike të barazisë gjinore

dhe fuqizimit kompakt të grave të Agjendës 2030. Ai siguron një mundësi strategjike për të mbështetur zbatimin e Axhendës 2030 duke përmirësuar konfigurimin hapësinor të qyteteve dhe vendbanimeve njerëzore në një mënyrë gjinore dhe duke njohur dimensionet vendimtare të drejtave të grave në qytet. Axhenda e Re Urbane është një axhendë ambicioze, e cila synon të hapë rrugën drejt bërjes së qyteteve dhe vendbanimeve njerëzore më përfshirëse dhe të sigurojë që të gjithë të përfitojnë nga urbanizimi duke i kushtuar vëmendje të veçantë atyre në situatat e cenueshme. Dispozitat kyçe janë një thirrje për mundësi të barabarta për të gjithë; një fund për diskriminimin; qytete më të pastra; forcimin e elasticitetit dhe zvogëlimin e shkarkimeve të karbonit; duke respektuar plotësisht të drejtat e emigrantëve dhe refugjatëve pavarësisht nga statusi i tyre; përmirësimin e lidhjes dhe nismave të gjelbra, dhe promovimin e “hapësirave publike të gjelbra të aksesueshme”. Axhenda nuk lidh shtetet anëtare ose qeveritë e qytetit me objektiva ose qëllime specifike, por është më tepër një “vizion i përbashkët” që vendos standardet për transformimin e zonave urbane në vende më të sigurta, më fleksibël dhe më të qëndrueshme, të bazuara në një planifikim dhe zhvillim më të mirë. Deklarata e Quito-s parashtron hapa për veprim dhe për llogaridhënien e qeverisë për t’u përpjekur dhe për të siguruar që Axhenda e Re Urbane të bëhet realitet. Barazia gjinore dhe fuqizimi i grave dhe vajzave është mjeti jetik për arritjen e ARU. Për të konsoliduar fuqinë transformuese të qyteteve, ARU nxit rritjen e sigurisë së pronësisë për të gjithë me një vëmendje të veçantë në sigurinë e zotërimit të tokës për gratë si çelës për fuqizimin e tyre; bëjnë përdorimin e informatave dhe teknologjive të komunikimit për publikun, duke përfshirë gratë dhe vajzat, fëmijët dhe të rinjtë; Dhe promovimin e qasjeve me pjesëmarrje të moshës dhe gjinisë në të gjitha fazat e politikës urbane dhe territoriale dhe proceseve të planifikimit, nga konceptualizimi në projektim, buxhetim, zbatim, vlerësim. ARU-ja i referohet të gjithë moshave dhe gjinive në të gjithë, duke

përfshirë në lidhje me lëvizshmërinë urbane të qëndrueshme, të sigurt dhe të aksesueshme për të gjitha sistemet e transportit efikas të burimeve, mallrave, shërbimeve dhe mundësive ekonomike; politikave të strehimit, ujin dhe kanalizimet, dhe ndryshimet klimatike. Ai synon t’i kushtohet më shumë vëmendje e veçantë nevojave dhe të drejtave të grave në lidhje me ofrimin e shërbimeve, punësimin e plotë dhe produktiv, punën e denjë dhe mundësitë e jetesës në qytete dhe vendbanime. Ai gjithashtu angazhohet për të promovuar, ndër të tjera, zhvillimin e territorit urban, përgjegjshmërinë gjinore, buxhetimin dhe sigurinë e burimeve njerëzore.

2.6. OBJEKTIVAT AICHI PËR BIODIVERSITETIN

Një grup prej 20 objektivash globale sipas Planit Strategjik për Biodiversitetin 2011-2020. Ata janë grupuar në pesë qëllime strategjike:

- Adresimi i shkaqeve themelore të humbjes së biodiversitetit duke integruar biodiversitetin në të gjithë qeverinë dhe shoqërinë. Ulja e presioneve të drejtpërdrejta mbi biodiversitetin dhe promovimi i përdorimit të qëndrueshëm.
- Përmirësimi i gjendjes të biodiversitetit duke mbrojtur ekosistemet, llojet dhe shumëllojshmërinë gjenetike. Rritja e përfitimeve për të gjithë nga biodiversiteti dhe shërbimet e ekosistemit.
- Rritja e zbatimit përmes planifikimit me pjesëmarrje, menaxhimit të njohurive dhe ngritjes së kapaciteteve.

Shqipëria ka 7 (shtatë) Objektiva Kombëtare, 4 (katër) prej të cilave mund të jenë të lidhura me Objektivat Aichi për Biodiversitetin dhe Kornizën së zbatimit 2020-s. Këto objektiva kombëtare, së bashku me qëllimet e synuara kombëtare dhe referencën ndaj objektivave Aichi, janë paraqitur në tabelën e mëposhtme:

REFERENCA	QËLLIMET E SYNUARA	QËLLIMET STRATEGJIKE TË LIDHURA / OBJEKTIVAT AICHI
Objektivat Kombëtare	Deri në vitin 2020, të sigurojë përafrimin dhe zbatimin e Acquis të BE-së në fushën e mbrojtjes natyrore.	
Objektivat Kombëtare	Deri në fund të vitit 2015, duhet të ketë një dokument strategjik për biodiversitetin (DSPEP), të rishikuar dhe të miratuar - në përputhje me objektivin 17, Aichi;	17
Objektivat Kombëtare	Deri në vitin 2020, 17% e zonave tokësore dhe 6% e zonave detare dhe bregdetare do të përcaktohen si zona të mbrojtura dhe do të menaxhohen me një qasje të qëndrueshme të integruar. Prezantimi i rrjetit kombëtar ekologjik të Shqipërisë, si pjesë integrale e Rrjetit Ekologjik Pan Evropian (RREPE) - në përputhje me objektivin 11 të Aichi;	11
Objektivat Kombëtare	Rehabilitimi i të paktën 15% të zonave të degraduara nëpërmjet aktiviteteve të ruajtjes dhe restaurimit - në përputhje me objektivat e biodiversitetit të Aichit - kjo do të arrihet përmes zbatimit të planeve të menaxhimit për zonat e mbrojtura dhe përmes zbatimit të planeve të veprimit përlojet dhe sidomos për habitatet;	
Objektivat Kombëtare	Aktivitete më të qëndrueshme bujqësore dhe pylltarisë në përputhje me objektivat e biodiversitetit;	
Objektivat Kombëtare	Zbatimi i Protokollit të Nagoya-s mbi qasjen dhe ndarjen e burimeve gjenetike dhe fitimet nga përdorimi i tyre - në përputhje me objektivin 16 të Aichi;	16
Objektivat Kombëtare	Rritja e ndërgjegjësimit për biodiversitetin - në përputhje me objektivin 1, Aichi.	1

2.7 OBJEKTIVAT E ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM (OZHQ)

SDG-të janë një sërë objektivash për t'i dhënë fund varfërisë, për të mbrojtur planetin dhe për të siguruar prosperitet për të gjithë si pjesë e një axhende të re të Zhvillimit të Qëndrueshëm, të miratuar më 25 shtator 2015. Secili prej qëllimeve ka objektiva specifike që duhen arritur gjatë 15 viteve të ardhshme. Qëllimet e propozuara të Zhvillimit të Qëndrueshëm ofrojnë përmirësime të mëdha në Objektivat e Zhvillimit të Mijëvjeçarit (OZHM). Kuadri i OZHQ adreson pengesat kyçe sistematike për Zhvillimin e Qëndrueshëm siç janë pabarazia, modelet e paqëndrueshme të konsumit, kapaciteti i dobët institucional dhe degradimi mjedisor që OZHM-të neglizhuan. Axhenda 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm përfshin 17 qëllime dhe 169 objektiva. Vendi që zë mjedisi është zgjeruar në OZHQ-të: dimensionimi mjedisor i Zhvillimit të Qëndrueshëm është plotësisht i fokusuar në qëllimet e oqeanëve dhe burimeve detare, ekosistemeve dhe biodiversitetit, degradimit të tokës dhe shkretëtirëzimit, si dhe përfshihet në të gjitha synimet e tjera. Pothuajse gjysma e objektivave të OZHQ kërkojnë statistika të mjedisit në mënyrë që të jenë në gjendje të përpilojnë treguesit e tyre dhe të mundësojnë monitorimin e rregullt të progresit. Nëse vazhdojmë të analizojmë OZHQ-të, do të zbulojmë se në 4 qëllime (respektivisht 2, 3, 8 dhe 9) objektivat e përzgjedhur janë mjedisore, ndërsa 7 qëllime (respektivisht 6, 7, 11, 12, 13, 14 dhe 15) janë tërësisht mjedisore. Objektivat e përzgjedhura janë si më poshtë:

- OZHQ Obj 2.4: Deri në vitin 2030, të sigurojnë prodhim ushqimor të qëndrueshëm ... të zbatojnë bujqësinë e qëndrueshme ... të ndihmojnë në ruajtjen e ekosistemeve ... forcojnë kapacitetin për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike, motit ekstrem, thatësisë, përmbytjeve dhe fatkeqësive të tjera ... dhe përmirësimin e cilësisë së tokës dhe tokës.

- OZHQ Obj 3.9: Deri në vitin 2030, të zvogëlohet ndjeshëm numri i vdekjeve dhe sëmundjeve nga kimikatet e rrezikshme dhe ndotja e ajrit, ujit dhe tokës dhe kontaminimi.
- OZHQ Obj 8.4: Përmirësimi ... efikasiteti i burimeve në konsumin dhe prodhimin dhe ... veçimi i rritjes ekonomike nga degradimi i mjedisit...
- OZHQ Obj 9.4: Deri në vitin 2030 të përmirësohet infrastruktura dhe industritë retrofit për t'i bërë ato të qëndrueshme, me rritjen e efikasitetit të përdorimit të burimeve dhe... teknologji të pastra dhe ekologjiksht të shëndosha...

Është e rëndësishme të përmendim edhe lidhjen e qartë midis Qëllimeve të Zhvillimit të Qëndrueshëm dhe Axhendës së Re Urbane. Lidhjet ndërmjet arritjes së OZHQ 11 dhe objektivave të saj për të bërë qytete dhe vendbanime njerëzore të qëndrueshme, gjithëpërfshirëse, të sigurta dhe elastike, dhe OZHQ 5 për arritjen e barazisë gjinore dhe fuqizimin e të gjitha grave dhe vajzave, dhe angazhimin për t'ia ofruar të gjitha grave dhe vajzave janë gjithashtu të njohura në ARU. ARU bazohet në OZHQ 5 dhe komponentin e barazisë gjinore të Axhendës 2030 për Zhvillim të Qëndrueshëm, për shembull, duke u angazhuar në promovimin e sigurisë dhe eliminimin e diskriminimit dhe të gjitha formave të dhunës; Sigurimin e pjesëmarrjes së publikut që siguron qasje të sigurt dhe të barabartë për të gjithë (OZHQ 5.1); Eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit, dhunës dhe ngacmimit ndaj grave dhe vajzave në hapësira private dhe publike (OZHQ 5.2); Eliminimin e praktikave të dëmshme ndaj grave dhe vajzave, duke përfshirë martesën e fëmijëve, të hershëm dhe të detyruar, dhe gjymtimin gjenital të femrave (OZHQ 5.3); Të njohin kontributin e të varfërve që punojnë në ekonominë joformale, veçanërisht gratë, përfshirë punëtorët e papaguar, vendas dhe emigrantë në ekonominë urbane (OZHQ 5.4); Sigurimi i pjesëmarrjes

së plotë dhe efektive të grave dhe të drejta të barabarta në të gjitha fushat dhe në të gjitha nivelet e vendimmarrjes, duke përfshirë edhe qeveritë vendore (OZHQ 5.5); Promovimi i qasjes në shërbime publike adekuate, gjithëpërfshirëse dhe cilësore, infrastrukturë sociale dhe lehtësira, siç janë shërbimet shëndetësore, duke përfshirë aksesin universal në shërbimet e kujdesit shëndetësor seksual dhe riprodhues për të zvogëluar vdekjen e fëmijëve të lindur dhe të nënave (OZHQ 5.6).

3. LEGJISLACIONI KOMBËTAR DHE POLITIKAT PËR ÇËSHTJET GJINORE DHE MJEDISIN

Procesi i hartimit të legjislacionit dhe politikave kombëtare të mjedisit bazohet në përafrimin e direktivave mjedisore të BE-së. Ky është një parim metodologjik për përgatitjen dhe miratimin e legjislacionit normativ mjedisor. .

3.1. KORNIZA INSTITUCIONALE PËR ZHVILLIMIN E QËNDRUESHËM NË SHQIPËRI

Legjislacioni për mbrojtjen e natyrës bazohet në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë, 1998 . Neni 59 i Kushtetutës thekson se: "Shteti synon të sigurojë një ambient të shëndetshëm dhe ekologjikisht të përshtatshëm për brezat e tanishëm dhe të ardhshëm dhe përdorimin racional të burimeve natyrore bazuar në parimin e Zhvillimit të Qëndrueshëm", duke synuar: (a) Sigurimi i një mjedisi të shëndetshëm dhe ekologjikisht të qëndrueshëm për brezat e tanishëm dhe të ardhshëm; (b) Përdorimi racional i pyjeve, ujit, kullotave dhe burimeve të tjera natyrore në bazë të parimit të Zhvillimit të Qëndrueshëm. Neni 56 i Kushtetutës thekson se: "... kushdo ka të drejtë të informohet rreth statusit të mjedisit dhe mbrojtjes së tij". Dispozitat kushtetuese theksojnë se: (i) Mjedisi dhe mbrojtja e tij konsiderohen si qëllimet kryesore të Shtetit; (ii) Thelbi i mbrojtjes së mjedisit është ruajtja e vazhdueshme e mjedisit të shëndetshëm dhe mjedisit të përshtatshëm ekologjik; (iii) Mbrojtja e mjedisit përfaqëson një detyrë të përhershme, në çdo kohë dhe në çdo rrethanë dhe ndikon drejtpërdrejt në jetën dhe shëndetin e popullatës.

Siç mund të shihet nga përshkrimi i mësipërm, gjuha e përdorur në Kushtetutën e Republikës së Shqipërisë në lidhje me legjislacionin për mbrojtjen e natyrës është neutrale ndaj gjinisë (siç duket nga fjalët e shkruar pjerrëtazi si "gjeneratat", "të gjithë", "popullsia", etj). Por ndërsa në nenin 18 pika 2 të Kushtetutës (parimet e barazisë), gjinia përmendet midis shkaqeve të ndryshme që nuk duhet të krijojnë bazën për diskriminim, gjuha e ndjeshme ndaj gjinisë nuk është karakteristikë e këtij dokumenti. Për më tepër, legjislacioni kombëtar dhe politikat e ndryshme kombëtare për mjedisin, të cilat janë të bazuara në Kushtetutën shqiptare, si dhe në konventa të tjera ndërkombëtare ose marrëveshje shumëpalëshe, duket se kanë një gjuhë që është neutrale ndaj gjinisë, ndonjëherë edhe gjinore. Ky është treguesi i parë që na paralajmëron për implikimet që gjuha neutrale ose e verbër ndaj gjinisë që përdoret në një ligj apo dokument politikash, mund të ketë, ndërsa flet për zbatimin e një ligji apo politike të tillë. Një analizë e zgjeruar e një treguesi të tillë është paraqitur në këtë raport, në seksionet ku paraqiten strategjitë kryesore kombëtare. .

3.1.1. LIGJET QË PËRFSHIJNË PARIMET E ZHVILLIMIT TË QËNDRUESHËM

Shqipëria ka miratuar një Corpus të Mirë Legjislativ për Mjedisin dhe Zhvillimin e Qëndrueshëm. Pasi integrimi në Bashkimin Evropian është objektivi kryesor strategjik dhe politik i vendit, legjislacioni kombëtar është zhvilluar në përputhje me Acquis. Kjo kornizë është shumë e rëndësishme për të siguruar që ligjet e reja në Shqipëri janë në përputhje me

parimet e zhvillimit të qëndrueshëm. Ligjet e reja të miratuara në Shqipëri, veçanërisht vitet e fundit, janë në përputhje me direktivat përkatëse të BE. Shqipëria ka futur legjislacionin e ri dhe ka përmirësuar kapacitetin për të adresuar sfidat mjedisore në vitet e fundit, por zbatimi është i dobët. Ka gjithashtu boshllëqe midis SKZHI-së dhe Programit Buxhetor Afatmesëm dhe ndërmjet Programit Afatmesëm të Shpenzimeve dhe buxhetit vjetor .

Ligjet kryesore shqiptare në fushën e mjedisit janë si më poshtë :

- Ligji i parë kombëtar mjedisor “Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit”, u miratua menjëherë pas Konferencës së Rios 1992. Për gati 10 vjet, ky ishte i vetmi ligj mbi mjedisin deri në miratimin e një “Ligji për Mbrojtjen e Mjedisit” të ri në vitin 2002. Direktivat kryesore mjedisore të BE u transpozuan plotësisht nga Ligji i ri për Mbrojtjen e Mjedisit në vitin 2011.
- Ligji për Vlerësimin e Ndikimit në Mjedis (VNM), miratuar në vitin 2003. Ligji plotësoi boshllëqet serioze në fushën e lejeve mjedisore, të cilat kishin përjetuar më parë probleme domethënëse. “Ligji për VNM” ka qenë shumë i rëndësishëm për rregullimin e rolit të të gjithë aktorëve në këtë fushë. Në vitin 2011 u miratua një Ligj i ri për VNM-në, i cili pjesërisht transponon direktivat e BE-së në këtë fushë. Përveç kësaj, një ligj shumë i rëndësishëm, Ligji nr. 91/2013, datë 28.02.2013 “Për Vlerësimin Strategjik Mjedisor (VSM)”, është miratuar. Ligji është në përputhje të plotë me Direktivën e BE-së 2001/42 / EC të Parlamentit Evropian dhe Këshillit “Për vlerësimin e ndikimeve mjedisore të planeve dhe programeve të përcaktuara”.
- Ligji nr. 9108, datë 17.7.2003 “Për substancat dhe preparatet kimike”. Ky ligj synon të rregullojë menaxhimin e substancave dhe preparateve kimike për mbrojtjen e jetës, shëndetit të njerëzve dhe kafshëve dhe për mbrojtjen e mjedisit nga rreziqet që mund të shkaktojnë substanca të rrezikshme. Ai ka parashikuar detyrat dhe përgjegjësitë e institucioneve shtetërore në lidhje me mbrojtjen e mjedisit dhe shëndetit nga rreziqet që mund të shkaktojnë substanca të rrezikshme (p.sh. inspektoratet për mjedisin dhe për shëndetin). Ndërkohë që në nenin 5 thuhet klasifikimi i substancave dhe preparateve kimike, ndër të tjera, në pikën 5.14 përmenden edhe dëmtimet që substancat dhe preparatet kimike mund të shkaktojnë në shëndetin riprodhues të femrave dhe meshkujve.
- Në vitin 2006 u miratua ligji “Për koncesionet”, i përqendruar kryesisht në koncesionet e energjisë së rinovueshme (energji e erës së vogël hidrike, etj.). Ajo synon gjithashtu të lehtësojë zhvillimin e Energjive të Rinovueshme veçanërisht duke përfshirë nismën private.
- Ligji Nr. 9587, datë 20.07.2006 “Për mbrojtjen e biodiversitetit”, i ndryshuar kohëve të fundit me ligjin nr. 68/2014, datë 03.07.2014 “Ligji për Ruajtjen e Biodiversitetit”. Ligji për Mbrojtjen e Biodiversitetit krijoi bazën ligjore për ruajtjen dhe përdorimin e qëndrueshëm të biodiversitetit dhe për arritjen e objektivave të Konventës për Shumëllojshmërinë Biologjike. Ligji bazohet në objektivat e Konventës mbi Shumëllojshmërinë Biologjike dhe konventave të tjera të lidhura me biodiversitetin në të cilat Shqipëria është anëtare, si dhe në direktivat e BE-së (p.sh. Direktiva Habitat dhe Wild Bird). Ligji identifikon instrumentet për planifikimin e biodiversitetit (Strategjia

e Biodiversitetit dhe Plani i Veprimit, inventari i biodiversitetit dhe rrjetit të monitorimit, planet e emergjencës dhe vlerësimet e ndikimit ndërkuftar), si dhe tri kategori mbrojtëse: ekosisteme të mbrojtura, veçanërisht të mbrojtura dhe të degraduara, habitatet dhe peizazhet. Ky ligj thekson veçanërisht nevojën që organet shtetërore, vendore dhe qendrore kanë, për të siguruar mbështetjen e publikut për të ruajtur shumëllojshmërinë biologjike dhe për të përdorur komponentët e tij në mënyrë të qëndrueshme. Gjithashtu autoritetet shtetërore duhet të sigurojnë që publiku dhe shoqëria civile të njihen gjerësisht për shumëllojshmërinë biologjike dhe komponentët e saj përmes publikimit të programeve të informimit, ndërgjegjësimit dhe të edukimit dhe të përfshihen në vendimmarrjen për shumëllojshmërinë biologjike dhe komponentët e saj, që përfshin vlerësimin e proceseve të ndikimit në mjedis dhe vlerësimin strategjik mjedisor. Autoritetet shtetërore sigurojnë që dokumentet dhe instrumentet që lidhen me biodiversitetin, siç përcaktohet në këtë ligj ose ligje të tjera, të jenë në dispozicion të publikut. Ligji "Për mbrojtjen e biodiversitetit" parashikon disa detyra që autoritetet shtetërore të bashkëpunojnë dhe koordinojnë integrimin e parimeve të ruajtjes së biodiversitetit në programet shkollore, arsimin dhe përgatitjen e nxënësve dhe studentëve.

- Ligji Nr. 9867, datë 31.1.2008 "Për rregullat dhe procedurat për tregtinë ndërkombëtare të llojeve të rrezikuara të florës dhe faunës", (i ndryshuar).
- Ligji nr. 9868, datë 04.02.2008 "Për disa ndryshime dhe plotësime të Ligjit nr. 8906, datë 06.06.2002 "Për zonat e mbrojtura" përcakton kriteret për shpalljen e zonave të mbrojtura, si dhe njohjen e zonave të veçanta të mbrojtura me interes për Komunitetin European, duke garantuar fillimisht mundësinë për vlerësimin e habitateve me interes për Komunitetin European, të përfshira në Shtojcën e Direktivës për Habitatet dhe pastaj të bëjë propozime për këto zona në përputhje me kriteret e përcaktuara në ligj, në përputhje me Direktivën për Habitatet.
- Ligji nr. 10006, datë 23.10.2008 "Për mbrojtjen e faunës së egër", (i ndryshuar). Qëllimi kryesor i këtij ligji është mbrojtja, menaxhimi dhe kontrolli i faunës së egër, me qëllim ruajtjen e llojeve, popullatave, habitateve ku ata jetojnë, rrugëve të migrimit dhe për të siguruar kërkesat e tyre për ushqim, strehim dhe përhapje. Kjo është planifikuar të jetë në përputhje me të gjitha konventat ndërkombëtare përkatëse ku Shqipëria aderon. Dispozitat në këtë ligj ndikojnë në jetën e grave dhe burrave, veçanërisht kur është fjala për mbrojtjen, edukimin dhe kujdesin për faunën e egër.
- Në vitin 2009 u miratua ligji "Për planifikimin e përdorimit të tokës". Ajo synon të sigurojë përdorimin racional dhe të qëndrueshëm të tokës dhe burimeve natyrore.
- Ligji Nr. 10.253 datë 11.03. 2010 "Për gjuetinë". Qëllimi i këtij ligji (i paraqitur në nenin 1 të tij) është që: a) të përcaktojë rregullat dhe kërkesat për gjuetinë zhvillimi si një aktivitet tradicional, sportiv, rekreativ dhe turistik; b) menaxhimin e qëndrueshëm të gjuetisë, duke vlerësuar faunën e egër si një aset kombëtar që administrohet dhe mbrohet me ligj; c) të sigurojë që parimet e gjuetisë të zbatohen në mënyrë rigoroze,

duke ruajtur tërësinë e ekosistemit dhe ekuilibrin ekologjik; d) natyra jo-dëmtuese e faunës së egër dhe habitateve të tyre gjatë gjuetisë; e) respektimin e gjuetisë dhe të drejtave të gjuetisë, trofeve dhe produkteve të gjuetisë dhe tregtimin e tyre. Ligji është përgatitur duke u bazuar në parimet e zhvillimeve të qëndrueshme siç pasqyrohen në shumë konventa ndërkombëtare përkatëse ku Shqipëria aderon.

- Ligji i ri për lejet mjedisore është miratuar në vitin 2011. Ky ligj synon “parandalimin dhe kontrollin e ndotjes që rrjedh nga disa kategori veprimtarish për të arritur një nivel të lartë mbrojtjeje për mjedisin në tërësi dhe për shëndetin e njeriut dhe Për përmirësimin e cilësisë së jetës”. Ky ligj përcakton “masat për lejimin e funksionimit të grupeve të caktuara të veprimtarive ndotëse, masave të parashikuara për të parandaluar ose, kudo ku nuk praktikohet, për të zvogëluar shkarkimet në ajër, ujë dhe tokë nga aktivitete të tilla, duke përfshirë masat që kanë të bëjnë me stabilitetin, në Republikën e Shqipërisë”.
- Ligji i ri për “Menaxhimin e Integruar të Mbeturinave” të vitit 2011 e transponon Direktivën Kuadër të BE-së për Mbeturinën. Qëllimi i këtij ligji është “të mbrojtë shëndetin e njeriut dhe mjedisin duke parandaluar ose zvogëluar ndikimet negative nga gjenerimi dhe menaxhimi i mbetjeve dhe duke zvogëluar ndikimet e përgjithshme të përdorimit të burimeve dhe duke përmirësuar efikasitetin e përdorimit duke siguruar menaxhimin e shëndoshë të mbetjeve”.
- Ligji Nr. 7, datë 30.01.2014 “Për ndalimin e gjuetisë në Republikën e Shqipërisë”. Ligji Nr. 7, datë 30.01.2014 “Për ndalimin e gjuetisë në Republikën e Shqipërisë”.

Në përputhje me dispozitat e këtij ligji, aktiviteti i gjuetisë në vend është i ngrirë për një periudhë dyvjeçare. Për zbatimin në praktikë të këtij ligji, Ministri i Mjedisit, më 2 korrik 2014, hartoi dhe miratoi planin e veprimit për zbatimin e një moratoriumi mbi gjuetinë.

3.2. STRATEGJITË KOMBËTARE BAZË

3.2.1. STRATEGJIA KOMBËTARE PËR ZHVILLIM DHE INTEGRIM 2015-2020

SKZHI II përfaqëson dokumentin themelor strategjik që kombinon axhendën e integrimit në zhvillimin e qëndrueshëm ekonomik të Bashkimit Evropian dhe përparimin shoqëror të vendit, duke përfshirë ndërlidhjen me Objektivat e Zhvillimit të Qëndrueshëm. SKZHI II paraqet vizionin e demokracisë, zhvillimit social dhe ekonomik të vendit gjatë periudhës 2015-2020, duke përshkruar aspiratat për integrimin në Bashkimin Evropian. SKZHI 2015-2020 tregon se si do të arrihet ky vizion përmes politikave dhe prioritetëve të synuara, si më poshtë:

- Të nxisë normat e zhvillimit të vendit, duke krijuar një rritje të qëndrueshme ekonomike nëpërmjet stabilitetit makroekonomik dhe financiar;
- Arritja e standardeve që u shërbejnë qytetarëve, rritjes së mirëqenies dhe sigurimi i mbrojtjes së të drejtave të tyre;
- Transformimi i Shqipërisë në një standard, duke bërë të mundur anëtarësimin në Bashkimin Evropian;
- Hartimi i politikave që rrisin konkurrencën dhe rritjen ekonomike, në krahasim me rajonin dhe më gjërë.

Mbrojtja e mjedisit nëpërmjet promovimit

të prodhimit dhe konsumit të qëndrueshëm, parandalimit të degradimit të mjedisit dhe kullimit të burimeve ujore, integritit të çështjeve mjedisore në të gjitha strategjitë sektoriale, dhe nocionit të Përgjegjësisë Sociale të Korporatës dhe përdorimit të parimit të parandalimit në aktivitetet e planifikuara, janë një nga parimet e zhvillimit dhe integritit kombëtar. Çështjet mjedisore trajtohen më tej në shtyllën e katërt të SKZHI-së, përkatësisht: Rritja e qëndrueshme përmes përdorimit të burimeve dhe zhvillimit territorial. Vizioni dhe prioritetet e SKZHI II në aspektin e rritjes ekonomike e konsiderojnë vizionin e Bashkimit Evropian, të nevojshëm për të siguruar zhvillimin e një ekonomie konkurruese bazuar në përdorimin e burimeve të balancuara dhe të qëndrueshme. Duhet t'i kushtohet më shumë vëmendje zhvillimit të infrastrukturës së vendit, në mënyrë që të ofrojë më shumë qasje në popullsi, paralelisht me integrimin e mëtejshëm në sistemet evropiane. Vëmendje e veçantë do t'i kushtohet mbrojtjes së natyrës, burimeve kombëtare dhe përdorimit të qëndrueshëm të mjedisit. Veçanërisht, është e rëndësishme edhe fakti se përfitimet e rritjes ekonomike janë shpërndarë në të gjithë vendin, duke përfshirë rajonet më pak të zhvilluara, me qëllim zhvillimin e ekuilibruar dhe forcimin e kohezionit territorial. Treguesit e veçantë të zhvillimit apo treguesit sektoriale gjithashtu janë pjesë e këtij dokumenti kyç.

3.2.2. DRAFT-STRATEGJIA NDËRSEKTORIALE E MJEDISIT (DSNM) 2015-2020

SNM është një dokument i rëndësishëm politik, i përgatitur nga një grup pune ndërministror (GPNM) i udhëhequr nga Ministri i Mjedisit (MM), me anëtarë të lartë nga ministritë e tjera. SNM përcakton objektivat kryesore për Zhvillimin e Qëndrueshëm kombëtar, duke i mbrojtur në shkallën më të mirë të mundshme të gjitha burimet natyrore nga ndotja dhe degradimi, dhe promovimi i asetëve mjedisore në dobi të prosperitetit kombëtar. Zhvillimi

i Qëndrueshëm udhëhiqet nga vizioni dhe politikat e Qeverisë nëpërmjet zhvillimit të integruar të zonave rurale dhe urbane, në përputhje me mbrojtjen e mjedisit. Kjo duhet të arrihet përmes një konvergjençe efektive të politikave sektoriale në një qasje të integruar të vetme. Zbatimi efektiv i SNM është një detyrim ligjor për të gjitha institucionet, shumica e të cilave kanë qenë pjesë e procesit të konsultimeve. Një analizë e shkurtër e këtij dokumenti, nga perspektiva gjinore, bëri të dukshme aspektet e mëposhtme:

- Përshkrimi përshkrues i kësaj strategjie është "i verbër" në aspektin gjinor, megjithëse ka shumë prioritete, objektiva, produkte ose tregues që mund të kthehen lehtësisht tek ato me ndjeshmëri gjinore. Në tekstin e përgjithshëm, gjuha e përdorur është neutrale ndaj gjinisë dhe kur bëhet fjalë për specifikimet që kanë të bëjnë me banorët: gratë dhe burrat, djemtë dhe vajzat e komuniteteve të ndryshme, termat e përdorura përgjithësisht janë pothuajse të verbëra dhe në disa raste mund të stimulojnë ringjalljen e stereotipave tipike gjinore që kanë të bëjnë me qasjen e grave dhe burrave dhe kontrollin mbi burimet dhe rolet e tyre tradicionale gjinore. Teksti i kësaj strategjie është i plotë me terma të tillë si: "popullsia", "publiku", "të gjitha grupmoshat", "shëndeti njerëzor", "e drejta tradicionale e përdorimit / pronësia e pyjeve", "fermerët", "grupe të ndryshme profesionistësh", "staf teknik", "konsumatorë" etj., ndërsa në gjuhën shqipe ekziston një ndarje e qartë gramatikore gjinore (femër / mashkull). Kjo ndarje nuk është e qartë në tekst dhe përdorimi i gjinisë mashkullore gramatikore (e cila në të gjitha rastet i referohet "atij" dhe jo "asaj") i bëri të drejtat, përfshirjen, ndikimin, fuqinë, qasjen, kontrollin, si dhe përfitimet e grave, pothuajse të padukshme. Për më tepër, përdorimi i terminologjisë që i

referohet “traditës” (siç është përdorur në objektivin afatmesëm 2015-2017 për pyjet dhe kullotat: 1. “Sigurimi i së drejtës tradicionale të përdorimit / pronësisë së pyjeve... etj. ”), mund të lehtësojë lehtësisht stereotipat tipikë gjinorë kur bëhet fjalë për të drejtat e pronësisë / të drejtën e përdorimit / pronësisë etj. (Tradicionalisht, burrat kanë pasur statusin për të fituar të drejtat pronësore, pronësinë dhe kontrollin mbi burimet, ndërsa pozita / statusi i grave ndaj këtyre pronave ka qenë gjithmonë i lidhur me rolet tradicionale gjinore - gratë mund të kontribuojnë në pastrimin, mirëmbajtjen, punën dhe kujdesin në këto zona, por tradicionalisht ato nuk konsiderohen si pronare ose si persona që kanë të drejta të plota për të kontrolluar këto prona. Edhe kur bëhet fjalë për “zbatimin e programeve / projekteve të ndryshme”, “trajnimin e stafit”, “ndërgjegjësimin publik”, “përqindjen e popullsisë që i nënshtrohet ekspozimit ndaj ndotjes së ajrit mbi normat e lejuara” etj, gratë dhe vajzat nuk përmenden kurrë si një grup i veçantë i synuar dhe kjo është e vlefshme edhe për kategoritë / grupet e tjera në nevojë, siç janë: personat me aftësi të kufizuara, romët dhe egjiptianët, grupet e tjera minoritare, gratë / burrat e moshuar etj.

- Shqetësimi në lidhje me gjuhën e përdorur nuk është i vetmi, sepse ajo që reflekton gjuha (në aspektin e neutralitetit gjinor, të verbërisë gjinore apo të maskulinitetit), do të përkthehet më tej në veprimet konkrete / specifike që do të ndërmerren si pjesë e plan veprimit të kësaj strategjie. Kjo do të thotë që ne rrezikojmë seriozisht keqpërdorimin e burimeve që do të jenë të dedikuara, projekte që do të ndërmerren ose vendime që do të merren në kuadër të zbatimit të kësaj

Strategjie Ndërsektoriale, si dhe në dokumentimin e të gjitha veprimeve sipas numrit të përfituesve (pavarësisht gjinisë dhe karakteristikave të tjera).

- Produktet kryesore afatmesme apo afatgjata, si dhe treguesit e paraqitur në këtë Strategji Ndërsektoriale, ose ndarja e burimeve, nuk japin ndonjë informacion në lidhje me gratë dhe gjuha me ndjeshmëri gjinore në formulimin e tyre mungon plotësisht. Përveç kësaj, tabelat që paraqesin shpenzimet e parashikuara nga Ministria e Mjedisit për secilin program buxhetor për politikën e mëdha ndërsektoriale për periudhën 2015-2020, nuk përmbajnë informacion / të dhëna specifike për të orientuar përkthimin e tyre të mëtejshëm në programet buxhetore specifike me perspektivën e integruar gjinore “(siç kërkohet në Vendimin përkatës të Këshillit të Ministrave dhe Udhëzimin mbi përfshirjen e gjinisë në programet buxhetore).

Kur gratë dhe vajzat si dhe grupet e tjera të shoqërisë janë të fshehura (ose thjesht nënkuptohen) në një dokument politikash, është më e lehtë t’i “harrosh” gjatë zbatimit të një politike të tillë. Pa zotërim të aseteve të tilla si toka, pylltaria dhe kullotat etj, gratë nuk mund të kenë qasje ndaj kredive, zgjerimeve dhe shërbimeve teknologjike - gjë që ndikon në aftësinë e tyre për të mbështetur familjet e tyre dhe menaxhimin e burimeve të tjera natyrore që krijojnë themelin për një sistem të qëndrueshëm prodhimi. Si dhe thëllon përjashtimin e tyre nga pjesëmarrja në projektet e zhvillimit, punën / shërbimet e zgjerimit dhe proceset e politikëbërjes.

Shqetësimi i gjuhës së përdorur dhe pasojat që mund të ketë gjatë zbatimit të kësaj Strategjie Ndërsektoriale, do të ndikojnë më tej dhe do të tregojnë në sistemin / proceset e monitorimit dhe vlerësimit, si dhe në sistemin e raportimit të përdorur / që do të përdoret.

Nëse nuk i kushtojmë vëmendje të veçantë që nga fillimi për të pasqyruar qartë dhe për të mbikëqyruar perspektivën gjinore në këtë dokument politikash, ne do të përballemi me shumë vështirësi në të ardhmen, gjatë zbatimit të tij, si dhe në përgatitjen e raporteve specifike në përputhje me kërkesat kombëtare / ndërkombëtare (ku treguesit gjinorë dhe matja e ndikimit gjinor konsiderohen vërtetë të rëndësishme).

3.2.3. STRATEGJIA KOMBËTARE PËR BIODIVERSITETIN DHE PLANI I VEPRIMIT (SKBPV), 2015

Përgatitur në formën e një Dokumenti të Politikave Strategjike për Mbrojtjen e Biodiversitetit (DPSMB), kjo Strategji bazohet në Konventën përkatëse për Biodiversitetin. Strategjia Kombëtare për Biodiversitetin dhe planet e saj të veprimit janë instrumentet kryesore për zbatimin e Konventës (KDB) në nivel kombëtar. Konventa kërkon që shtetet anëtare të hartojnë një strategji kombëtare për biodiversitetin (ose ndonjë instrument tjetër ekuivalent) dhe u kërkon atyre që të sigurojnë që kjo strategji të jetë pjesë integrale e planifikimit dhe aktiviteteve të të gjithë sektorëve aktivitetet e të cilave mund të kenë ndikim (të favorshëm ose të pafavorshëm) mbi biodiversitetin. Konferenca e Palëve (KP) e Konventës për Shumëllojshmërinë Biologjike (KDB) vendosi që Strategjia Kombëtare e Biodiversitetit dhe Planet e Veprimit (SKBPV) të jetë instrumenti kryesor për zbatimin e Konventës dhe Planin e saj Strategjik. Dokumenti i Politikave Strategjike Për Mbrojtjen e Biodiversitetit (DPSMB) shërben si udhërrëfyes për mënyrën se si vendi synon të arrijë objektivat e Konventës, në kontekstin e detyrimeve të saj ndërkombëtare. Planet e veprimit i rendisin hapat që duhet të ndërmerren për të përmbushur qëllimet e strategjisë. Zhvillimi i DPSMB në përputhje me nenin 6 (a) është themeli i përmbushjes së kërkesave të nenit 6 (b) për biodiversitetin dhe tre objektivat e KDB. Kjo duhet të ndodhë në të

gjithë sektorët e qeverisë, sektorët ekonomikë dhe duhet të përfshirjë të gjithë aktorët që ndikojnë në shumëllojshmërinë biologjike, nëpërmjet planeve, programeve dhe politikave përkatëse sektoriale apo ndërsektoriale. DPSMB nuk mund të ndodhë veçmas nga politikat dhe programet e tjera të sektorit pasi nuk do të kishte efektin e dëshiruar në mbrojtjen e biodiversitetit dhe në sigurimin e integritetit të funksioneve kritike të ekosistemit. Dokumenti përcakton qartë kuadrin ligjor mbi të cilin bazohet (instrumentet ndërkombëtare si dhe legjislacioni kombëtar). Por, edhe pse bazohet në KDB, gjuha gjinore dhe perspektiva gjinore nuk duken shumë të qarta. Roli jetësor që gratë luajnë në ruajtjen dhe përdorimin e qëndrueshëm të biodiversitetit dhe nevoja për pjesëmarrjen e plotë të grave në zbatimin e konventës, ndonëse pjesë e preambulës së KDB, nuk reflektohen qartë në Strategji. Duhet kushtuar vëmendje reflektimit të perspektivës gjinore dhe përfshirjes së saj gjatë zbatimit të kësaj strategjie.

3.2.4. PLANI KOMBËTAR I VEPRIMIT PËR DEGRADIMIN E TOKËS

Në vitin 2007, Konferenca e Palëve (KP) e mbajtur në Madrid, miratoi "Planin dhe kuadrin strategjik dhjetëvjeçar për të rritur zbatimin e Konventës (2008-2018)". Ky dokument nënvizon rëndësinë e zbatimit efikas të Konventës (KKBLSH) si një mjet për parandalimin dhe kontrollin e shkretëtirëzimit / degradimit të tokës dhe gjithashtu për të kontribuar në zvogëlimin e varfërisë duke promovuar një zhvillim të qëndrueshëm. Ajo gjithashtu thekson se zbatimi i këtij plani strategjik dhjetëvjeçar kërkon përpjekje nga të gjitha palët, duke marrë parasysh detyrimet e ndryshme ndaj Konventës. Siç u përmend më parë, Shqipëria është anëtare e KKBLSH që nga viti 2000, prandaj është e detyruar të ndjekë edhe kërkesat e KP. Në kuadër të kësaj, në vitin 2014, Qeveria Shqiptare filloi përgatitjen e Programit Kombëtar të Veprimit (PKV) për të mbrojtur tokën dhe për të luftuar degradimin

e tokës dhe përgatitjen e një strategjie 10-vjeçare. PKV vlerëson kushtet e përgjithshme mjedisore dhe përcakton përparësitë në lidhje me përpjekjet e vendit për të përmbushur detyrimet sipas KKBLSH. Platforma në të cilën bazohet PKV, synon të jetë në koherencë me parimet e KKBLSH, sipas së cilës është shumë e rëndësishme qasja në pjesëmarrje, partneritet që rrit ndërgjegjësimin, metodat e planifikimit etj. Qëllimi i Planit të Veprimit ishte të zhvillonte një strategji gjithëpërfshirëse për menaxhimin e ndërlikuar mjedisor duke adresuar nevojën për vlerësimin dhe përmirësimin e politikave dhe programeve kombëtare në lidhje me mbrojtjen e tokës nga erozioni dhe degradimi. Është e kuptueshme që objektivat kombëtare të këtij Plani të Veprimit janë përcaktuar natyrshëm në bazë të statusit dhe tendencave të fenomenit në Shqipëri. Gjatë analizimit të këtij PNV, ne duhet të marrim parasysh vizionin, objektivat strategjike, si dhe ndikimin e pritur të planit strategjik 10-vjeçar, siç është miratuar në KP. Vizioni i këtij plani strategjik dhjetëvjeçar është të krijojë një partneritet global për të ndryshuar dhe parandaluar përhapjen / degradimin e tokës dhe për të zbutur efektet e thatësirës në zonat e prekura në mënyrë që të mbështesë zbutjen e varfërisë dhe qëndrueshmërinë mjedisore. Ky plan strategjik përmban një sërë objektivash që pasqyrojnë kontekstin global dhe ndërkombëtar, por përmban edhe objektiva dhe masa të tjera që duhet të ndërmerren në nivel kombëtar. Disa nga këto objektiva kryesore, rezultatet e pritura dhe treguesit specifikë janë paraqitur në tabelën e mëposhtme:

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
1. To improve the living conditions of affected populations	<p>1.1. People living in areas affected by desertification/ land degradation and drought to have an improved and more diversified livelihood base and to benefit from income generated from sustainable land management</p> <p>1.2. Affected populations' socio-economic and environmental vulnerability to climate change, climate variability and drought are reduced.</p>	<p>1. Decrease in numbers of people negatively impacted by the processes of desertification / land degradation and drought.</p> <p>2. Increase in the proportion of households living above the poverty line in affected areas.</p>	<p>1. Advocacy, awareness raising and education.</p> <p>To actively influence relevant international, national and local processes and actors' in adequately addressing desertification/land degradation and drought-related issues.</p>	<p>1.1. Desertification / land degradation and drought issues and the synergies with climate change adaptation/ mitigation and biodiversity conservation are effectively communicated among key constituencies at the international, national and local levels.</p> <p>1.2. Desertification/ land degradation and drought issues are addressed in relevant international forums, including those pertaining to agricultural trade, climate change adaptation, biodiversity conservation and sustainable use, rural development, sustainable development and poverty reduction</p>	<p>1.1 The number of families who are under the influence of erosion for a basin or specific region or for a certain local unit.</p> <p>Important: The number of families affected; the average number of members per family; the amount of land in ha which affects the entire basin and for each family; as well as economic damage and lost that families have from this damage – are key information and data to be gathered, monitored and reported. Specific measures how to address findings from the monitoring of these data (and of the first indicator) must also be presented in all reports and the action plans prepared in this frame. It is very important to gather sex-disaggregated data and gender statistics, in order to effectively address the issue of land desertification and its impact on lives of women and men of the society.</p>

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
		3. Reduction in the proportion of the population below the minimum level of dietary energy consumption in affected areas		1.3. Civil society organizations (CSOs) and the scientific community in the North and the South are increasingly engaged as stakeholders in the Convention processes and desertification/land degradation and drought are addressed in their advocacy, awareness-raising and education initiatives.	
2. To improve the condition of affected ecosystems	2.1. Land productivity and other ecosystem goods and services in affected areas are enhanced in a sustainable manner contributing to improved livelihoods.	4. Reduction in the total area affected by desertification / land degradation and drought.	2. Policy framework. To support the creation of enabling environments for promoting solutions to combat desertification/land degradation and mitigate the effects of drought	2.1. Policy, institutional, financial and socio-economic drivers of desertification/land degradation and barriers to sustainable land management are assessed, and appropriate measures to remove these barriers are recommended.	

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
	2.2. The vulnerability of affected ecosystems to climate change, climate variability and drought is reduced	5. Increase in net primary productivity in affected areas		2.2. Affected country Parties revise their national action programmes (NAPs) into strategic documents supported by biophysical and socio-economic baseline information and include them in integrated investment frameworks.	<p>Surface of soil under influence of erosion.</p> <p>This indicator, except of a quantitative indicator, aims to determine the incidence and the consequences that brings this phenomenon.</p> <p>It provides information on the endangered land as one of the most important natural renewable resources.</p>
				2.3. Affected country Parties integrate their NAPs and sustainable land management and land degradation issues into development planning and relevant sectorial and investment plans and policies	<p>Information that can be used for this purpose are data secured through national monitoring system but it must be interpreted and accompanied with other data.</p> <p>This system is primarily based on the case indicated soil removed or the amount of lost soil in tones per year, which can be converted into the surface of soil under the effect of erosion.</p>
				2.4. Developed country Parties mainstream UNCCD objectives and sustainable land management interventions into their development cooperation programmes/ projects in line with their support to national sectorial and investment plans	<p>However, it is necessary that the responsible structures to create a system of evaluation and reporting for the soil surface under erosion, in order to address concrete measures and actions for its protection.</p>

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
				2.5. Mutually reinforcing measures among desertification/ land degradation action programmes and biodiversity and climate change mitigation and adaptation are introduced or strengthened so as to enhance the impact of interventions	
3. To generate global benefits through effective implementation of the UNCCD	3.1. Sustainable land management and combating desertification/ land degradation contribute to the conservation and sustainable use of biodiversity and the mitigation of climate change.	6. Increase in carbon stocks (soil and plant biomass) in affected areas	3.Science, technology and knowledge To become a global authority on scientific and technical knowledge pertaining to desertification/ land degradation and mitigation of the effects of drought.	3.1. National monitoring and vulnerability assessment on biophysical and socio economic trends in affected countries are supported.	3. Land (soil)covers (meadow, farmland, forests, bushes, etc.) The land cover indicator is an important indicator that should be monitored and reported regularly. The recommendations regarding this indicator should be integrated into national, regional and local programs and strategies. Keeping this evaluation and reporting system on land cover is linked with statistics which are available from the institutions responsible for land, forest and pastures, management of urban areas, etc.
		7. Areas of forest, agricultural and aquaculture ecosystems under sustainable management.		3.2. A baseline based on the most robust data available on biophysical and socio economic trends are developed and relevant scientific approaches are gradually harmonized	

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
				3.3. Knowledge on biophysical and socio-economic factors and on their interactions in affected areas are improved to enable better decision-making.	
				3.4. Knowledge of the interactions between climate change adaptation, droughtmitigation and restoration of degraded land in affected areas is improved to develop tools to assist decision-making.	
				3.5. Effective knowledge-sharing systems, including traditional knowledge, are in place at the global, regional, sub regional and national levels to support policymakers and end users, including through the identification and sharing of best practices and success stories.	

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
				3.6. Science and technology networks and institutions relevant to desertification/ land degradation and drought are engaged to support UNCCD implementation	
4. To mobilize resources to support implementation of the Convention through building effective partnerships between national and international actors	4.1. Increased financial, technical and technological resources are made available to affected developing country Parties, and where appropriate Central and Eastern European countries, to implement the Convention.	8. Increase in the level and diversity of available funding for combating desertification/ land degradation and mitigating the effects of drought	4. Capacity-building To identify and address capacity-building needs to prevent and reverse desertification/land degradation and mitigate the effects of drought.	4.1. Countries which have carried out the national capacity self-assessment (NCSA) implement the resulting action plans to develop the necessary capacity at the individual, institutional and systemic levels to tackle desertification/ land degradation and drought issues at the national and local levels	4.4. The quantity of the eroded soil from a region referred to data from the monitoring stations This is a quantitative indicator which may turn also into a qualitative one. Its monitoring and reporting is made through the national system (which must be consolidated) but these indicators should be interpreted and followed by specific measures and concrete recommendations for minimizing or avoiding them in the future. ("GIS based –soil erosion model" is one of the system that can be used, together with "Model soil erosion by overland flow")

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
	4.2. Enabling policy environments are improved for UNCCD implementation at all levels.	9. Development policies and measures address desertification/land degradation and mitigation of the effects of drought.		4.2. Those countries which have not previously undertaken capacity needs assessments engage in relevant assessments processes to identify capacity needs for tackling desertification/land degradation and drought at the national and local levels.	
			5. Financing and technology transfer To mobilize and improve the targeting and coordination of national, bilateral and multilateral financial and technological resources in order to increase their impact and effectiveness.	5.1. Affected country Parties develop integrated investment frameworks for leveraging national, bilateral and multilateral resources with a view to increasing the effectiveness and impact of interventions.	4.5. The economic structure of an area (number of inhabitants, employment, composition gender, age group, etc.) These indicators can serve and interpreted as impact indicators for the erosion in a place. It is important also to analyze and monitor indicators that affect or inhibit the phenomenon of erosion such as: - Conditions of relief and land-use manner; - The degradation of vegetative cover (fires, overgrazing, etc.); - Modifying the topography (i.e. construction of roads, urban centers, etc.); - Water management policy (sewerage, hydro works, etc.).

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
				<p>5.2. Developed country Parties provide substantial, adequate, timely and predictable financial resources to support domestic initiatives to reverse and prevent desertification/ land degradation and mitigate the effects of drought.</p>	
				<p>5.3. Parties increase their efforts to mobilize financial resources from international financial institutions, facilities and funds, including the GEF, by promoting the UNCCD/ Sustainable land management (SLM) agenda within the governing bodies of these institutions.</p>	

OBJEKTIVAT STRATEGJIKE	NDIKIMIET E PRITSHME	TREGUESIT	OBJEKTIVAT OPERACIONALE	REZULTATET E PRITSHME	TREGUESIT E MATUR PËR SHQIPËRINË
				<p>5.4. Innovative sources of finance and financing mechanisms are identified to combat desertification/ land degradation and mitigate the effects of drought, including from the private sector, market-based mechanisms, trade, foundations and CSOs, and other financing mechanisms for climate change adaptation and mitigation, biodiversity conservation and sustainable use and for hunger and poverty reduction</p>	
				<p>5.5. Access to technology by affected country Parties is facilitated through adequate financing, effective economic and policy incentives and technical support, notably within the framework of South-South and North-South cooperation</p>	

3.2.5. STRATEGJIA KOMBËTARE PËR CILËSINË E AJRIT

Ky është një dokument afatgjatë i miratuar në 2014. Qëllimi kryesor i Qeverisë Shqiptare është t'i sigurojë të gjithë qytetarëve ajër pa rreziqe për shëndetin e tyre. Ky qëllim synon që të përmbushen kërkesat e BE-së, përfshirë vlerat kufi të cilësisë së ajrit kudo në Shqipëri, dhe së fundmi, monitorimi i ndotjes së ajrit që vjen nga burime të ndryshme si burimet stacionare (impiantet industriale), mjete motorike etj., dhe marrja e masave për të shmangur shkaqet e tejkalimit të kufijve të lejuar për ndotës të ndryshëm, si pasojë sigurohet mbrojtja e shëndetit të njerëzve dhe mjedisit. Përparësitë kryesore për të arritur standartet e BE-së për cilësinë e ajrit janë si më poshtë:

- Krijimi i një kornize të re politike, duke përfshirë, aty ku është e përshtatshme, legjislacionin dhe / ose masat jo-rregullatore si stimujt financiarë;
- Të sigurohet një planifikim më i mirë, menaxhim më i mirë dhe mënyra më e mirë për të përdorur progresin teknologjik në industri dhe transport;
- Të vazhdojë investimet në arsim dhe ndërgjegjësimin e publikut për të ndikuar në sjelljen individuale për këtë qëllim.

Në mënyrë të ngjashme, me strategjitë e tjera të analizuara dhe të paraqitura më lart, kjo strategji bazohet në kuadrin ligjor të përshtatshëm dhe përpiqet t'i kushtojë vëmendje normave dhe treguesve specifikë siç kërkohet nga ky kuadër ligjor. Por gjuha me ndjeshmëri gjinore dhe integrimi i perspektivës gjinore nuk duket të jenë pjesë e përshkrimit narrativ apo veprimeve specifike të planifikuara përmes kësaj strategjie. Kështu që masat që do të ndërmerren gjatë zbatimit të kësaj strategjie duhet t'i kushtojnë vëmendje të veçantë që të përfshijnë qartë dhe të reflektojnë perspektivën gjinore. Veprimet mbi gjininë dhe përshkrimi i

bërë deri tani duke analizuar Konventat e Rio-s dhe MMMs, siç paraqiten në faqet e mësipërme, mund të udhëzojnë zbatimin e drejtë të kësaj strategjie nga perspektiva gjinore.

4. DIMENSIONET GJINORE TË NDIKIMEVE TË NDRYSHME NGA NDRYSHIMET KLIMATIKE

Ulrike Röhr - Pikë Fokale për Çështjet Gjinore, Mjedisin dhe Qëndrueshmërinë ka përgatitur një dokument sfondi "Gjinia, ndryshimi i klimës dhe adaptimi. Hyrje në dimensionet gjinore "(Gusht 2007), me qëllim të prezantimit të faktit se pse gjinia është një faktor i rëndësishëm në debatet për ndryshimet klimatike dhe veçanërisht në përshtatjen me ndryshimet klimatike. Disa nga aspektet kyçe të analizuar dhe trajtuara në dokumentin e saj janë paraqitur më poshtë .

Kombet e Bashkuara janë angazhuar zyrtarisht për integrimin gjinor në të gjitha politikat dhe programet. Megjithatë, barazia gjinore ende nuk është realizuar në asnjë shoqëri, në asnjë pjesë të botës. Gratë dhe burrat kanë role, përgjegjësi dhe fuqi vendimmarrëse, të ndryshme, të cilat sjellin disavantazhe tek gratë. Për këtë arsye nuk është surprizuese që gjinia gjithashtu luan një rol në ndryshimet klimatike. Megjithatë, tema nuk është hulumtuar në mënyrë të mjaftueshme dhe shumë njerëz ende e kanë të vështirë të kuptojnë mënyrat se si gjinia mund të jetë një faktor në ndryshimet klimatike, ose se si duhet adresuar politikisht. Aspektet gjinore janë trajtuar rrallë në politikën e ndryshimeve klimatike. Kjo ka ndodhur - me pak përjashtime - në nivel kombëtar dhe ndërkombëtar. Ka arsye të ndryshme që e sjellin këtë neglizhencë: aspektet gjinore në ndryshimet klimatike shpesh nuk janë të qarta, dhe ka pak të dhëna, hulumtime ose studime të rasteve që sqarojnë dhe ilustrjnë lidhjet midis drejtësisë gjinore dhe ndryshimeve klimatike. Megjithatë, ekzistojnë një sërë çështjesh që tregojnë rolin vendimtar të gjinisë kur trajtojnë shkaqet e ndryshimeve klimatike, duke synuar zbutjen e tyre dhe duke punuar drejt

përshtatjeve të suksesshme ndaj ndryshimeve të pashmangshme klimatike:

- Gratë dhe burrat - në rolet e tyre përkatëse sociale - ndikohen ndryshe nga efektet e ndryshimeve klimatike. Arsyet, ndër të tjera, gjenden në detyrime të ndryshme si shërbimet e kujdesit dhe gjenerimi i të ardhurave, në varësi të burimeve natyrore për shkak të mungesës së qasjes në shërbimet mjedisore, ose në njohuritë dhe kapacitetet për të përballuar efektet për shkak të dallimeve në qasjen në arsim dhe sistemet e informacionit.
- Gratë dhe burrat - në rolet e tyre përkatëse sociale - ndikohen ndryshe nga instrumentet dhe masat mbrojtëse ndaj klimës dhe përshtatjes. Nëse këto mekanizma dhe masa zhvillohen në një mënyrë jo të ndjeshme ndaj çështjeve gjinore - gjë që shpesh ndodh - ata përsëri nuk marrin parasysh përgjegjësitë e ndryshme dhe mundësitë financiare.
- Gratë dhe burrat ndryshojnë prej perceptimeve të tyre dhe reagimet ndaj ndryshimeve klimatike. Është e mirënjohur, sidomos në vendet e industrializuara, se gratë kanë një perceptim më të lartë se burrat dhe kështu e njohin ndryshimet klimatike si një problem më serioz se sa meshkujt. Dallimet gjinore janë vendimtare kur është fjala për vlerësimin e masave të duhura. Burrat kanë besim në zgjidhjet teknike, ndërsa gratë votojnë më fort

për ndryshimin e mënyrës së jetesës dhe zvogëlimin e konsumit të energjisë.

- Kontributi i grave dhe burrave ndaj ndryshimeve klimatike ndryshon, veçanërisht në lidhje me shkarkimet e tyre përkatëse të CO₂. Kjo është provuar veçanërisht në lidhje me sistemet e transportit. Rezultatet për ndryshimet gjinore vërehen në përdorimin e makinave dhe modelet e lëvizshmërisë.
- Rolet sociale dhe përgjegjësitë e grave dhe burrave çojnë në shkallë të ndryshme varësie me mjedisin natyror. Zakonisht janë gratë ato që janë të angazhuara në aktivitetet e mbijetesës së familjes, kështu që degradimi i pyjeve, pellgjeve ujëmbledhës, brigjeve dhe tokës bujqësore në vendet në zhvillim mund të ketë një ndikim të rëndë në aftësinë e tyre për të përmbushur detyrat e përditshme të mirëmbajtjes së familjes.
- Perspektiva e meshkujve është dominuese, dhe mbrojtja e klimës dhe masat përshtatëse ndaj klimës shpesh nuk arrijnë të marrin parasysh nevojat praktike dhe strategjike të pjesëve të mëdha të popullsisë (p.sh. infrastruktura, furnizimi me energji);
- Pjesëmarrja e grave në vendimmarrjen në lidhje me politikën e klimës - lehtësimin dhe përshtatjen - dhe zbatimin e tij në instrumente është shumë e ulët. Kështu, në përgjithësi, janë perspektivat e burrave që merren parasysh në proceset e planifikimit.

Gratë dhe burrat nuk janë grupe homogjene, por përfshijnë njerëz të moshave, etnive, me arsimim dhe të ardhura të ndryshme. Këto kategori sociale gjithashtu lidhen me ndryshimet në ndikimin, qëndrimin dhe kontributin në ndryshimin e klimës, në atë se si njerëzit preken nga ajo dhe çfarë mundësisë

kanë për t'iu përshtatur ndryshimeve klimatike. Kjo vlen si për vendet në zhvillim ashtu edhe për ato të zhvilluara. Megjithatë, në parim, gjendja e grave në Jug ndryshon shumë nga situata në Veri. Ndërsa gratë në Jug janë më të prekura në mënyrë dramatike nga ndryshimet klimatike, gratë në Veri priten të luajnë një rol të rëndësishëm si konsumatorë pa pasur ndikim të ndjeshëm në vendimmarrjen lidhur me zvogëlimin e shkarkimeve (Röhr / Hemmati 2007). E njëjta gjë vlen edhe për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike: gratë në Jug vuajnë më së shumti dhe kanë më pak kapacitete (ekonomike, informacione, arsim etj.) për t'iu përshtatur me ndryshimet klimatike dhe për t'iu përgatitur për efektet. Ndërsa gratë dhe burrat në Veri duhet të përshtatin sjelljen e tyre të konsumit dhe rutinën e përditshme të jetës në mënyrë që të zbusin ndryshimet klimatike, ato ndikohen ndryshe nga fatkeqësitë natyrore dhe ndryshimet e kushteve të motit. Hulumtimet rreth kushteve ekstreme të motit tregojnë se gratë dhe njerëzit e moshuar janë më të ndjeshëm ndaj motit të nxehtë të verës në aspektin e vdekshmërisë dhe se gratë e perceptojnë motin e nxehtë dhe të thatë të verës më pak të favorshëm se meshkujt dhe kanë më shumë gjasa të ndryshojnë sjelljen e tyre (PIK 2000).

Shumica e fushave kryesore të pasojave negative të ndryshimeve klimatike janë të lidhura fort me çështjet e barazisë gjinore. "Gratë në vendet në zhvillim (dhe të zhvilluara) përgjithësisht konsiderohen si pjesë e grupeve vulnerabël. Varësia e lartë nga bujqësia, burimet pyjore, peshkimi dhe biokarburet mund të rrisin vulnerabilitetin dhe rreziket mjedisore. (...) Për më tepër, problemet lidhur me menaxhimin e aseteve të përbashkëta mjedisore mund të përkeqësohen nën presionin e ngrohjes globale." (Lambrou dhe Piana 2005: 20) Këto probleme përfshijnë sigurinë e ushqimit, furnizimin me ujë të pastër, vendbanimet rurale dhe urbane dhe infrastrukturën e tyre. Ndikimi në jetën e grave ndryshon sipas rajoneve dhe kulturave, kështu që planifikimi për përshtatjen ndaj ndryshimeve klimatike duhet të shqyrtojë

çdo situatë individuale dhe konkrete. Megjithatë, ka disa subjekte të përgjithshme, të cilat realizohen pavarësisht rajoneve dhe kulturave. :

- Shërbimet e kujdesit, ulja e varfërisë, aktivitetet për gjenerimin e të ardhurave. Në shumicën e shoqërive, gratë janë përgjegjëse për detyrat e familjes dhe kujdesin për fëmijët dhe të moshuarit. Ata duhet të sigurojnë ushqim, të sigurojnë ujë të pastër dhe energji shtëpiake, dhe të kujdesen për të sëmurët. Në të njëjtën kohë, për shkak të nevojës për zvogëlimin e varfërisë, ata duhet të kryejnë aktivitete që gjenerojnë të ardhura. Ndryshimi i klimës mund t'i shtojë grave ngarkesën dyfish apo dhe trefish.
- Zhdukja e burimeve natyrore dhe produktivitetit bujqësor mund të sjellin ngarkesa shtesë për gratë që do të duhet të shpenzojnë më shumë kohë për mbledhjen e bimëve dhe kultivimin e të mbjellave të tyre për mbijetesë dhe tregjet vendase. Në shumë rajone të botës gratë përbëjnë shumicën e fuqisë punëtore bujqësore. Për shkak të trashëgimisë patriakale, qasja e grave dhe kontrolli mbi tokën shpesh është e kufizuar, dhe nëse ata zotërojnë apo kontrollojnë tokën, shpesh janë ato më pak pjellore. Kështu, shterimi i mëtejshëm i prodhimtarisë së tokës i detyron gratë që të kalojnë më shumë kohë duke siguruar ushqim për familjet e tyre dhe kështu kanë kohë të kufizuar për të marrë pjesë në aktivitetet e vendimmarrjes dhe të gjenerimit të të ardhurave. Pra, ndryshimi i klimës mund të çojë në një cikël vicioz që rëndon padrejtësinë.
- Zvogëlimi i disponueshmërisë së ujit në sasi dhe cilësi, si dhe reshjet e mëdha dhe përmbytjet më të shpeshta do të kenë të njëjtat ndikime negative mbi ngarkesën e punës dhe bazën

e burimeve ekonomike. Zvogëlimi i disponueshmërisë së ujit në sasi dhe cilësi, si dhe reshjet e mëdha dhe përmbytjet më të shpeshta do të kenë të njëjtat ndikime negative mbi ngarkesën e punës dhe bazën e burimeve ekonomike. Për shkak të mungesës së pjesëmarrjes së grave në vendimmarrjen dhe planifikimin në lidhje me ujin, shpesh janë interesat e meshkujve që shërbejnë në këtë planifikim. Përveç kësaj, thatësitat dhe përmbytjet mund të jenë veçanërisht të dëmshme për gratë që mbajnë bagëti si burim të të ardhurave dhe sigurisë ushqimore (Lambrou dhe Piana 2005; Deklarata e Grave në COP10 / 2004).

- Një situatë e ngjashme gjendet aty ku konsumi / përdorimi i energjisë është problematik. Zvogëlimi i disponueshmërisë së druve të zjarrit për të siguruar energjinë për një familje ka të njëjtin ndikim negativ sa mungesa e ujit në aspektin e kohës që duhet të shpenzohet për grumbullimin e biomasës, ngarkesën e punës dhe aktiviteteteve jo-prodhuese. Përveç kësaj, ndotja e ajrit të brendshëm nga djegia e biomasës në furrat joefikase shkakton sëmundje të rënda të frymëmarrjes, që përbëjnë rreth 2 milion vdekje në vit në mbarë botën, shumica e tyre gra dhe fëmijë.
- Ndikimet në shëndet. Ndryshimi i klimës gjithashtu sjell ngarkesë në shëndetin e grave dhe ka një efekt të trefishtë mbi gratë. Së pari, ato preken për shkak të dobësive të veçanta fizike, së dyti për shkak të rolit të tyre të përkujdesjes në familje dhe së treti, sepse puna shtesë që kërkohet për shkak të shterimit të kushteve mjedisore mund të çojë në dëmtime shëndetësore.
- Ndryshimi i klimës mund t'i sjellë punë shtesë grave. Më shumë punë, detyra

gjejnë veten në situata në të cilat nuk janë në gjendje të vendosin nëse do të qëndrojnë ose të largohen. Nga ana tjetër, burrat merren me kërkimin e të mbijetuarve dhe pastrimin pas fatkeqësive dhe kanë më shumë gjasa të jenë në gjendje të vendosin vetë se si të veprojnë.

- Burrat dhe gratë gjithashtu kanë nevoja dhe prioritete të ndryshme pas një katastrofe. Disa gra kanë nevoja të qarta fizike siç janë kujdesi obstetrik-gjinekologjik ose produktet e higjienës femërore. Më gjerësisht, ata gjithashtu tentojnë t'i japin prioritet aktiviteteve të ndryshme nga homologët e tyre meshkuj. "Burrat priren të përqëndrohen pothuajse ekskluzivisht në aktivitete produktive, duke përfshirë bujqësinë dhe të ardhurat e realizuara. Gratë priren t'i japin përparësi shëndetit fizik dhe psikologjik, mundësive ekonomike dhe mirëqenies së fëmijëve të tyre" (Delaney et al. 2000: 15)

Ndërsa gratë njihen si eksperte në menaxhimin e pas-katastrofës, përfshirja e tyre në përpjekjet e institucionalizuara për zbutjen e fatkeqësive dhe përgjigjet shpesh mungojnë.

Efektet e ndryshimeve klimatike në pabarazinë gjinore nuk kufizohen vetëm në ndikimet dhe nevojat e menjëhershme për ndryshimin e sjelljes, por gjithashtu mund të çojnë në ndryshime të mëvonshme në marrëdhëniet gjinore. Mungesa e burimeve si uji dhe drutë e karburantit ose roli i kujdestarit në situatat pas katastrofës mund të rrisin ngarkesën e punës së grave. Për shkak të rritjes së barrës, fillon një cikël negativ: nëse mungon koha për informacion dhe masa e gjenerimit të të ardhurave, vajzat marrin më shumë detyra në familje dhe nuk kanë kohë për të ndjekur shkollat. Edukimi i dobët i vajzave rezulton me një numër të madh fëmijësh dhe pjesëmarrje marginale në planifikimin e komunitetit, dhe pastaj cikli i varfërisë fillon përsëri gjasat për ta thyer atë, janë zvogëluar. Shpenzimi më shumë

i kohës për detyrat tradicionale riprodhuese plotëson përsëri rolet tradicionale të punës dhe punon kundër një ndryshimi në të cilin gratë mund të fillojnë të luajnë role të tjera ose të kryejnë aktivitete jo tradicionale. Secila prej çështjeve të përmendura më parë nënvizon dobësinë e grave për shkak të roleve gjinore në shoqëri dhe ndikimet e ndryshimeve klimatike në jetën e përditshme. Sidoqoftë, kjo është vetëm gjysma e pamjes: Nga ana tjetër, këto situata të veçanta ndonjëherë sjellin mundësi për gratë dhe burrat për të ndryshuar statusin e tyre gjinor në shoqëri dhe për të shkuar përtej roleve tradicionale. "Aq sa janë shkatërruese, fatkeqësitë natyrore ofrojnë qartë mundësi të pasura për ndryshime shoqërore. Por, shumë shpesh, mundësitë për të trajtuar pabarazitë gjinore nuk merren parasysh nga nxitimi për t'iu kthyer jetës normale, duke përfshirë normat normale ose rutinore gjinore." (Enarson 2004: 14). Por ka shumë dëshmi të mjaftueshme që tregojnë se rregullat e vendosura kohë më parë humbasin fuqinë kur njerëzit janë të detyruar t'i përgjigjen kushteve emergjente të prodhuara nga fatkeqësitë natyrore.

4.1. PESË TREGUESIT E NDRYSHIMIT TË KLIMËS DHE NDIKIMI I TYRE TEK GRATË

- Rritja e thatësisë shkakton mungesën e ujit dhe ushqimeve. Gratë dhe vajzat detyrohen të ecin distanca të gjata për t'i sjellë këto burime në shtëpi. Ato jo vetëm që ekspozohen ndaj dhunës seksuale dhe ngacmimeve, por shpesh vajzat duhet të lënë shkollat për të kryer detyrat e familjes.
- Krizat bujqësore dhe të jetesës të shkaktuara nga shirat e shpeshtë, rrebeshet dhe moti i ngrohtë janë duke çuar në varfëri dhe pasiguri të ushqimit. Gratë dhe vajzat për shkak të gjendjes së tyre sociale, vuajnë nga kequshqyerja e rëndë, gjë që rrezikon

shëndetin e tyre dhe çon në rezultate të dobëta të shëndetit riprodhues, siç janë lindja me peshë të ulët, aborti dhe vdekshmëria prenatale.

- Rritja e nivelit të detit po ndërhyr në burimet e ujit të freskët me efekte të dëmshme për bujqësinë dhe jetën bregdetare. Ndotja e ujit gjithashtu paraqet rreziqe serioze për të gjithë, veçanërisht për fëmijët dhe gratë shtatzëna.
- Ndryshimi i klimës po çon në fatkeqësi akute natyrore, të tilla si tufane dhe ciklonet, duke detyruar popullatën e madhe të emigrojë. Migrimi i nxitur nga klima çon në feminizimin e varfërisë, pasi ajo kufizon të ardhurat për gratë dhe ndikon negativisht mekanizmat e tyre të përballimit. Për më tepër, statusi emigrant i grave pengon qasjen e tyre në shërbimet shëndetësore seksuale dhe riprodhuese.
- Pabarazitë gjinore të ndërtuara në mënyrë shoqërore së bashku me modelet socio-ekonomike, çojnë në shkallë më të lartë të vdekshmërisë së femrave në fatkeqësitë natyrore, si përmbytjet. Gjatë përpjekjeve të ndihmës së parë gratë shpesh neglizhohen ose nuk janë në gjendje të marrin ndihmë, për shkak të lëvizshmërisë së tyre të kufizuar. Më tej, dhuna ndaj grave gjithashtu rritet veçanërisht kur jeton në strehimet e emergjencës.

4.2. DISKUTIM I RËNDËSISHËM NË TË ARDHMEN: MESHKUJT, MASKILINITETI DHE NDRYSHIMET KLIMATIKE

Një kuptim i roleve të shumë djemve dhe burrave në ndryshimet klimatike kanë mbetur pothuajse të padukshme, përveç se në fusha

të caktuara të hulumtimit. Dhe në fushat ku ka hulumtime, djemtë dhe burrat kryesisht janë analizuar si një grup monolit që është përgjegjës për efektet negative të ndryshimeve klimatike për shkak të modeleve të tyre të konsumit dhe lidhjes ndërmjet industrializimit modern dhe aspekteve kyçe të mashkulloritetit hegjemonik. Pak studime shikojnë mënyrat e ndryshme dhe të nuancuara, në të cilat djemtë dhe burrat gjithashtu ndikojnë dhe ndikohen nga ndryshimet klimatike, duke përfshirë si krerët e organizatave të mëdha të sektorit të korporatave që janë nxitësit e ndryshimeve klimatike, si konsumatorët e energjisë, si viktimat e degradimit mjedisor dhe agjentë të ndryshëm së bashku me gratë dhe vajzat. Nuk ka njohuri se diversiteti i burrave - sipas klasës shoqërore, grupit etnik, seksualitetit dhe faktorëve të tjerë - ndikon gjithashtu jo vetëm në mënyrën se si ata jetojnë jetën e tyre, por në mënyrën se si ata drejtojnë apo reagojnë ndaj ndryshimeve klimatike.

Djemtë dhe burrat duhet të shihen si pjesë e zgjidhjes për të arritur drejtësinë klimatike të informuar për gjininë, pasi ato janë kapacitete indiferente në fushën e parandalimit të dhunës me bazë gjinore, shërbimit të kujdest të papaguar, shëndetit dhe të drejtave seksuale dhe riprodhuese, paqes dhe sigurisë.

Kuptimi i ndikimeve të patriarkatit - një sistem që mbështet fuqinë e burrave për gratë, si dhe dinamika e pabarabartë e fuqisë midis burrave dhe grave - është kritike për identifikimin e marrëdhënieve shkakësore dhe zhvillimin e zgjidhjeve për të luftuar ndryshimet klimatike. Analiza të tilla tashmë kanë çuar në kuptime më të sofistikuara dhe zgjidhje për fushat e seksualitetit dhe riprodhimit të shëndetit dhe të drejtave, dhunës ndaj grave, si dhe fuqizimin ekonomik të grave, mes temave të tjera.

Fatkeqësitë mjedisore të shkaktuara nga ndryshimet klimatike gjithashtu ndikojnë negativisht tek djemtë dhe burrat në mënyra gjinore që përgjithësisht janë të ndryshme nga vajzat dhe gratë. Gjithashtu, padukshmëria e dobësive të tyre është rezultat i mënyrave

në të cilat shkenca e klimës dhe hulumtimi janë nxitur nga një axhendë patriarkale. Për shembull, në kohët e thatësirës, fermerët meshkuj në vendet e zhvilluara dhe ato në zhvillim përjetojnë norma më të larta vetëvrasjeje për shkak të rrjeteve të dobëta ose joekzistuese. Socializimi gjinor në nivel individual, ku djemtë dhe të rinjtë shpesh mësohen të jenë këmbëngulës, të pandjeshëm dhe pa frikë, dhe vajzat dhe gratë e reja mësohen të jenë pasive dhe emocionalisht të kujdesshme (veçanërisht ndaj familjeve të tyre), gjithashtu mund të ndikojnë si burrat dhe gratë i shohin dhe i përgjigjen ndryshimeve klimatike në përgjithësi.

Në atë që është ndoshta statistika më shqetësuese, burrat kanë shumë më pak gjasa për të rënë dakord se ndryshimet personale të jetesës janë të nevojshme për të zvogëluar efektet e ndryshimeve klimatike sesa gratë në vendet e pasura. Këto ndryshime janë mjaft të nevojshme sepse shumica e gazrave serrë janë shkaktuar nga shtetet më të pasura. Sidoqoftë, në vendet e varfëra, ku popullatat kanë më shumë gjasa të përjetojnë fatkeqësi natyrore të shkaktuara nga ndryshimet klimatike, burrat dhe gratë përgjigjen në mënyra të ngjashme dhe kanë shumë më shumë gjasa të shohin ndryshimin e klimës si një kërcënim real dhe të dukshëm.

Ngurrimi për të trajtuar shkaqet gjinore të ndryshimeve klimatike gjithashtu ndikon në investimet financiare që vendet kryejnë për të gjetur zgjidhje. Vetëm 3 përqind e ndihmës për të adresuar ndryshimet klimatike ka synuar barazinë gjinore si një objektiv parësor, ndërsa 26 përqind e ndihmës e ka synuar barazinë gjinore si një objektiv dytësor. Ndihma e tillë është kryesisht për gratë dhe vajzat pa një kuptim më të thellë të natyrës relacionale të gjinisë. Kritikët nga organizatat mjedisore e shohin përdorimin instrumental të grave dhe vajzave në fushën e zhvillimit ndërkombëtar si një mënyrë për të rritur më tej rritjen ekonomike dhe fitimin. Qasje të tilla shpesh i shohin gratë dhe vajzat si aktore të pavarura,

të cilat mund të “shpëtojnë” komunitetet e tyre nëse janë objekt i investimeve, duke mos ndryshuar sistemet ekonomike dhe politike që prodhojnë pabarazi gjinore dhe varfëri.

Patriarkalizmi është i dëmshëm për klimën. Përpjekjet janë të nevojshme për të avancuar këtë perspektivë duke përfshirë burrat si njerëz që janë gjithashtu të pambrojtur ndaj katastrofave të shkaktuara nga ndryshimet klimatike dhe si aktorë me qëllim për të sjellë ndryshime së bashku me gratë aleate aktiviste. Sfida qëndron në angazhimin e djemve dhe burrave në këtë proces si një hap transformues që çon larg ideve të ngurta të maskulinitetit shumë shpesh të bazuara në pushtetin, kontrollin dhe dominimin. Në të vërtetë, ekspertët kanë theksuar nevojën për të kuptuar më mirë se si idealet e dëmshme të maskulinitetit përfshijnë nevojën për të pasur pushtet mbi të tjerët - ‘të tjerët’ nënkuptohen si gra, burra të tjerë, fëmijë dhe natyra, për të përjetësuar degradimin e mjedisit.

Një përgjigje e barabartë gjinore ndaj ndryshimeve klimatike duhet të jetë jo vetëm e ndjeshme ndaj dallimeve gjinore në role dhe nevoja, por gjithashtu duhet të adresojë mosbalancimet shoqërore dhe ekonomike ndërmjet grave dhe burrave. Megjithatë, duhet të theksohet se kryerja e një analize të ndjeshme gjinore dhe angazhimi në ndryshimet klimatike dhe maskulinitetet nuk është një plumb argjendi magjik. Kjo nuk është mënyra kryesore për t’u hedhur në veprim për ndryshimet klimatike. Një sfidë e madhe e ndryshimit të klimës është se nuk ka zgjidhje të lehtë vetëm me një hap. Për këtë arsye, puna me burrat dhe gratë për qasjet transformuese gjinore për t’u përgjigjur ndryshimeve klimatike nuk paraqitet si përgjigja e vetme, por një mundësi e vlefshme për të sinkronizuar zëra të ndryshëm drejt shqetësimit të përbashkët adresimit të ndryshimeve të dëmshme klimatike.

4.3. GJINIA DHE NDIKIMI I NDRYSHIMEVE KLIMATIKE NË SHQIPËRI

Në Shqipëri, lidhja ndërmjet pabarazisë gjinore, energjisë, mjedisit dhe ndryshimeve klimatike ka mbetur pothuajse e pazbuluar. Në perceptimin publik në jetën moderne në qendrat urbane, gratë nuk ecin me orë të zgjata për të grumbulluar dru për zjarr apo për të mbushur ujë, preken shumë pak nga thatësitë apo përmbajtjet, dhe gatuajnë në soba druri vetëm në zonat e thella rurale. Në përgjithësi, ndikimi i krizës energjetike ndaj grave është shumë më delikat dhe, si rezultat, më pak i dukshëm.

Megjithatë, është e njohur gjerësisht se mënyrat e tanishme të qeverisjes së energjisë kanë një ndikim gjinor në vendet e Ballkanit Perëndimor. Ky ndikim kryesisht ndihet brenda familjeve si një rritje e shpenzimeve dhe njëkohësisht varfëri dhe një rënie në cilësinë e jetës për ato që tradicionalisht janë përgjegjëse për punët e shtëpisë - gratë. Dinamikat janë përkeqësuar më tej nga mundësitë e kufizuara ekonomike për gratë, përfaqësimi i ulët i grave në vendimmarrje dhe nivelet e ulëta të pjesëmarrjes politike të grave. Megjithatë, meqenëse këto aspekte konsiderohen karakteristika të përbashkëta (ose 'tradicionale') në të gjitha ekonomitë në Ballkanin Perëndimor, komponenti gjinor që lidhet në mënyrë specifike me energjinë ka mbetur kryesisht i pazbuluar.

4.3.1. RAPORTI I KOMUNIKIMIT TË TRETË KOMBËTAR (KTK)

Shqipëria ka përfunduar dhe prezantoi kohët e fundit KTK-në mbi Konventën Kuadër të Kombeve të Bashkuara mbi Ndryshimet Klimatike, ku për herë të parë një kapitull i veçantë i është dedikuar integritimit gjinor. Udhëzimet për përfshirjen e gjinisë në programet dhe planet e përshtatjes dhe zbutjes së ndryshimeve klimatike në Shqipëri,

bazohen në një nismë të UNDP-së për të mbështetur Shqipërinë në përputhje me kërkesat e raportimit të UNFCCC lidhur me çështjet e barazisë gjinore. Udhëzuesi u zhvillua bazuar në një analizë kërkimore në lidhje me situatën gjinore në Shqipëri, dhe në informacionin e fituar gjatë procesit të draftimit të Komunikimit të Tretë Kombëtar në UNFCCC. Qëllimi i këtyre udhëzimeve është të krijojnë një kuptim të rëndësishëm të integritimit gjinor në programet dhe planet e përshtatjes dhe zbutjes së ndryshimeve klimatike në Shqipëri dhe të nxjerrin në pah parimet dhe parakushtet kryesore për zbatimin efektiv të saj. Lidhjet ndërmjet ndryshimit të klimës dhe gjinisë zbulohen duke analizuar dimensionet gjinore si pjesë e kontekstit social dhe kushtet e fushave të ndryshme të aktivitetit njerëzor që preken nga / ose kontribuojnë në ndryshimet klimatike. Kjo listë ndihmon në identifikimin e temave kyçe që duhet të shqyrtohen në detaje në fazat e mëtejshme:

- Dimensioi shoqëroro – ekonomik
- Dimensioi shoqëroro – kulturor
- Dimensioi ligjor
- Dimensioi politik
- Dimensioi psikologjik dhe biologjik

Zbatimi i integritimit gjinor është një qasje hap pas hapi bazuar në parimet e barazisë, mosdiskriminimit, pjesëmarrjes, fuqizimit dhe llogaridhënies. Hartimi dhe analizimi i palëve të interesuara, gjetja e analizave gjinore dhe përpjekjet e dedikuara për monitorimin dhe vlerësimin janë jashtëzakonisht të rëndësishme nëse duam të përfshijmë perspektivën gjinore.

4.3.2. PABARAZIA GJINORE DHE NDIKIMI I PËRMBYTJEVE NË SHQIPËRI

Gjatë Janar – Shkurt 2015, pjesa jugore e Shqipërisë u prek nga shira të rrëmbyeshëm, duke rezultuar në përmbajtje, dëmtim të banesave, bizneseve, dhe bujqësisë si dhe humbje të bagëtisë. Një raport i nevojave

të katastrofës (DNA) u përgatit nga Qeveria Shqiptare. 15,000 ferma dhe banesa u prekën nga kjo ngjarje, 1,400 shtëpi - ferma u përmbytën. Meqenëse modelët e DNA-së që marrin plotësisht parasysh GE nuk janë përdorur nga qeveria, UN Women ka ndërmarrë një vlerësim të shpejtë gjinor pas fatkeqësisë që ndikon në plotësimin e punës së kryer.

Të dhënat zyrtare treguan se më pak se 5% e grave janë të regjistruara si pronare të tokave bujqësore, megjithatë 60% e punëtorëve të papaguar në sektorin e bujqësisë janë gra, dhe 7% e grave janë pronare të fermave familjare.

Vërshimet kanë pasur në mënyrë të pashmangshme një ndikim të ndryshëm në jetën e grave dhe burrave. Ky informacion është hartuar për të siguruar që rolet e grave të pafavorizuara dhe të marginalizuara në zonat e përmbytura të merren parasysh dhe të mundësohet kompensim dhe rimëkëmbje e ndjeshme gjinore.

Vlerësimi gjinor i efekteve të katastrofave

Dëmtimet e të mbjellave dhe tokave janë shqetësimi kryesor i grave, ato kanë vuajtur për humbjet e mëdha të produkteve për konsum dhe shitje, duke përfshirë humbjen e bagëtisë dhe ushqimit të kafshëve, dëmtimi i hambarëve ka përkeqësuar më tej situatën. Dëmtimet në shtëpi, mobilje, pajisjet shtëpiake dhe lagështia e vazhdueshme janë një shqetësim i madh. Dhuna në familje u rrit pas përmbytjeve sipas 64% të të anketuarve, çuditërisht gratë si "kryefamiljare" raportojnë një incidencë më të lartë të dhunës, (73.1%) sesa bashkëshortët femra. Qartësisht gratë preken jo vetëm nga dhuna në familje por edhe jashtë saj. Gratë raportojnë se janë trajtuar ndryshe nga burrat lidhur me shpërndarjen e ndihmës nga zyrtarët e njësisë, burrat kishin qasje më të lehtë në stafin e komunës dhe përfitonin më shumë nga mbështetja e shtetit. Gjysma e të anketuarve nuk presin që një grua kryefamiljare të trajtohet në mënyrë të barabartë si një kryefamiljar burrë, 35% pranojnë një nivel shumë të ulët

besimi. 27% besojnë se një kryefamiljare grua duhet të trajtohet në mënyrë të barabartë me një kryefamiljar burrë. Shpërndarja e fondeve nga donatorët ose sektori privat duhet të informohet nga analiza gjinore dhe t'i kushtojë vëmendje të veçantë rolit gjinor, modelit të pronësisë dhe të punës me qëllim rritjen e barazisë dhe produktivitetit.

Rekomandime nga perspektiva gjinore për shpërndarjen e fondeve të planit të rimëkëmbjes:

- Sigurimi i aksesit të barabartë për gratë në transfertën e parave, skemat e sigurisë shoqërore dhe llojeve të tjera të kontributit në komunitete.
- Të sigurohet qasje në informata për gratë fermere nga shërbimet e zgjerimit të bujqësisë të bazuara në komuna. Sigurimi i pjesëmarrjes sistematike të grave në ekipet rastësore në nismat bujqësore dhe promovimi i projekteve me fokus tek gratë për të zvogëluar detyrimet e papaguara.
- Të sigurohet që shtëpitë që përfitojnë nga fondet e rindërtimit janë të regjistruara në emrat e të dy bashkëshortëve (ose anëtarëve të familjes dhe grave).
- Krijimi i rimëkëmbjes së shkollave, shërbimeve sociale dhe fëmijëve dhe shtëpive të sigurta për t'iu mundësuar grave të qëndrojnë në punësim.
- Përfshirja e grave rome në të gjitha aktivitetet, duke qenë se familjet tipike rome nuk kanë pronësi të tokës bujqësore. Gratë rome e marrin me qira tokën bujqësore në krahasim me gratë e tjera.
- Përgatitja e planeve të fatkeqësive me përgjegjësi gjinore, duke përfshirë hartëzimin e grupeve vulnerabël.
- Të sigurohet pajtueshmëria me kërkesat

ekzistuese për statistikat e zberthyerat në të gjitha nivelet e qeverisjes.

- Të sigurohet pjesëmarrja e grave në planet e menaxhimit të rrezikut nga fatkeqësitë.

4.4. PËRSHKRIM I SHKURTËR I KARAKTERISTIKAVE MJEDISORE NË SHQIPËRI (NË FOKUS: TIRANA DHE KOLONJA)

Republika e Shqipërisë ka një sipërfaqe rreth 28,750 km², pozicionuar në Gadishullin Ballkanik në Europën Juglindore. Sipërfaqja e Shqipërisë konsiston në rreth 24.4% tokë bujqësore, 36.6% pyje, 14.8% kullota dhe livadhe, dhe pjesa e mbetur prej 24,2% janë klasifikuar si të tjera, duke përfshirë liqenet dhe zonat ujore, tokën shkëmbore dhe malore dhe zonat urbane.

Rreth një e katërtat e tokës në Shqipëri është e lërueshme; 19% është e vendosur në male, 37% në kodra dhe 44% në rrafshina. Në përgjithësi, tokat e punueshme të vendosura në zonat kodrinore dhe malore karakterizohen nga profile të holla të tokës, me aciditet të lartë, pjellori të ulët dhe një shkallë të lartë të ndjeshmërisë ndaj erozionit. Menaxhimi i qëndrueshëm i burimeve natyrore në zonat malore është kritikë për të përmirësuar jetesën, për të ruajtur shërbimet e ekosistemit dhe për të siguruar zvogëlim të erozionit dhe kontroll të përmbytjeve për të përfiturat zonat fushore të Shqipërisë ku popullsia po rritet me shpejtësi.

Edhe pse një vend i vogël, Shqipëria dallon për shumëllojshmërinë saj biologjik dhe të peizazhit. Kjo shumëllojshmëri i atribuohet pozicionit gjeografik të vendit, si dhe faktorëve gjeologjikë, hidrologjikë, klimatikë dhe të tokës. Terreni malor i kombinuar me shkëmbinjtë e pjerrët krijon kushte ideale për ruajtjen dhe mbrojtjen e një numri të madh të llojeve të lashta të specieve, të cilat janë endemike dhe subendemike.

Shqipëria është e pasur me pyje dhe kullota. Pyjet mbulojnë rreth 1.041.000 ha ose 33% të territorit të vendit dhe kullotat rreth 400.000 ha ose 15%. Përafërsisht 60% (244,000 ha) e kullotave janë kullota alpine dhe nën-alpine dhe livadhe. Pyjet dhe kullotat kanë një shumëllojshmëri të formacioneve dhe komuniteteve bimore dhe shtazore. Pyjet janë shumë të rëndësishme për banorët e zonave rurale dhe malore, duke siguruar rreth 70% të lëndës djegëse në dimër, materiale ndërtimi dhe të ardhura nga prodhimet jo-drusore siç janë bimët medicinale.

Toka është pasuria më e madhe e çdo vendi, nëna e prosperitetit të popullsisë, e cila siguron shumë funksione të domosdoshme. Vëzhgimet e gjata që rezultojnë nga kujdesi i qëndrimit të shqiptarëve ndaj mjedisit, në veçanti tokës, nuk janë në nivelin e duhur. 25 vitet e fundit kanë zvogëluar 8-10% të zonës pyjore, me prerje të drurëve, zjarreve; (mbi 140 mijë ha, janë të kërcënuara nga rrëshqitjet, nëpër qytete si Tirana, Durrësi, Lezha, Vlora, Gramshi, Pogradeci, Vlora, Corovoda, etj), ndotja e tokës, humbja e pjellorisë dhe biodiversiteti. Erozioni mbetet faktori kryesor i degradimit.

Erozioni i tokës është një nga problemet kryesore në Shqipëri për shkak të humbjeve të pakthyeshme të tokës në sasi të mëdha. Kjo ndikon pothuajse në të gjithë territorin e Shqipërisë për shkak të kushteve klimatike dhe topografisë. Megjithatë, erozioni i tokës është përqësuar nga aktivitetet njerëzore, duke çuar në një nga format më të mëdha dhe më të përhapura të degradimit të tokës. Shkaqet kryesore janë shpyllëzimi, mbipërfshirja, kultivimi i tokës së pjerrët, menaxhimi i dobët i ujit dhe ujitjes dhe praktikat bujqësore të paqëndrueshme. Të gjithë këta faktorë kanë çuar në rritjen e erozionit të tokës dhe uljen e pjellorisë së tokës. Në vitet e fundit, rritja e shpyllëzimit ka pasur një ndikim të rëndësishëm në erozionin e tokës.

Për më tepër, përdorimi i materialeve të ngurta përreth lumenjve nga industria e ndërtimit ka çuar në rritjen e erozionit të tokës në këto

zona. Të dhënat tregojnë se humbjet e tokës në Shqipëri për shkak të erozionit janë shumë të larta dhe variojnë nga 20 në 30 ton / ha në vit, por në disa zona kjo vlerë arrin 150 ton / ha në vit, kur vlerat e pranueshme janë vetëm 1 t / ha / vit. Këto vlera janë gjithashtu më të larta se vlerat e humbjeve të tokës nga erozioni në zonën e Mesdheut të cilat janë deri në 15 / t / ha / vit. Sipas studimeve të bëra, rezulton se vlerat më të larta të erozionit (60t / ha / vit) i kanë vendet si: Tepelena, Saranda, Delvina, Lezha, Shkodra, Gjirokastra; Vlera 40t / ha / vit është në zonat: Lushnje, Fier, Elbasan, Durrës, Tiranë, Gramsh; Vlera prej 20 ton / ha / vit në zonat: Kolonjë, Librazhd, Bajram Curri, Kukës, Pogradec.

Vështrim i përgjithshëm i Bashkisë së Tiranës

Një përqindje e lartë e popullsisë në Shqipëri është e përqëndruar në zonat bregdetare dhe në kryeqytet, Tiranë. Zona bregdetare e Shqipërisë ka një densitet prej 181.1 banorë/km², dhe ky densitet është në rritje. Densiteti i popullsisë pritet të rritet deri në 2030, dhe më pas do të fillojë të ulet për shkak të zvogëlimit të rritjes natyrore të popullsisë dhe gjithashtu rënies së emigrantëve .

Zona e Tiranës, prodhuesi më i madh i mbetjeve në vend, ka një fushë depozitimi që funksionon që nga viti 2009. Kjo u ndërtua në një fushë depozitim të vjetër dhe disa operacione bazë ishin funksionale nga viti 2009 deri në vitin 2014, kryesisht të përqëndruar në hidroizolim e dyshemesë dhe anëve të saj. Seksioni i përdorur i fushë depozitimit mbulohet gjithashtu me një shtesë toke. Një qelizë e re, operative që nga viti 2012, është një qelizë e duhur e papërshkueshme. Megjithatë, ajo nuk ka në vend ndonjë objekt trajtimi të rrjedhës së thithjes ose një sistem depozitimi të gazrave të fushë depozitimit. Shkarkimet nga fushë depozitimi ekzistues janë relativisht të larta për shkak të përqindjes së lartë të masës së mbetjeve të biodegradueshme. Ekziston

një projekt i ri për një pjesë shtesë të fushë depozitimit, që do të ekzekutohet nga Bashkia, e cila ishte planifikuar të ishte funksionale deri në fund të vitit 2016, por që është ende në proces. Projekti parasheh një qelizë të duhur të projektuar si fushë depozitimi dhe përfshin gjithashtu një sistem të trajtimit të rrjedhjeve dhe një sistem për kapjen e gazrave të fushë depozitimit .

Të dhënat nga Tirana tregojnë se temperaturat 38°C që arrihen njëherë në 50 vjet mund të ndodhin çdo 3 vjet (RCP8.5, 4°C në botë) ose çdo 7 vjet (RCP2.6, 2°C në botë). Duke marrë parasysh edhe rritjen e njëkohshme të temperaturave minimale, pritet një rritje e intensitetit të valëve të nxehtësisë .

Shqipëria nuk është e lidhur me rrjetet ndërkombëtare të gazit dhe prodhimi vendor i gazit natyror është shumë i ulët. Konsumi i gazit të lëngëzuar të naftës (GLN) është rritur ndjeshëm dhe po luan një rol gjithnjë e më të madh në tregun e brendshëm, duke u përdorur në industrinë ushqimore dhe në ndërtim dhe si një burim alternativ energjie për të zëvendësuar energjinë elektrike në sektorin e banesave dhe shërbimeve. Aktualisht, kapacitetet e minierave të qymyrit janë në minimum, duke prodhuar rreth 7,000 - 9,000 ton, krahasuar me 2 milion ton të prodhuara gjatë viteve 1990. 70% e rezervave gjenden në pellgun Tiranë-Durrës, 10% në Korçë-Pogradec dhe 4% në Memaliaj. Biomasa është burimi më i përdorur gjerësisht i energjisë në Shqipëri, kryesisht në formën e druve të zjarrit të kombinuar me shumë shkurre dhe bimë bujqësore të mbetura. Përdoren kryesisht mbetjet nga prerja e pemëve dhe druri me cilësi të ulët. Mbetjet e biomasës nga bujqësia nuk përdoren në masë të madhe dhe zakonisht shkatërrohen në vend. Përdorimi i biogazit është i pazhvilluar përkundërt burimeve në dispozicion .

GIZ ka nisur dhe mbështetur pjesëmarrjen e Bashkisë së Tiranës në rrjetin e qyteteve të BE-së për Përshtatjen ndaj Ndryshimeve Klimatike (CCA). GIZ mbështeti pjesëmarrjen në takimin e

parë të mbajtur në Bruksel 29-30 Janar 2014 .

Vështrimi i përgjithshëm i Bashkisë së Kolonjës

UNCCD NAP i Shqipërisë dhe Strategjia Kombëtare për Zhvillimin Rural 2014-2020 identifikuan zonat më të prekura nga erozioni i tokës, njëra prej të cilave është Bashkia e Kolonjës, ku ka ndodhur erozioni i gjerë, që lidhet me faktorët topografikë dhe gjeologjikë si dhe shpyllëzimi, mbikullotja dhe paqëndrueshmëria në praktikat bujqësore. Bashkia e Kolonjës është pjesë e rajonit të Korçës e cila mbulon një sipërfaqe prej 90,909 ha tokë bujqësore, nga të cilat 47,100 ha janë tokë e punueshme.

Kolonja ka 22,261 banorë që nga viti 2015 që banojnë në dy qytete dhe mbi 76 fshatra; aktivitetet kryesore ekonomike janë bujqësia dhe prodhimi pyjor. Krahasuar me zonat e tjera në vend, Kolonja është një zonë e varfër, kryesisht rurale me infrastrukturë minimale. Infrastruktura ekzistuese është mjaft e ulët, pa rrugë të përshtatshme në zonat rurale, mungesë në furnizimin efikas me ujë dhe sistemet e duhura të ujitjes dhe kullimit.

Burimi kryesor i të ardhurave për banorët është bujqësia dhe kopshtaria. Toka bujqësore është shumë e fragmentuar dhe mungon bashkëpunimi midis fermerëve vendorë dhe politikave të përbashkëta për prodhimin bujqësor dhe tregtia është shumë rastësore. Prodhimi grumbullohet nga sipërmarrësit privatë në frigoriferë dhe arrin në tregjet vendase dhe rajonale, por nuk përpunohet më tej. Këto çështje të paqëndrueshmërisë janë për shkak të prodhimtarisë së ulët të tokës dhe rrjedhimisht shfrytëzimit të ulët të potencialit të saj me mungesën e planit strategjik të zhvillimit të bujqësisë në zonë, pylltarisë dhe shfrytëzimit të burimeve të tjera natyrore, përshtetshëm sektorit të ujit.

Pyjet në zonë janë shumë të degraduara, edhe pse është zhvilluar pjesërisht një plan

menaxhimi për pyjet, por ky plan përfshin 26 nga 75 fshatra. Rreth 3,000 ha tokë në Bashkinë e Kolonjës janë nën presionin e erozionit dhe rrëshqitjeve të tokës (300 ha të tokës bujqësore, 1,700 ha tokë kullotë dhe 1,000 ha pyje). Norma mesatare e erozionit të tokës është rreth 20 ton / ha / vit, por në disa zona të dhënat janë më të larta, sidomos kur erozioni i tokës kombinohet me rrëshqitjet e tokës. Degradimi i tokës ndikon direkt në popullatën lokale në Bashkinë e Kolonjës për shkak të zvogëlimit të pjellorisë së tokës dhe produktivitetit të bimëve, zvogëlimit e kapacitetit të kullotjes dhe zonës pyjore. Për më tepër, degradimi i tokës, veçanërisht rrëshqitjet e tokës mund të shkatërrojnë sistemin e ujitjes dhe kullimit të ujit, duke përfshirë rrugët lokale dhe kombëtare.

Në vitin 2016, Bashkia ka marrë një grant prej 400 milionë lekësh nga Fondi Kombëtar i Zhvillimit për ripyllëzimin dhe rritjen e sipërfaqeve të gjelbra në hapësirat publike ndërkohë që buxheti Bashkisë ka marrë parasysh investimet në shërbimet publike (rrugët, rivitalizimin e qytetit, ujin, sistemet e ujitjes, kanalizimet, objektet arsimore, etj.). Bashkia është një komponent i rëndësishëm i prodhimit të përgjithshëm bujqësor në Shqipëri, por njëkohësisht është pjesë e pellgjeve të lumenjve Vjosa dhe Seman ku rrjedh lumi Osum, të cilat kanë nivelet më të larta të erozionit në vend si rezultat i madhësisë të shpyllëzimit të shkallëzuar dhe kullotjes së gjerë, duke e bërë Kolonjën një zonë ideale për të vlerësuar, kuptuar dhe adresuar ndikimet e erozionit në bujqësinë shqiptare.

Erozioni i tokës: Erozioni i tokës është rritur kohët e fundit dhe shfaqet si erozioni sipërfaqësor, erozioni bregdetar, erozioni në bregun e lumit, transportimi i baltës dhe varfërimi i pjellorisë së tokës. Më shumë se 20% e tokës shqiptare është në rrezik për gërryerje me një ritëm më të madh se 5 t / ha / vit; 70% e territorit po gërryhet me 20 / ha / vit; vetëm 10% e sipërfaqes së tokës është më pak e prekur nga ky fenomen. Intensiteti mesatar vjetor i procesit të erozionit të ujit ndryshon

sipas përdorimit të tokës, por humbjet e tokës vlerësohen të jenë mesatarisht 16.4 t / ha në vit (2010). Një vlerësim i rrezikut potencial të erozionit në Shqipëri tregoi se 24% e tokës është nën rrezik të lartë të erozionit, 59% është i moderuar dhe 17% është nën rrezik të ulët të erozionit, me përafërsisht 100,000 ha tokë bujqësore në procesin e shkretëzimit të shkaktuar nga mbulesa e dobët e vegjetacionit.

Bashkia e Kolonjës është veçanërisht e prekur nga erozioni i tokës për shkak të topografisë së saj, bujqësisë intensive dhe prodhimit pyjor, dhe dobësisë ndaj erozionit të ujit si rezultat i sistemit të dobët të menaxhimit të ujit për ujtitje dhe kullim.

Përmbytja e lumit Osumi, pjesë e pellgut të lumit Vjosa-Seman, kontribuon në nivele të larta në erozion, praktikën e dobët të menaxhimit të pylltarisë dhe kapacitetet e papërshtatshme të stafit menaxhues të sapokrijuar të pylltarisë bashkiake, çojnë në përhapjen e gjerë të shpyllëzimit.

Pyjet rreth fshatrave në zonat rurale të Bashkisë së Kolonjës janë më të dëmtuarit dhe degradohen pasi fshatarët përdorin dru pyjorë për ngrohje dhe gatimin për shkak të mungesës së burimeve të tjera të energjisë për ngrohje. Pothuajse të gjitha pyjet në zonë janë të prekura nga praktikën e papërshtatshme të korrjeve, dëmtuesit dhe sëmundjet, zjarret në pyje dhe aktivitete të tjera. Në Bashkinë e Kolonjës, prerjet ilegale gjatë 20 viteve të fundit kanë pasur ndikime shumë negative në ekosistemet pyjore, për shkak të dy shkaqeve kryesore: 1) korrja e drurit nga popullsia rurale, pasi është burimi i tyre kryesor për gatim dhe ngrohje, si dhe për qëllime bujqësore dhe materiale ndërtimi; dhe 2) prerjet ilegale të nxitura nga interesat komerciale. Korrja e drurit zbatohet sipas nevojave të menjëhershme, pa ndonjë planifikim apo qëndrueshmëri. Sipas UNCCD NAP, mbishfrytëzimi i burimeve pyjore në Bashkinë e Kolonjës kanë çuar në një rritje të shpyllëzimit dhe degradimit të tokës, i cili duhet të adresohet urgjentisht.

5. NXITJA E PJESËMARRJES SË BARABARTË TË GRAVE DHE BURRAVE NË PLANIFIKIMIN, ZBATIMIN DHE MONITORIMIN E ÇËSHTJEVE TË NDRYSHME MJEDISORE

Përfshirja gjinore në politikat mjedisore është një çështje që i përket si grave ashtu edhe burrave. Për këtë arsye, strategjia për të nxitur pjesëmarrjen e tyre të barabartë me qëllim adresohet tek burrat, dhe i bën ata – së bashku me gratë – përgjegjës për një qasje të barabartë gjinore në punët e mjedisit. Gjithashtu, fokusi në gjininë duhet të ekzistojë jo vetëm në një nivel abstrakt dhe global, por duhet të zhvillohet brenda një konteksti specifik vendor, duke marrë parasysh elementët e tjerë të diferencimit social si klasa, kasta, feja dhe mosha (Davids dhe Van Driel, 2002). Përfshirja në strategjinë e integritimit gjinor bën thirrje për disa hapa që duhen ndërmarrë njëkohësisht në disa fusha themelore :

- Njohja dhe kuptimi për çështjen dhe vlefshmërinë e kontributit të grave në Zhvillimin e Qëndrueshëm:
 - Sigurohuni që njohuritë e grave të ruhen. Parandaloni dhe shmangni piraterinë dhe komercializimin e njohurive vendase dhe tradicionale.
 - Mbështesni në mënyrë sistematike dokumentimin e njohurive tradicionale mbi shëndetin dhe agrobiodiversitetin, dhe zhvillimi nga lart poshtë të njohurive lokale dhe tradicionale mbi mjedisin.
 - Dokumentoni njohuritë e grave dhe strategjitë e mbijetesës në zona me tokë të thatë dhe ekspertizën e tyre në menaxhimin e integruar të burimeve ujore.
- Pjesëmarrje e plotë e grave në të gjitha nivelet, veçanërisht në vendimmarrje:
 - Sigurohuni për një pjesëmarrje të plotë dhe aktive të grave duke mundësuar kështu barazi gjinore në menaxhimin e burimeve natyrore, kërkimin, planifikimin dhe vendimmarrjen në të gjitha nivelet. Në këtë kontekst gjithashtu duhet të merret në konsideratë pjesëmarrja aktive e klasave të ndryshme sociale.
 - Nxitja e përdorimit të metodologjive pjesëmarrëse (Guijt, 1996).
 - Adresimi i çështjeve të energjisë.
 - Mobilizimi i burimeve shtesë për të mbështetur përfshirjen e plotë të grave në planifikimin dhe menaxhimin e burimeve natyrore.
 - Sigurohuni që përfitimet nga ndërhyrjet të rriten si për gratë edhe për burrat.
- Mbështetje teknike dhe financiare
 - Të ndihmohen gratë në rolin e tyre si menaxhere vendore të burimeve natyrore dhe të identifikojmë strategji për të ndihmuar gratë në zonat rurale që të arrijnë jetesë të qëndrueshme.

- Të vihen në dispozicion burimet e duhura teknike dhe financiare për të ndihmuar gratë në menaxhimin e drejtpërdrejtë të burimeve natyrore dhe në kontrollin e degradimit mjedisor dhe të sigurohet qëndrueshmëria e financave.
 - Të forcohet qasja e grave në arsim, nëpër trajnime, në çështjet financiare dhe në teknologjitë e përshtatshme.
 - Të krijohen më shumë vende pune për gratë, duke patur parasysh natyrën dhe kushtet e punës, dhe nëse këto punë ofrojnë jetesë të qëndrueshme.
 - Të lidhen programet dhe politikat e burimeve natyrore me nisma ekonomike dhe çrënjësive të varfërisë, dhe të përdoret një qasje konstante dhe ndërsektoriale.
 -
 - Fuqizimi i grave:
 - Të krijohen mjedise që fuqizojnë gratë dhe i përfshijnë ato si partnere të plota në përpjekjet për të ruajtur tokën, ujin dhe burimet natyrore.
 - Të fuqizohen gratë si menaxhere të burimeve përmes ngritjes së kapaciteteve të individëve dhe të organizatave, rritjes së mundësive për arsimim.
 - Të përmirësohet qasja e grave në informacion, proceset e menaxhimit, trajnimet dhe sistemet ligjore. Të mbështeten, të forcohen dhe të përfshihen organizatat dhe rrjetet e grave që punojnë në çështjet e mjedisit.
 - Të promovohet udhëheqja dhe të garantohet pjesëmarrja politike e grave në vendimmarrje, duke i angazhuar gratë e reja në forcimin e udhëheqjes dhe të praktikave të udhëheqjes.
 - Të rritet vizibiliteti i grave në pozitat autoritare dhe në vendimmarrjen në të gjitha nivelet.
 - Identifikimi i ndikimit të makro-kontekstit ndaj grave dhe mjedisit të tyre:
 - Të analizohen ndikimet e politikave dhe të institucioneve në nivel makro, përfshirë liberalizimin dhe privatizimin e tregtisë, lidhur me diferencimin gjinor në çështjet e mjedisit dhe të zhvillimit të qëndrueshëm. Agjencitë dhe organizatat ndërkombëtare të mbajnë përgjegjësi nëse dështojnë në përpjekjet e tyre për të siguruar qasjen e grave ndaj burimeve natyrore dhe shërbimeve mjedisore, përfshirë tokën, ujin dhe biodiversitetit.
 - Të promovohen ndryshimet institucionale që garantojnë një qasje pro të varfërve në aspektin e rezultateve dhe të ndikimeve të institucioneve ndërkombëtare.
- Integrimi gjinor dhe institucionalizimi në procesin e Planifikimit dhe Menaxhimit Mjedisor (EPM) është çelësi për të siguruar përdorimin efikas dhe qëndrueshmërinë e burimeve. Procesi siguron që dimensionin gjinor të konsiderohet plotësisht dhe se ndjeshmëria gjinore dhe përgjegjësia janë pjesë e procesit të duhur nga konceptualizimi deri në realizimin e rezultatit përfundimtar të aktiviteteve EPM.
- Përfshirja e palëve të interesuara përgjegjës për barazinë gjinore është çelësi për një EPM gjinor të

përgjegjësme. Kjo ofron mundësi nëpërmjet forumeve të ndryshme për gratë dhe burrat që të marrin pjesë plotësisht në planifikimin dhe menaxhimin e mjedisit. Forumet krijojnë një mundësi për pjesëmarrësit të identifikojnë nevojat dhe mendimet e ndryshme të grave dhe burrave, dhe të diskutojnë, kuptojnë, qartësojnë dhe zgjidhin konfliktet lidhur me planifikimin dhe menaxhimin e mjedisit urban. Përgjegjësit gjinor EPM sigurojnë që gratë dhe burrat e tërhequr nga zyrtarët e sektorit publik, organizatat me bazë komunitare (OBK), organizatat joqeveritare (OJQ) dhe organizatat private në mënyrë efektive të marrin pjesë në planifikimin dhe menaxhimin e mjedisit. Gjithashtu, kjo ofron mundësi që të kuptojnë më mirë rolet dhe përgjegjësitë të një seksioni kryq të aktorëve dhe bashkëpunëtorëve të mundshëm.

Nga ana tjetër, detyrat e planifikuara që synojnë adresimin e planifikimit dhe menaxhimit të mjedisit kanë një shans më të madh për të qenë 'në pronësi' dhe për t'u adresuar nga të gjitha palët e interesuara. Kapaciteti i të gjitha palëve të interesuara për të marrë pjesë në vendimmarrje nuk duhet të merret automatikisht. Në qytete është vërejtur se pjesëmarrja e grave në vendimmarrje përcaktohet nga mundësitë e pamjaftueshme të punësimit, përgjegjësitë e shumta, dhe nivelet e ulëta të arsimimit, qëndrimet kulturore dhe komplekset e inferioritetit. Këto faktorë kufizojnë pjesëmarrjen e grave në planifikimin mjedisor dhe duhet të adresohen tek menaxherët urbanë të qyteteve. Në mënyrë që të sigurohet pjesëmarrje e plotë e grave në EPM, duhet të merret në konsideratë koha, dita dhe vendi i takimit dhe/ose trajnimit, gjithashtu gjuha që do të përdoret gjatë takimit

dhe parashikimi i shërbimeve të rëndësishme, si psh. duhet të parashikohet kujdesi ndaj fëmijëve në mënyrë që të sigurohet pjesëmarrje e plotë e grave. Në rastet kur të dhënat e ndara sipas gjinisë tregojnë se mungon kapaciteti pjesëmarrës, veçanërisht në mesin e grave, menaxherët e qytetit duhet të lehtësojnë trajnimin dhe fuqizimin e palëve të interesuara për të mundësuar pjesëmarrjen e tyre në çështjet që prekin ato. Në disa qytete diskutimet dhe demonstrimet me qendër gratë mbahen për gratë e ndjeshme për çështjet mjedisore para se të bëhet ndonjë planifikim serioz, dhe në disa raste kur burrat dominojnë në diskutime, janë kryer seminare të veçanta për gratë dhe burrat. Menaxherët urbanë duhet të kenë parasysh se aktorët jo vetëm që duhet të identifikohen dhe të mobilizohen, por edhe duhet të jenë të trajnuar dhe të fuqizuar në rastet kur mungon kapaciteti. Në disa raste, legjislati duhet të rishikohet për të lejuar pjesëmarrje të informuar, konstruktive dhe efektive.

- Rëndësia e informacionit gjinor të shpërndarë dhe të dhënave cilësore nga gratë dhe burrat. Informacioni i ndarë sipas gjinisë siguron bazën e nevojshme për analizën gjinore dhe një EPM gjinore të përgjegjshme. Kjo çështje e informacionit specifik grumbullohet dhe paraqitet përgjatë linjave gjinore; ku është e zbatueshme, duke bërë të qartë ndikimin e çështjeve mjedisore dhe aktivitetet zhvillimore për gratë dhe burrat. Të dhënat e ndara sipas gjinisë dhe të dhënat cilësore përfshijnë diagnozën e roleve, qasjen dhe kontrollin mbi burimet, kufizimet dhe nevojat. Këto të dhëna përfshijën informacion mbi

familjet, llojet e familjes dhe përbërjen e tyre, dhe detyrat e ndara brenda anëtarëve të familjes. Konsideratat gjinore në EPM duhet të fillojnë në fazën e grumbullimit të të dhënave, për shembull gjatë zhvillimit të një profili mjedisor. Të dhënat e grumbulluara duhet të jenë të lidhura me njëra tjetrën, të mirëorganizuara dhe lehtësisht të aksesueshme. Për një planifikim mjedisor eficient, informacioni duhet të përditësohet sapo të dalë një informacion më i ri. Informacioni i shpërndarë sipas gjinisë është i rëndësishëm për planifikimin dhe kontribuon në masë të madhe për palët e interesuara që identifikohen me projektet dhe programet.

Përmes informacioneve të ndara sipas gjinive, perceptimet e ndryshme në lidhje me burimet dhe rreziqet mjedisore kundrejt aktiviteteve zhvillimore, nevojave dhe pajisjeve të infrastrukturës regjistrohen, përpilohen, analizohen dhe përdoren për planifikimin e përgjegjshëm gjinor. Mbledhja efektive e të dhënave të ndara sipas gjinisë përdor metodologji që prek gjendjen e tanishme të grave. Ndërkohë që mund të përdoren të dyja metodat si sasiore ashtu edhe cilësore, kjo e fundit është më e përshtatshme për të siguruar të menduarit dhe nevojat e grave në mënyrë që të integrohen në planifikimin dhe menaxhimin e mjedisit. Grumbullimi dhe shpërndarja e informacionit bëhet përmes një numri kanalesh: vëzhgimi i pjesëmarrësve; vlerësime të shpejta të pjesëmarrësve (PRA); buletine; punëtori; anketime dhe / ose monitorim të situatave të veçanta vendore; vizita shkëmbimi mes qyteteve; promovimi i rrjeteve të përdoruesve dhe ndarja e përvojave të zonës, metodologjive dhe aftësive të trajnimit.

Është e rëndësishme të jeni të vetëdijshëm se si qytetet po adresojnë çështjen e disponueshmërisë së informacionit, formën e tij dhe mënyrën se si ndahet ky informacion. Përvojat nga qytetet tregojnë shumë nivele të ndryshme të disponueshmërisë dhe përdorimit të informacionit.

Në disa qytete informacioni është i disponueshëm por nuk është i shpërndarë dhe as të jetë në dispozicion nga një njësi në tjetrën. Në të tjerat, informacioni i disponueshëm nuk është në një formë që mund të përdoret lehtësisht ose në mënyrë efektive, ndërsa në qytete të tjera informacioni i duhur nuk ekziston.

- Lehtësimi i formulimit të strategjisë së përgjegjshme gjinore dhe vendimmarrjes.

Pasi qytetet kanë identifikuar çështjet e tyre mjedisore, duhet të ndërmarrin një sërë hapash. Ato duhet të qartësojnë mundësitë për disa çështje specifike politikash, duke marrë në konsideratë mundësitë dhe burimet për zbatim, duke ndërtuar konsensus të gjerë mbi objektivat dhe strategjitë specifike të çështjeve, dhe duke koordinuar strategjitë mjedisore dhe strategjitë e tjera të zhvillimit. Lehtësimi i formulimit të strategjisë së përgjegjshme gjinore dhe marrjes së vendimeve, duhet të sigurohet që si gratë edhe burrat të jenë të përfshirë në mënyrë efektive në identifikimin e problemeve madhore mjedisore, kauzave të tyre, efekteve, dhe veprimeve të zgjedhura që synojnë të sjellin ndryshime. Meqënëse gratë dhe burrat janë përgjegjës për punë të ndryshme, formulimi i strategjisë gjinore dhe vendimmarrjes duhet të marrë në konsideratë gjatë procesit nevojat sociale, ekonomike dhe politike

si për gratë edhe për burrat. Edukimi dhe ekspozimi i çështjeve gjinore dhe analizës, duke përfshirë përdorimin e medias, duhet të përfshihet për të mundësuar formulimin e strategjive dhe vendimeve. Nga ana tjetër, ekspertët e jashtëm të ndjeshëm ndaj barazisë gjinore mund të përfshihen në formulimin e strategjisë dhe në procesin e vendimmarrjes. Përgjegjësit gjinor EPM janë të vetëdijshëm që gratë tradicionalisht nuk përfshihen në fazën e planifikimit të projekteve. Në vend të kësaj, gratë marrin pjesë gjerësisht në nivelin e zbatimit të ciklit të projektit. Përgjatë viteve kjo mungesë e përfshirjes në fazën e planifikimit ka bërë që interesat e grave, sidomos rolet e tyre të shumta dhe kontributet për aktivitetet e zhvillimit, të mos jenë të planifikuara dhe të parashikuara në mënyrë të përshtatshme. Procesi të tilla planifikimi tentojnë të mos marrin parasysh që gratë, si prodhuese dhe menaxhere, janë palët kryesore në të gjitha aspektet e zhvillimit të politikave dhe praktikave urbane. Në një masë të madhe, gratë dhe burrat kanë pikëpamje të ndryshme mbi çështjet urbane dhe mënyrën se si duhen trajtuar ato. Për shembull, në shumicën e vendbanimeve informale urbane, ndërsa burrat do të sugjeronin një zgjatje të shtrirjes së sistemeve të ujit, gratë do të jenë më të shqetësuar në lidhje me numrin e rubinetëve dhe numrin e familjeve që do të shërbehen nga sistemi i ujit. Në të vërtetë, nëse u jepet një shans, gratë kanë tendencë të nxjerrin në pah çështjet specifike të grave, siç u përmendën edhe më lart ose efekti që kanë tek fëmijët mbetjet e pagrumbulluara. Për të siguruar barazinë, interesat gjinore duhet të përfshihen në planifikimin strategjik dhe të vihen në praktikë masat e përgjegjësive gjinore. Formulimi i strategjisë së përgjegjësive gjinore

duhet të adresojë mangësitë urbane, veçanërisht ato që kërkojnë kohë, aktivitetet urbane që lidhen me familjet, të cilat kufizojnë pjesëmarrjen efektive të grave në fushat e tjera ekonomike.

Një formulim efektiv i strategjisë duhet të identifikojë dhe modifikojë strukturat në mënyrë që të rrisë produktivitetin gjinor në fushat e fitimit të të ardhurave, aktiviteteve riprodhuese, organizimit të familjes dhe jetës së përditshme. Në përgjithësi, produktiviteti më i madh është arritur në procesin e planifikimit urban nëse i përgjigjet nevojave të grave dhe burrave dhe nëse këto nevoja janë inkorporuar që nga fillimi i procesit të planifikimit. Kjo gjithashtu siguron që procesi të drejtohet në zonat me përdorues miqësorë dhe një mjedis më të qëndrueshëm.

- Planifikimi i veprimit të përgjegjshëm gjinor dhe mobilizimi i burimeve për zbatimin efektiv. Planifikimi i veprimit dhe mobilizimi i burimeve për zbatimin efektiv kërkon pjesëmarrje aktive dhe koordinim të të gjithë aktorëve. Gjatë fazës së planifikimit të veprimit, palët e interesuara janë të ftuara të kontribuojnë dhe të përfshihen në sigurimin e burimeve të nevojshme si koha, financimi dhe materialet. Gjatë kësaj faze, palët e interesuara janë pyetur gjithashtu për të qartësuar qëllimet dhe objektivat e tyre për planifikimin dhe menaxhimin mjedisor. Grupet e punës pritet të llobojnë për palët e ndryshme të identifikuara për të mobilizuar burimet. Gratë dhe burrat luajnë një rol në identifikimin e strukturave të duhura për planifikimin, zbatimin dhe përfaqësimin sa më të mirë në struktura të tilla. Pasi të jenë vendosur strukturat, detyrat dhe rolet

duhet që të sinkronizohen me planet kohore. Këto duhet t'i përshtaten grave. Duke bërë këtë, interesat e aktorëve duhet të përcaktohen me qëllim që të shmangen dublikimet dhe gjithashtu të zgjidhin dhe / ose menaxhohen konfliktet. Në planifikimin e veprimit efektiv gjinor dhe të përgjegjshëm dhe mobilizimin e burimeve, gratë marrin një rol aktiv. Përgjegjësia gjinore në planifikimin e veprimit dhe mobilizimin e burimeve synon të ndryshojë prirjen e pjesëmarrjes pasive të gjinisë dhe të sigurojë që gratë të kenë kontribut në krijimin e strukturave për planifikim dhe zbatim dhe që ato të kontribuojnë dhe të marrin pjesë drejtpërsëdrejti në hartimin e planeve të veprimit, mobilizimin e burimeve dhe zbatimin. Përfshirja e thjeshtë e disa grave në strukturat e planifikimit dhe zbatimit nuk përbën një EPM gjinore të përgjegjshme. Është kontributi dhe pjesëmarrja aktuale që numëron dhe që rezulton në adresimin e interesave të të dy gjinive në planifikim dhe zbatimin. Në disa shoqëri, është më mirë për gratë dhe burrat të zhvillojnë plane veprimi të ndara bazuar në prioritetet e tyre dhe më pas të negociojnë për bashkimin e tyre në një forum të përbashkët. Përndryshe, prioritetet e grave mund të shtypen.

- Institucionalizimi i EPM me përgjegjësi gjinore dhe matja e progresit. Institucionalizimi i EPM-ve me përgjegjësi gjinore do të thotë ndërtimi i kapaciteteve EPM afatgjata dhe të gjera të sistemit që janë në thelb të përgjegjësive gjinore. Ajo përfshin përfshirjen e gjinisë në të gjitha çështjet që kanë të bëjnë me EPM-në e përgjegjësive gjinore: grumbullimin e ndarë të informacionit gjinor, përfshirjen e aktorëve, formulimin e

strategjisë së përgjegjësive gjinore dhe vendimmarrjen, si dhe planifikimin e veprimit gjinor të përgjegjshëm dhe mobilizimin e burimeve për planifikim dhe zbatim efektiv. Institucionalizimi ka nevojë për vullnet politik për vendosjen e politikave, rregulloreve dhe procedurave të mira, të cilat janë të duhura për EPM efektive të përgjegjësive gjinore. Procesi është i përfshirë më së miri në të gjitha organizatat dhe institucionet e një qyteti dhe në aktivitetet dhe rutinat e saj të përditshme. Strukturat e komunitetit dhe një kornizë legjislative që nxit pjesëmarrjen gjinore duhet të vihen në vend për të siguruar trajtimin efikas të çështjeve gjinore të përgjegjësive gjinore. Përveç kësaj, duhet të mobilizohen palët e interesuara dhe personeli që trajton çështjet gjinore të trajnuara në EPM për përgjegjësinë gjinore. Janë vërejtur metoda konvencionale të planifikimit dhe menaxhimit për të marginalizuar gratë. Institucionalizimi i EPM për përgjegjësinë gjinore siguron që grave dhe burrave t'u jepet konsideratë e barabartë në EPM dhe në programet dhe projektet përkatëse. Në disa qytete, dialogët e qytetit mbi çështjet mjedisore, të cilat përfshijnë EPM për përgjegjësinë gjinore, kanë mbështetur organizatat me bazë komunitare dhe autoritetet e qytetit. Kjo ka krijuar një grup njerëzish të pajisur me aftësitë e nevojshme për të punuar nëpër institucione dhe grupe të palëve të interesit dhe për të kryer seminare trajnimi si brenda komuniteteve dhe organizatave të lidhura me to. Nga ana tjetër, aftësitë e fituara kontribuojnë në një kuptim të qartë dhe ndërtojnë kapacitete ndërsektoriale për EPM me përgjegjësi gjinore.

6. KONKLUZIONE DHE REKOMANDIME

6.1. KONKLUZIONET

- Themelimi i një sistemi operacional të menaxhimit dhe monitorimit të informacionit mjedisor (EIMMS) me fokus në biodiversitetin, ndryshimet klimatike dhe degradimin e tokës, është jashtëzakonisht i rëndësishëm për të forcuar kapacitetin për monitorimin e mjedisit dhe menaxhimin e informacionit në Shqipëri.
- Ky sistem i monitorimit mjedisor duhet të integrohet nëpërmjet institucioneve qeveritare përkatëse dhe të përdoren standartet ndërkombëtare për monitorim në lidhje me treguesit e zhvillimit, grumbullimin e të dhënave, analizimin dhe politikë bërjen. Është e nevojshme që e gjitha kjo të ndërtohet bazuar në kapacitetet ekzistuese teknike dhe institucionale në Shqipëri për të përshtatur çështjet e menaxhimit dhe monitorimit me prioritetet globale të monitorimit dhe raportimit.
- Kuptimi i qartë dhe njohja më e plotë e Konventave të Rio-s dhe e Marrëveshjeve Shumëpalëshe për Mjedisin çojnë në realizimin më të mirë të kërkesave për raportimin e këtyre detyrimeve ndërkombëtare dhe hedhin themelet për një Zhvillim të Qëndrueshëm përmes politikave të mirë-informuara mjedisore.
- Raportet e përgatitura për këtë qëllim duhet të përmbajnë informacion rreth ndikimeve dhe efikasitetit të politikave, si dhe një analizë gjinore lidhur me ndikimin e tyre në jetën e grave, të burrave, djemve dhe vajzave, dhe të të gjithë anëtarëve të shoqërisë. Ky informacion duhet të mbështetet nga të dhëna të qarta, të ndara sipas gjinisë dhe nga statistika gjinore.
- Tre Konventat e Rio-s kanë një dimension të qartë lidhur me integrimin gjinor dhe për zbatimin e tyre mund të ketë sinergji në veprime të ndryshme. Përkthimi i Marrëveshjeve Shumëpalëshe për Mjedisin në politikat tona kombëtare, duhet të përfshijë, patjetër, të njëjtën perspektivë gjinore në një mënyrë shumë të qartë dhe të lehtë për t'u kuptuar nga të gjitha palët e interesuara.
- Në aspektin e kuadrit ligjor, Shqipëria ka ndërmarrë hapa të mirë dhe është në përputhje me detyrën për të raportuar mbi Konventat e ndryshme të ratifikuara. Por, gjuha e përdorur në këto dokumente të rëndësishme është, kryesisht neutrale në aspektin gjinor dhe, madje, në disa prej tyre nuk shihet fare ky aspekt. Ky është treguesi i parë që duhet të tërheqë vëmendjen tonë për mënyrën se si janë zbatuar këto dokumente politikash, si janë ndarë burimet, etj. Analizimi i ndikimit gjinor në politikat dhe strategjitë e ndryshme mjedisore është kyç për të siguruar një shpërndarje më të mirë të masave, burimeve dhe përfitimeve për të gjithë anëtarët e një shoqërie, pavarësisht nga gjinia dhe karakteristikat e tjera (të tilla si mosha, përkatësia etnike, aftësia etj).

- Integrimi gjinor në politikat mjedisore është një çështje që përfshin si gratë ashtu dhe burrat. Prandaj, strategjia për të nxitur pjesëmarrjen e tyre të barabartë, qëllimisht iu drejtohet burrave, dhe i bën ata - së bashku me gratë - përgjegjës për një qasje gjinore në çështjet e mjedisit. Gjithashtu, fokusi në gjininë duhet të ekzistojë jo vetëm në një nivel abstrakt dhe global, por duhet të zhvillohet brenda një konteksti specifik vendor, duke marrë parasysh elementët e tjerë të diferencimit social siç janë klasa, kasta, feja dhe mosha.
- Gratë dhe burrat nuk janë grupe homogjene, por përfshijnë njerëz të moshës, etnisë, arsimit dhe të ardhurave të ndryshme. Këto kategori sociale gjithashtu lidhen me ndryshimet në ndikimin, qëndrimin dhe kontributin ndaj ndryshimeve klimatike, në mënyrën se si njerëzit preken nga ajo dhe cilat janë mundësitë që kanë për t'iu përshtatur ndryshimeve klimatike. Kjo vlen edhe për vendet në zhvillim ashtu edhe për vendet e zhvilluara dhe duhet të merret në konsideratë edhe Shqipëria, veçanërisht gjatë hartimit të sistemeve dhe mjeteve specifike të raportimit në përputhje me kërkesat e MEAs.
- Gratë dhe burrat – në rolet e tyre respektive në shoqëri – preken në mënyra të ndryshme nga efektet e ndryshimeve klimatike. Arsyet ndër të tjera gjenden në përgjegjësitë e ndryshme për punën e kujdesit dhe për gjenerimin e të ardhurave, në varësi të burimeve natyrore për shkak të mungesës së qasjes në shërbimet mjedisore, ose në njohuritë dhe kapacitetet për përballimin e efekteve për shkak të dallimeve në qasjen në arsim dhe sistemet e informacionit.
- Pjesëmarrja e grave në vendimmarrjet lidhur me politikat për klimën - zbutjen

dhe përshtatjen e saj - dhe në zbatimin e tyre është shumë e ulët. Si rrjedhim, në përgjithësi gjatë proceseve të planifikimit merret në konsideratë perspektiva e burrave.

6.2. REKOMANDIMET

Gjatë hartimit të politikave të ndryshme për mjedisin dhe për ndryshimet klimatike, duhet të merren në konsideratë treguesit mbi ndryshimet klimatike dhe ndikimi i tyre tek gratë. Përveç kësaj, duhet të merren në konsideratë edhe pikat e mëposhtme:

- Është shumë e rëndësishme njohja dhe vlerësimi i kontributit të grave në fushën e Zhvillimit të Qëndrueshëm:
- Të sigurohet që njohuria e grave të ruhet. Të parandalohet dhe shmanget pirateria dhe komercializimi i njohurive vednore dhe tradicionale.
- Të mbështetet në mënyrë sistematike dokumentimin e njohurive tradicionale mbi shëndetin dhe agro-biodiversitetin, dhe zhvillimi nga lart poshtë i njohurive vendore dhe tradicionale mbi mjedisin.
- Të dokumentohen njohuritë e grave dhe strategjitë e mbijetesës në zona me tokë të thatë dhe ekspertiza e tyre në menaxhimin e integruar të burimeve ujore.
- **Pjesëmarrje e plotë e grave në të gjitha nivelet, veçanërisht në vendimmarrje:**
 - Të sigurohet një pjesëmarrje të plotë dhe aktive të grave duke mundësuar kështu barazi gjinore në menaxhimin e burimeve natyrore, kërkimin, planifikimin dhe

vendimmarrjen në të gjitha nivelet. Në këtë kontekst gjithashtu duhet të merret në konsideratë pjesëmarrja aktive e klasave të ndryshme sociale.

- Të nxitet përdorimi i metodologjive pjesëmarrëse (Guijt, 1996).
 - Të adresohen çështjet e energjisë.
 - Të mobilizohen burime shtesë për të mbështetur përfshirjen e plotë të grave në planifikimin dhe menaxhimin e burimeve natyrore.
 - Të sigurohet që përfitimet nga ndërhyrjet të rriten si për gratë edhe për burrat.
- **Mbështetje teknike dhe financiare**
 - Të ndihmohen gratë në rolin e tyre si menaxhere vendore të burimeve natyrore dhe të identifikohen strategji për të ndihmuar gratë në zonat rurale që të arrijnë jetesë të qëndrueshme.
 - Të alokohen burimet e duhura teknike dhe financiare për të ndihmuar gratë në menaxhimin e drejtpërdrejtë të burimeve natyrore dhe në kontrollin e degradimit mjedisor dhe të sigurohet qëndrueshmëria e financave.
 - Të forcohet qasja e grave në arsim, nëpër trajnime, në çështjet financiare dhe në teknologjitë e përshtatshme.
 - Të krijohen më shumë vende pune për gratë, duke patur parasysh natyrën dhe kushtet e punës, dhe nëse këto punë ofrojnë jetesë të qëndrueshme.
 - Të lidhen programet dhe politikat e burimeve natyrore me nisma

ekonomike dhe çrënjosjen e varfërisë, dhe të përdoret një qasje konstante dhe ndërsektoriale.

- **Fuqizimi i grave:**
 - Të krijohen mjedise që fuqizojnë grate dhe i përfshijnë ato si partnere të plota në përpjekjet për të ruajtur tokën, ujin dhe burimet natyrore.
 - Të fuqizohen gratë si menaxhere të burimeve përmes ngritjes së kapaciteteve të individëve dhe të organizatave, rritjes së mundësive për arsimim.
 - Të përmirësohet qasja e grave në informacion, proceset e menaxhimit, trajnimet dhe sistemet ligjore.
 - Të mbështeten, të forcohen dhe të përfshihen organizatat dhe rrjetet e grave që punojnë në çështjet e mjedisit.
 - Të promovohet udhëheqja dhe të garantohet pjesëmarrja politike e grave në vendimmarrje, duke i angazhuar gratë e reja në forcimin e udhëheqjes dhe të praktikave të udhëheqjes.
 - Të rritet vizibiliteti i grave në pozitë autoritare dhe në vendimmarrjen në të gjitha nivelet.
- **Identifikimi i ndikimit të makro-kontekstit ndaj grave dhe mjedisit të tyre:**
 - Të analizohen ndikimet e politikave dhe të institucioneve në nivel makro, përfshirë liberalizimin dhe privatizimin e tregtisë, lidhur me diferencimin gjinor në çështjet e mjedisit dhe të zhvillimit të

qëndrueshëm. Agjencitë dhe organizatat ndërkombëtare të mbajnë përgjegjësi nëse dështojnë në përpjekjet e tyre për të siguruar qasjen e grave ndaj burimeve natyrore dhe shërbimeve mjedisore, përfshirë tokën, ujin dhe biodiversitetit.

- Të promovohen ndryshimet institucionale që garantojnë një qasje pro të varfërve në aspektin e rezultateve dhe të ndikimeve të institucioneve ndërkombëtare.

Në vazhdim të rekomandimeve të mësipërme të përgjithshme, rekomandimet e mëposhtme specifike janë më të rëndësishme për tu marrë në konsideratë nga institucionet përgjegjëse në qeverinë qendrore dhe njësitë e vetëqeverisjes vendore në Shqipëri:

- Puna për ngritjen e një sistemi operacional të menaxhimit dhe monitorimit të informacionit mjedisor (EIMMS) me fokus në biodiversitetin, ndryshimet klimatike dhe degradimin e tokës, duhet të bëhet paralelisht me ngritjen e kapaciteteve, aktivitetet informuese dhe ndërgjegjësuere që do të organizohen me institucionet qendrore dhe lokale qeveritare përgjegjëse për t'u marrë me çështjet e mjedisit në Shqipëri.
- Institucionet përgjegjëse për t'u përfshirë në procesin e monitorimit për çështjet mjedisore duhet të jenë plotësisht të vetëdijshëm për standardet ndërkombëtare të monitorimit për zhvillimin e treguesve, grumbullimin e të dhënave, analizën dhe hartimin e politikave. Kjo do të thotë që kapacitetet teknike dhe institucionale shqiptare duhet të përmirësohen dhe përpjekjet e saj për menaxhim dhe monitorim duhet të harmonizohen me prioritetet globale të monitorimit dhe raportimit.
- Raportet e monitorimit duhet të hartohen sipas formateve specifike që përmbajnë edhe informacione mbi efektet dhe efektivitetin e politikave, si dhe analizat gjinore të ndikimit të tyre në jetën e grave, burrave, djemve dhe vajzave dhe të gjithë anëtarëve të shoqërisë. Ky informacion duhet të mbështetet nga të dhëna të qarta të ndara sipas gjinisë dhe statistikave gjinore.
- Politikat kombëtare dhe kuadri ligjor kombëtar për mjedisin duhet të jenë në përputhje me tre Konventat Rio dhe kjo është e vlefshme edhe për të njëjtin nivel të perspektivës gjinore të përfshirë në këtë kornizë ligjore dhe politike. Gjuha e përdorur në këto dokumente kryesore duhet të jetë me ndjeshmëri gjinore. Ekziston nevoja për të ndërmarrë një analizë më të thellë gjinore mbi ndikimin e politikave dhe strategjive të ndryshme mjedisore, me qëllim që të sigurohet një shpërndarje më e mirë e masave, burimeve dhe përfitimeve për të gjithë anëtarët e një shoqërie, pavarësisht nga gjinia dhe karakteristikat e tjera si moshë, etnia, aftësia, etj.)
- Integrimi gjinor në politikat mjedisore nuk nënkupton thjesht shtimin e disa grave në një aktivitet mjedisor. Gratë dhe burrat nuk janë grupe homogjene, por përfshijnë njerëz të moshës, etnisë, arsimit dhe të ardhurave të ndryshme. Këto karakteristika duhet të merren parasysh gjatë hartimit të sistemeve specifike të raportimit dhe mjeteve të monitorimit në përputhje me kërkesat e MEAs.
- Gjinia dhe mjedisi janë të lidhura me njëra-tjetrën. Kjo do të thotë se strukturat shtetërore (në nivel qendror dhe vendor) që janë përgjegjëse për

- t'u marrë me çështjet gjinore duhet të pajisen me njohuritë e nevojshme dhe duhet të informohen për pjesëmarrje aktive në të gjitha diskutimet dhe aktivitetet e organizuara për çështjet mjedisore. Është e vërtetë që punonjësit e barazisë gjinore (sidomos ato në njësitë e vetëqeverisjes lokale) janë të ngarkuar me punë, sepse ata duhet të merren me shumë detyra të tjera që kanë të bëjnë me dhunën ndaj grave, minoriteteve, aftësive të kufizuara etj. Megjithatë, strukturat shtetërore duhet të gjejnë një balancë dhe duhet të punësohet një specialist shtesë për t'u marrë me legjislacionin mbi dhunën në familje, anti-diskriminimin, minoritetet, etj, me qëllim që t'i krijojë punonjësve të barazisë gjinore mundësinë për t'u marrë me të gjitha çështjet gjinore, përfshirë gjininë dhe mjedisin.
- Gjatë procesit të hartimit të ndonjë politike apo plani veprimi të fokusuar në çështjet e mjedisit duhet të merret në konsideratë në proceset e vendimmarrjes edhe zëri i grave. Ekzistojnë përvoja të mira të përfshirjes së grave në procese pjesëmarrëse (përfshirë përvojat e buxhetimit me pjesëmarrje gjinore) në nivel vendor. Këto përvoja duhet të orientojnë edhe proceset që lidhen me çështjet e mjedisit.
 - Informacioni dhe të dhënat mbi mjedisin duhet të përditësohen rregullisht. Të gjitha institucionet përgjegjëse duhet të kenë sistemin e tyre informativ për çështjet mjedisore, me të dhëna të ndara, të paktën sipas gjinisë. Në këtë kuadër, është shumë e rëndësishme të përdoren mjetet e duhura informative për grumbullimin dhe shpërndarjen e informacionit të nevojshëm mjedisor nga / tek gratë dhe vajzat në komunitete specifike.
 - Gratë dhe burrat duhet të dëgjohen njëllëj dhe të kenë fuqi të barabartë në proceset e vendimmarrjes lidhur me çështjet mjedisore. Të punosh në mënyrë specifike me gratë për t'i fuqizuar ato në këtë drejtim është një qasje krahas aktiviteteve ndërgjegjësuese me anëtarët e komunitetit. Strukturat shtetërore mund të jenë më efektive në angazhimin e grave në çështjet e vendimmarrjes nëse bashkëpunojnë me organizatat e grave në nivel vendor. Numri i grave të emëruara në strukturat vendimmarrëse duhet të rritet dhe ato nuk duhet të përjashtohen nga proceset që lidhen me çështjet mjedisore.

6.3. REKOMANDIMET SPECIFIKE SIPAS ZONËS

Paralelisht me përpjekjet e bëra në nivel kombëtar, në rajonin e Kolonjës, rekomandohen masat e mëposhtme për rritjen e pjesëmarrjes së grave dhe kontributin në temat e përmendura më lart:

- **Njohuri dhe kuptim për çështjen dhe vlefshmërinë e kontributeve të grave në Zhvillimin e Qëndrueshëm:**
 - Organizimi i forumeve të diskutimit të grave me përfshirjen e ekspertëve në planet dhe alternativat e zhvillimit vendor.
 - Krijimi i një baze të dhënash në nivel komunal me informacion mbi nismat e grave dhe ekspertët e grave (të dhënat e ndara me bazë gjinore).
 - Në Këshillin Bashkiak duhet të sigurohet pjesëmarrja e plotë dhe aktive e grave së bashku me barazinë gjinore në menaxhimin e burimeve natyrore, hulumtimit, planifikimit dhe vendimmarrjes në nivel vendor.

- Mobilizimi i burimeve vendore të shoqërisë civile si OJQ-të për të drejtat e grave, grupet e bazuara në komunitet për të mbështetur përfshirjen e plotë të grave të Kolonjës në planifikimin dhe menaxhimin e burimeve natyrore.
- Sigurimi i pjesëmarrjes së grave nga zonat rurale për të diskutuar alternativat e zhvillimit bujqësor, promovimin dhe zhvillimin e nismave të biznesit vendas, të cilat bazohen në përdorimin e produkteve vendore (punime artizanale, përpunimin e ushqimit, etj). Produktet tipike të rajonit janë tërheqëse për një gamë të gjerë turistësh dhe vizitorësh duke promovuar më tej turizmin në rajon.
- **Mbështetje teknike financiare:**
 - Në Bashkinë Kolonjë ose në nivelin e rajonit të Korçës, ekspertë të ndryshëm mjedisorë, pyjorë dhe bujqësorë si Drejtoria e Pyjeve, Agjencia e Mjedisit dhe Shërbimi Zgjerues i Departamentit të Bujqësisë duhet të ndihmojnë gratë në rolin e tyre si menaxhere lokale të burimeve natyrore dhe të identifikojnë strategjitë për të ndihmuar gratë rurale të arrijnë qëndrueshmëri me anë të mjeteve të jetesës.
 - Nëpërmjet projekteve vendore të financuara nga Bashkia, Granti i Buxhetit Qendror ose donatorë të ndryshëm, autoritetet e qeverisë qendrore, Bashkia dhe aktorët e tjerë vendorë duhet të ndajnë burime të mjaftueshme teknike dhe financiare për të mbështetur drejtpërdrejtë gratë në menaxhimin e burimeve natyrore dhe kontrollin e degradimit mjedisor dhe për të siguruar qëndrueshmërinë e financave.
- Rritja e aksesit të grave në arsim, shërbime të zgjerimit, trajnime, financa dhe teknologji të përshtatshme.
- **Fuqizimi i grave:**
 - Rajoni i Kolonjës ka mundësi për të krijuar mjedise që fuqizojnë gratë dhe t'i përfshijë si partnere në përpjekjet për të ruajtur tokën, ujin dhe burimet natyrore. Përmes trajnimeve dhe seminareve lokale gratë duhet të fuqizohen si menaxhere burimesh nëpërmjet ngritjes së kapaciteteve të individëve dhe organizatave dhe rritjes së qasjes në mundësitë arsimore.
 - Si përpjekje e përgjithshme në nivelin e Bashkisë, duhet të përmirësohet më tej qasja e grave në informacione, proceset e menaxhimit, trajnimet dhe sistemet ligjore.
 - Mbështetja e donatorëve të ndryshëm dhe Agjencisë për Mbështetjen e Shoqërisë Civile duhet të vazhdojë duke sjellë mbështetje, forcim dhe përfshirje të organizatave dhe rrjeteve të grave që punojnë në çështjet e mjedisit në Kolonjë.

